PARALELISMU

între

DIALECTELE ROMANU ȘI ITALIANU.

PARTEA II

FORMA SAU GRAMATICA

Aquestoru doê dialecte.

In partea ântêea a Paralelismului aquestoru doê dialecte amu arâtatu materia loru, însemnându unu micu vocabularu de quâte-va vorbe de ântêea trebuinçâ. Aquelleaşi vorbe luându ôre-quare forme cam deosebite în amêndoê dialectele, face pe quine-va a crede quê fie-quare dialectu îşi are gramatica sa: însâ, dupò cum se va vedea, mi se pare, quê aqueeaşi grâmaticâ formâ regulele amêndoru dialecteleloru, dar o grâmaticâ complectâ. Pentru quê nici Românulu nu'şi va cunôsce limba bine, de nu va cunôsce particularitâţile Italianei, nici Italianulu va fi în stare a cunôsce nici limba anticâ a Italiei, nici poeţii sêi, de nu va cunôsce tipii aquestoru autori, quari se pâstreadâ mai

bine în dialectulu nostru. Tipii substantiviloru şi verbiloru que se voru vedea în tractatul aquesta voru fi o destulâ dovadâ despre quelle ḑise, şi va încredinça pe fie-quare quê e de quea mai neapâratâ trebuinçâ a se întruni tipii şi regulele aquestoru doê dialecte într'una şi singurâ grâmaticâ.

In partea ântêea pe lùngâ quelle lalte, s'a arâtatu pe scurtu pronunçia literelor latine dupò dialectulu nostru; şi trecêndu cu vederea a arâta în que chipu se pronunçiâ elle şi dupò dialectulu italianu, e de trebuinçâ a înlesni românilorn citirea italianâ.

a, b, c, d, e, f, g, i, l, m, n, o, p, r, s, t, v, u, italienesce se pronunçiâ întocmai ca şi la românesce.

j, la începutulu şi mijloculu vorbeloru se citesce ca *i*, *jure* (dreptu, jurâ), *jurista*, (juristu), *librajo* (libraru), *macellajo* (mâcelaru), quare se citescu; iure, iurista, libraio, macellaio; însâ quându se afflâ la sfîrşitulu vorbeloru, atunci e lungu sau mare, şi se citesce întocmai ca: iĭ al nostru; precumu: *savj* (înţelepţi) *libraj*, *macellaj*, quare se citescu: saviĭ, libraiĭ, macellaiĭ.

h, n'are nici o pronunçie, şi se întrebuinçeaḑâ numai qua sâ pâstreḑe, ca şi la noi, pronunçia lui *c*, şi *g*, înainte de *e* şi *i*, şi spre deosebirea unoru vorbe que fârâ dênsulu ar' avea doê însemnâri precum la: *ho*, *hai*, *ha*, (amu, ai, are) quare se citescu, o, ai, a, şi quare de quei mai noi se scriu: ó, ái, á.

qu, nu pate schimbare, ca la noi, înainte de *e* şi *i*, a se pronunçia ca *ce*, *ci*; din protivâ totu d'auna se pronunçâ *cu*, precum: *quattro*, *qualità*, *questo*, etc: quare se citescu: cuatro, cualità, cuesto.

s, quându se afflâ între doê vocale, se pronunçâ ca ḑ sau z alu nostru; precum: *casa*, *pesare* (pêsare de unde appêsare) quare se citescu: caḑa, peḑare.

z, se citesce mai totu d'auna ca ţ, sau ç alu nostru, precum: *costanza*, *provvidenza*, *milizia*, *nazione*, quare se citescu: constança, provvidença, miliţia, naţione, la vorbele strâine şi grececsci însâ se pronunçâ ca ḑ,alu nostru; precum: *zodiaco*, *zona*, *zefiro*, *zaffiro*, *orizzonte*, *Zoroastro*, *zembla-nuova* etc. De multe ori însâ se pronunçiâ într'un chipu mai tare de quâtu ţ, şi mai môle de quâtu gi, adicâ între ц şi џ slavonesci: precumu donzella, pranzo, etc.

cia, *cie*, *cio*, *ciu*, se citescu totu d'auna într'o silabâ fâcênduse ia, ie, io, iu, diftongi precum: *ciascuno*, (fie-quare) *cielo*, *cioccolata*, *ciuffo*.

gia, *gie*, *gio*, *giu*, asemenea în diftongi precum: *giallo*, *gielo*, *giorno*, *giusto*.

gli, are o pronunçie particolarâ italianâ, pe quare dintre români o pâstreaḑâ numai quei din Macedonia: adicâ *g* abia s'aude, şi *l* se îmmôie; precumu la *meglio*, *moglia* ect. La vorbele însâ, *negligere*, (şi quâte vinu de aci), *Anglia*, *angli*, se pronunçâ tare întocmai dupe cum e scrisu.

gna, gno; se citescu ca la françesi, şi aqueastâ pronunçie dintre români au pâstrato numai Moldavii, la: gnelu, gnie, lugninâ, etc.

sca, *sco*, *scu*, *schi*, *sche*, se citescu ca şi la noi.

sce, *sci*, se citescu ca ş, al nostru, precum: *pesce*, *nasce*, *scintilla*, *scienza*, quare se citescu: peşe, naşe, şintilla, şiença

DESPRE ACCENTUL SAU APPÊSAREA VORBELORU ITALIANE.

Dialectulu italianu n'are tonuri ca şi al nostru, ca şi tôte limbele quelle vii, ca şi chiar limba grecească în antichitate; pentru quare nici nu se slujasce cu accente sau tonuri la vocalele quelle lungi sau la silabele appêsate.

Vorbele italiane se appesă, la ultima sau la silaba din urmă, la penultima sau la silaba a doa de lùngă quea din urmă, şi la antepenultima sau la silaba a treia della sfîrşitu, sau la quea din aintea penultimei.

Quelle quare au ultima lungă, sau quare se appeasă la silaba din urmă, aquellea se şi înseamnă cu accentulu aquesta (`), şi suntu quelle urmâtôre:

1. Substantivii feminini terminaţi în *tà* şi *tù*; precum: *bontà*, *verità*, *virtù*, *servitù* etc.

2. A treia persônă a perfectului la singularulu în verbii quei regulaţi sau aqueia a quârora ântêea persoană se terminâ în doê vocale; cum: *cantai*, *cantò*, *temei*, *temè* *sentii*, *sentì* etc.

3. Antêea şi a treia persoană la singolaru a timpului fiitoru; cum: *canterò*, *canterà*, *temerò*, *temerà* etc.

4. Vorba *che* (que) quându e unită cu alte vorbe; precum: *benchè*, *giachè*, *perchè*, *sicchè* ect.

5. ,Si la vorbele urmâtôre, *oimè* (vai mie!) *oibò* (naiba!) *ciò* (quare), *dì* (dí), *è* (este), *fà* (face), *già*, *giù* (josu) *laggiù* (colo jos); *lacchè* (lacheu), *mercè* (iertare), *minuè* (minuetu), *piè* (picioru); *nò* (nu), *nì* (nici); *però* (însă), *più* (mai), *quà* (de unde inquoa); *quì* (aci); *sì* (aşa); *sù* (pe).

Quelle quare au penultima lungă sau la quare ap

pêsâmu la a doa sillabâ suntu quelle mai multe în dialectulu Italianu ca şi în alu nostru ; între quare se socotescu şi infinitivii verbiloru de 1-a şi 2-a conjugaţie în *are* şi *ire*; şi urmâtôrele în *ere*.

avére, *cadére*, *calére*, *capére*, *dissuadére*, *piacére*, *potére*, *rimanére*, *sapére*, *sedére*, *dolére*, *dovére*, *giacére*, *godére*, *parére*, *persuadére*, *ricevére*, *solére*, *tacére*, *temére*, *tenére*, *valére*, *vedére*, *volére*, şi quelle conpuse din aquestea.

Vorbele que au antepenultima lungâ suntu quelle urmâtôre:

1. Toţi infiinitivii queloru lalţi verbi în *ere*, afarâ de quei de sus; precum: *éssere*, *víncere*.

2. Tôte vorbele terminate în *ile*; cum: *amábile*, *credíbile*; afarâ de quelle urmâtôre: *civíle*, *gentíle*, *sottíle* şi alte quâte-va.

3. Substantivii terminaţi în *ice*: *cálice*, *códice*, *giúdice* etc: afarâ de quei feminini; cum: *imperadrice*, *cantatrice*, etc.

4. Quelle în *ica*; cum: *Africa*, *ética*, *fábrica*; afarâ de *amica*, *fatica*, *Enrica*, *nemica*, *rubrica*.

5. Quelle terminate în *ico*; cum, *católico*, *canonico* etc: afarâ de *amico*, *nemico*, *Enrico*, *mendíco*.

6. Quelle în *ifero*; cum: *fruttífero*, *odorífero*.

7. Quelle în ido; cum: *árido*, *rápido*, *tímido*.

8. Quelle în *odo*; cum: *cómodo*, *método*.

9. Quelle în *ola*, *ole*, *olo*; cum: *lódola*, *fávola*; (afarâ de *parola*); *débole*, *ragionévole*, *pícolo*; *spetácolo*.

10. Quelle în *ologo*; cum: *astrólogo*, *diálogo*, *teólogo*

11. Quelle in: *ovo, ova*; cum: *védovo, véscovo, védova.*

12. Quelle in *issimo*, *issima*; cum: *umilissimo*, *belissima*.

13. ,Si vorbele urmatôre:

ábito	bárbaro	limósina	síllaba
académia	caráttere	pároco	suócero
álbero	émpido	pécora	suócera
ángelo	intérprete	pérdita	vendémmie
átomo	lécito	sátira	vísita

CAPU I.

De Substantivu.

Substantivulu este o vorbâ que aratâ o substançâ sau un lucru; cum: D u m n e ḑ e u, â n g e r u, o m u, c a l l u, l e m n u, p e a t r a, etc.

Substançele sau fiinçele, unele suntu vêḑute; precum: o m u, m u n t e, și altele nevêḑute, precum: D u m n e ḑ e u, â n g e r u, D r e p t a t e. Substantivii que aratâ substançe vêḑute se ḑicu Materiali, și quei quari aratâ substançe nevêḑute sau închipuite se ḑicu I d e a l i.

Suntu earâ unii substantivi que se cuvinu la tôte substançele de felulu aquela, cum quându ḑicu â n g e r u, aquestu nume se cuvine la toţi ângerii; quându ḑicu o m u, r î u, c e t a t e, aqueste nume se cuvinu la toţi ômenii, rîurile, cetâţile. Asfelu de substantivi se numescu C o m u n i.

Alţi substantivi se cuvinu numai la o singurâ substançâ que are aquelu nume; cum quându ḑicu M i c h a i l u, G a v r i i l u, aqueste nume nu se cuvinu la toţi ângerii, ci numai aquelora que au aquestu nume; asemenea quându ḑicu: C o s t e a, A r g e ș u, B u-

curesci, aqueste nume nu se cuvinu la toţi ômenii, la tôte rîurile, la tôte cetâţile, ci numai la aquellea que au aquestu nume. Asfelu de substantivi se numescu nume Proprii, sau substantivi Individivi.

Mai e unu felu de substantivi; que arată o adunată de mai multe fiinçe sau lucruri; precum: omenime, junime, boierime, pometu, petrişu. Substantivii aqueştia se numescu Collectivi.

Aşa dar vêdurômu que substantivii se împartu ântêiu în Materiali şi Ideali, şi quê apoi se mai împartu în Comuni, Proprii şi Collectivi.

Substantivii, une-ori arată o singurâ fiinçâ sau lucru; cum: omu, munte, peatra, şi alte ori mai multe fiinçe sau lucruri; cum: ômeni, munţi, petre. Quându arată o singurâ fiinçâ, se ḑicu de Numêru Singularu, şi quându arată mai multe fiinçe sau lucruri, se ḑicu de Numêru Pluralu.

Substantivii unii arată o fiinçâ bârbâtească; cum: omu, cocoşu, alţii o fiinçâ femeeascâ; cum: femee, gâina, şi alţii nisce lucruri que nu suntu nici bârbatesci nici femeesci; cum: lemnu, osu inelu.

Quei quari arată o fiinçâ bârbatească se ḑicu de neam sau Genu Masculinu;

Quei quari arată o fiinçâ femeeascâ se ḑicu de Genu Femininu,

Şi quei quari arată un lucru sau o fiinçâ nici bârbateascâ nici femeeascâ se ḑicu de Genu Neutru.

Genulu masculinu pôte lua înainte la singularu vorba *unu*, şi la pluralu vorba *doĭ*, cum u n u o m u, d̦oĭ ô m e n i.

Genulu femininu pôte lua la singularu vorba *o*, şi la pluralu vorba *doê*, cum: o f e m e e, d o ê f e m ei.

Genulu neutru pôte lua la singularu *unu*, ca quelle masculine, şi la pluralu *doê*, ca quelle feminine; cum: u n u l e m n u, d o ê l e m n e.

Unu substantivu se pôte d̦ice în mai multe chipuri şi la singularu şi la pluralu, dupò întêmplâri; une-ori adicâ se afflâ în întêmplare de a numi que-va; cum: quine e aquesta? — Costea. — C o s t e a, în întêmplarea aqueasta se d̦ice quė este de cad̦u Numinativu adicâ în întêmplare de numire.

Alte ori se afflâ în întêmplare de a arâta al cui este queva; sau de quine atîrnâ; cum: a cui este cartea? — a C o s t i i; de quine atârnâ? — d e C o s t e a. Aci substantivulu C o s t e a, se d̦ice de c a d̦ u G e n e t i v u.

Alte-ori se afflâ în întêmplare a arâta quê dâmu que-va la quine-va, cumu amu datu cartea C o s t i i sau la C o s t e a. Aci substantivulu C o s t e a, se d̦ice de cad̦u D a t i v u.

Alte-ori se afflâ în întêmplare s'arate quė assupra cui-va se face ôre-quare lucrare; quė ôre-quine sau ôre-que este de causâ sau de pricinâ; cum: chiamâ p e C o s t e a, addo p e C o s t e a. Substantivulu C o s t e a aci este de cad̦u A c c u s a t i v u.

Alte-ori se afflâ în întêmplare quându vorbimu sau

ne îndreptàmu către quine-va, ori chiemâmu pe quine-va; cum: Costeo! vino înquoà. Substantivulu Coste, aci este de caḑu Vocativu, sau de chiemare.

Alte-ori în sfîrşitu, se afflâ în întèmplare se arâtâmu quê unu lucru vine, se trage, sau se face de unde-va sau dela quine-va; cum: de unde ai aqueastâ carte?— dela Costea. Substantivulu Costea aci este de caḑu Ablativu.

Cu numinativulu dar, numimu fiinçele sau lucrurile, şi este respunsu la întrebarea quine? sau que?

Genetivulu este respunsu la întrebarea a cui? sau de quine ori de que?

Dativulu este respunsu la întrebarea cui? la quine? ori la que?

Accusativulu este respunsu la întrebarea pe quine? sau pe que?

Cu Vocativulu ne întrebuinçâmu quându ne îndreptâmu către quine-va, şi este respunsu, ca şi numinativulu, la întrebarea quine sau que?

Ablativulu este respunsu la întrebarea dela quine? dela que? sau de unde?

Aşa dar vêḑuròmu quê substantivulu are doê numere: Singularu şi Pluralu; trei genuri: Masculinu, Femininu şi Neutru, şi şase caḑuri: Numinativu, Genetivu, Dativu, Accusativu, Vocativu şi Ablativu.

Quându unu substantivu se ḑice în ambe numerele şi în quâte şêse caḑele; aqueastâ numeraţie de caḑe şi de numere se numesce Declinaţie.

DECLINATIA I.

MASCULINI

	Singularu		Pluralu	
N.	duc-â	*duc-a*	duc-i	*duch-i*
G.	duci, de ducâ	*di duca*	de duci	*di duchi*
D.	duci, la ducâ	*a duca*	la duci	*a duchi*
Ac.	ducâ	*duca*	duci	*duchi*
V.	o ducà	*o duca*	o duci	*o duchi*
A.	dela ducâ	*da duca*	dela duci	*da duchi*

FEMININI.

N.	Mus-â	*mus-a*	mus-e	*mus-e*
G.	muse (de musâ)	*di musa*	de muse	*di muse*
D.	muse (la musâ)	*a musa*	la muse	*a muse*
Ac.	musâ	*musa*	muse	*muse*
V.	o musâ, mus'o	*o musa*	o muse	*o muse*
A.	dela musâ	*da musa*	dela muse	*da muse*

Aşa se declinà şi quelle urmâtôre:

Tatâ	taţi	*poeta*	*poeti*	casâ	case	*casa*	*case*
papâ	papi	*papa*	*papi*	umbrellâ	umbrelle	*ombrella*	*—elle*
popâ	popi			panâ(peanâ)	pene	*penna*	*penne*
				vargâ(veargâ)	verg'	*verga*	*verghe*
				vacâ	vac'	*vacca*	*vache*
				pradâ	prâd'	*preda*	*prede*
				môrâ	mor'	*mola*	*mole*
				teaşcâ	tesce	*tesca*	*tesche*
				vinâ	vine	*vena*	*vene*

Regule la declinaţia I.

1. Masculinii dela aqueastâ declinaţie se terminâ la singularu în *â* (*a*) şi la pluralu în *i*. Femininii se terminâ la singularu în *â* (*a*) şi la pluralu în *e*, în ambe dialectele.

2. Genetivulu şi dativulu singularu la amêndoê genurile în dialectulu românu facu ca numinativulu pluralu.

DECLINATIA II.

MASCULINI

N.	Lup-u	*lup-o*	lup-i	*lup-i*
G.	de lupu	*di lupo*	de lupi	*di lupi*
D.	la lupu	*a lupo*	la lupi	*a lupi*
Ac.	lupu	*lupo*	lupi	*lupi*
V.	o lupe, o lupu	*o lupo*	o lupi	*o lupi*
A.	dela lupu	*da lupo*	dela lupi	*da lupi*

Aci se declinâ toţi masculinii terminaţi la singularu în *u* întregu, *ŭ* scurtu, *u* mutu, şi *iu*, cum se vêdu quei urmâtori.

socru	socri	*suocero*	*suoceri*
ochiu	ochi	*occhio*	*occhi*
bardu	bardi	*bardo*	*bardi*
rugu	rugi	*rogo*	*roghi*
mêru	meri	*melo*	*meli*
bêeatu	bêeţi	*beato*	*beati* (!)
pasu	paşi	*passo*	*passi*
argintu	arginţi	*argento*	*argenti*
umêru	umeri	*omero*	*omeri*
callu	calli (cai)	*cavallo*	*cavalli*

Omu *uomo, dio,* facu ômeni, *uomini, dei.*

FEMININI

N.	Suror-u	*sorella*	suror-i	*sorelle*
G.	surori (de suroru)	*di sorella*	de surori	*di sorelle*
D.	surori (la suroru)	*a sorella*	la surori	*a sorelle*
Ac.	suroru	*sorella*	surori	*sorelle*
V.	o suroru, soro	*o sorella*	o surori	*o sorelle*
A.	dela suroru	*da sorella*	dela surori	*da sorelle*

DECLINATIA III.

MASCULINI

N.	Verm-e	*verm-e*	verm-i	*verm-i*
G.	de verme	*di verme*	de vermi	*di vermi*
D.	la verme	*a verme*	la vermi	*a vermi*
Ac.	verme	*verme*	vermi	*vermi*
V.	o verme	*o verme*	o vermi	*o vermi*
A.	dela verme	*da verme*	dela vermi	*da vermi*

FEMININI

N.	Vesp-e	*vesp-e*	vesp-i	*vesp-i*
G.	vespi de vespe	*di vespe*	de vespi	*di vespi*
D.	vespi[1] la vespe	*a vespe*	la vespi	*a vespi*
Ac.	vespe	*vespe*	vespi	*vespi*
V.	o vespe	*o vespe*	o vespi	*o vespi*
A.	dela vespe	*da vespe*	dela vespi	*da vespi*

Aci se declinâ toţi substantivii masculini şi feminini terminaţi la singularu în *e*, şi la pluralu în *i*; cum:

Masculini				*Feminini*			
Câne	câni	*cane*	*cani*	parte	pârţi	*parte*	*parti*
jude	judi	*giudice*	*giudici*	valle	vâlli[2]	*valle*	*valli*
dinte	dinţi	*dente*	*denti*	sôrte	sorţi	*sorte*	*sorti*
nume	spate nu se scimbâ la pl.			ôste	osti	*oste*	*osti*
				sabie	sâbii		

Moglie, *mille*, facu la pluralu: *mogli*, *mila*.

[1] Quelle în ie, cum: filosofie, datorie, la genetivu şi dativu remânu neschimbate, pentru eufonie, quându iau articolu, qua sâ nu viie trei i; adicâ: filosofie, filosofiei, iar nu: filosofiii ect.

[2] Quelle în lle, la pluralu immôie pe ll; adicâ: vâlli se citesce vâi; precum se citesce şi golli, goi.

Insemnări. Femininii în *ate* dela aqueastâ declinaţie correspundu cu Italienii terminaţi în *tà*, quare în vechime şi acum pe alocurea se termina în *tate* sau *tade* cum: bunĕtate, cetate; *bontà cità*, quare se ḑicu şi *bonitade, citade*. Aqueştia s'au prescurtatu din obiceiulu que avemu şi noi a ḑice: o bunată de omu, în locu de o bunĕtate de omu; Aqueşti feminini în *tà* şi quei în *tù*, în dialectulu Italianu nu se schimbâ la pluralu.

Genetivulu şi dativulu feminiloru românesci facu ca numinativulu pluralu.

DECLINATIA IV.

NEUTRI

1

N.	Os-u	*oss-o*	ôs-e	*oss-e*	*oss-a*
G.	de osu	*di osso*	de ôse	*di osse*	—
D.	la osu	*a osso*	la ôse	*a osse*	—
Ac.	osu	*osso*	ôse	*osse*	—
V.	o osu	*o osso*	o ôse	*o osse*	—
A.	dela osu	*da osso*	dela ôse	*da ose*	—

2

N.	Jug-u	giog-o	jugur-i	giogh-i
G.	de jugu	di giogo	de juguri	di gioghi
D.	la jugu	a giogo	la juguri	a gioghi
Ac.	jugu	giogo	juguri	gioghi
V.	o jugu	o giogo	o juguri	o gioghi
A.	dela jugu	da giogo	dela juguri	da gioghi

INSEMNARI

1. Neutri urmâtori schimbâ pe *u* dela singularu în *e* la pluralu.

cîrligu	— e	lemnu	— e	ferru	— e
vîrteju	— e	guleru	— e	ospêţu	— e
obrazu	— e	firu	— e	mêru	— e
buricu	— e	flueru	— e	dobitocu	— e
ibricu	— e	fulgeru	— e	cojocu	— e
cântecu	— e	carru	— e	pistolu	— e
peticu	— e	paharu	— e	metohu	— e
ceasornicu	— e	hotaru	— e	amvonu	— e
acu	— e	helesteu	— e	milionu	— e
inelu	— e	fîneţu	— e	cordonu	— e
grâunţu	— e	fusu	— e	canonu	— e
staulu	— e	pêcatu	— e	bastonu	— e
reazemu	— e	rêcnetu	— e	bilionu	— e
arcanu	— e	ţipetu	— e	cornu	— e
busduganu	— e	sunetu	— e	sgomotu	— e
eataganu	— e	suf fletu	— e	chiotu	— e
semnu	— e	tresnetu	— e	clopotu	— e
scaunu	— e	âmbletu	— e	cuvîntu	— e
maţu	— e	toeagu	— e	catastihu	— e
ciocanu	— e	chepeneagu	— e		

,Si quele în aşu, şi eşu, cum: lâcaşu, sâlaşu, fedeleşu, lâcaşe, sâlaşe, fedeleşe.

Grâu, frêu, brîu, ou, facu grâne, frêne, brîne, oê.

Sânge face: sângiuri, bine face: bunuri

Capu face capete. — veacu, timpu, aeru, pasu şi codru, facu veci şi veacuri, timpi şi timpuri, aeri şi aere, paşi şi pasuri, codri şi codruri. Insâ timpu şi codru, schimbându genulu, schimbâ şi înţelesulu.

Neutri que au la penultima *o*, la pluralu scimbându'l în *ô*, potu asemenea se se termine quei mai mulţi în *e*; cum osu ôse, dobitocu dobitôce, norodu norôde. Aquesţia quându se terminâ quâte odatâ în *ri*

atunci nu lungescu pe o; cum: prisosu prisôse prisosuri, folosu folôse folosuri.

II. Neutri următori se termină toţi la pluralu în ri.

hîrbu	strugu	hazu	malu	doru
drîngu	steagu	adîncu	rîu	zeru
sgiabu	coifu	bumbacu	stilu	graiu
vrafu	tîrgu	hacu	duhu	jaru
nêravu	negoçu	jocu	felu	glasu
postavu	preçu	lacu	ţolu	versu
prafu	frigu	locu	drumu	stihu
plumbu	furtişagu	leacu	dramu	dresu
schimbu	streangu	piscu	fumu	nasu
prieteşugu	boldu	norocu	bunu	nesaţiu
vicleşugu	vadu	pliscu	veninu	respunsu
bilşugu	gardu	polcu	inu	rîsu
jugu	glodu	unghiu	chinu	chefu
meşteşugu	cirdu	tocu	sînu	ceasu
plugu	miedu	colţu	cinu	botu
cîştigu	seu	teascu	zulufu	vîntu
pragu	nodu	fleacu	chipu	gustu
rangu	plodu	focu	nisipu	cortu
stogu	podu	ţarcu	adevêru	mustu
rêndu	cercu	biru	portu	pâmîntu
fundu	valu	varu	ceru	sfatu
iadu	vîrfu	daru	începutu	sfîrşitu
necazu	dealu	şanţu	tortu	sfertu
orezu	crugu.			

III. Neutri quei 'lalţi potu dupò voiea şi trebuinça scriitorului a se termina sau in *e*, sau *uri*; cum: cotu

côte coturi; glonţu glònţe glonţuri; principu principe principuri ; danţu dance danţuri ; talentu talente talenturi etc. — Quei în întu, schimbînduse la pluralu în *e*, schimbâ *î* şi pe în *i*; cum: veşmîntu veşminte veşmînturi, mormîntu morminte mormînturi etc.

IV. Neutri terminaţi în *ïu*, daca nu se terminâ la pluralu în *uri*, nu se cuvine ai termina în *e* ci în *ii*; cum: privilegiu, collegiu, participiu: privilegii, collegii, participii; daca nu vom ḑice privilegiuri.... Cuvîntulu este quê neutri, fâcêndu la pluralu ca femininii, aquestia, terminînduse la singularu în *e* sau *ie*, la pluralu se terminâ în *i* sau *ii*; dupe cum se vede la declinaţia atreia.

DECLINATIA V.

FEMININII

1

	Singularu		*Pluralu*	
N.	ḑì, ḑio	*dì, giorno*	ḑille	*giorni*
G.	ḑille (de ḑi)	—	de ḑille	—
D.	ḑille (la ḑi)	—	la ḑille	—
Ac.	ḑi	—	ḑille	—
V.	o ḑi	—	o ḑille	—
A.	dela ḑi	—	dela ḑille	—

2

N.	steà, steno	*stella*	stelle	*stelle*
G.	stelle (de stea)	*di stella*	de stelle	*di stelle*
D.	stelle (la stea)	*a stella*	la stelle	*a stelle*
Ac.	stea	*stella*	stelle	*stelle*
V.	o stea	*o stella*	o stelle	*o stelle*
A.	dela stea	*da stella*	dela stelle	*da stelle*

Aci se declinâ toţi femininii terminaţi în *i*, *a* şi *eà* cum: mantà, sacà, rondureà, cureà (*) etc.

Observaţii

Din aqueste cinqui declinaţii se adunâ quelle urmâtóre:

I. Substantivii masculini la singularu în dialectulu romànu se terminâ în *u* întregu, cum: socru; în *ŭ* scurtu cum: bou; în *u* mutu, cum: omu; în *iu*, cum: ochiu, în *e*, cum: verme, şi în *â*, cum: papâ. Iar în dialectulu italianu în *o*, cum: *uomo*; în *io*, cum: *occhio*, în *e*, cum: *verme*, şi în *a*, cum: *papa*. La pluralu toţi în ambe dialectele se terminâ în *i*, cum: socri, boi, ômeni, ochi, vermi, papi; *suoceri*, *bovi*, *uomini*, *occhi*, *vermi*, *papi*. — La românesce *i* dela pluralu este scurtu quându *u* la singularu este scurtu sau mutu, iar la italienesce totu d'auna e întregu.

II. Substantivii feminini se terminâ la singularu sau, în â românescu şi *a* italienescu, cum: casâ, *casa*, lunâ, *luna*; sau în *e* în ambe dialectele, cum: sete parte, sau *à* ori *eà* românesce; cum: mantà, cureà, şi în *à* şi *ù*, italienesce; cum: *bontà virtù*.

III. Substantivii feminini, daca la singolaru se terminâ în *e*, la pluralu îl schimbâ în *i*, în ambe dialectele, cum: vespe vespi, lume lumi. — *i*, la românesce e scurtu, şi italienesce întregu. — Daca se terminâ în *â* românesce şi în *a* italienesce, la pluralu îl schimbâ în *e*: cum: casâ case, *casa case*, cicalâ cicale, *cicala cicale*.

(*) Substantivii de aqueastâ declinaţie în dialectulu Macedoniei se terminâ în *ao* cum: *steao*, *şeao*, *manteo*

Insemnare. Reaoa-întrebuinçare şi nesciinça regulei sau mai bine întêmpinulu unoru consone, pe alocurea a fâcutu în dialectulu românu qua mulţi feminini terminaţi în â, la pluralu sâ se parâ quê 'l schimbâ în *i*. Aquestia suntu quei quari se terminâ în *câ*, *scâ*, *gâ*, *râ*, *òrâ*; cum: vaçâ vacĕ, fugâ fugĕ, scarâ scârĕ; mòrâ morĕ, şi pare quê se audu împrotiva regulei: vaci, fugi, scâri, mori. Unii iar que se termïnâ în bâ, dâ, mâ, inçâ, la pluralu schimbâ pe â în *e* şi în ĕ sau pârutulu *i*; dupò voie si dupò locuri; cum: limbâ limbe limbĕ sau limbi; prada prade prâḑĕ sau prâḑi; lacrêmâ lacrême, lacrêmĕ sau lacrêmi; fiinçâ fiinçe, fiinçĕ sau fiinçi. Aqueste prescurtâri ale lui *e*, sau asemânâri cu *i*, se potu arâta şi prin apostrofu, limb', prâḑ', lacrêm', fiinç', quare fârâ a strica regula înlesnescu fòrte multu limba.

IV. Femininii terminaţi la singularu în *à* ori *eà*, la pluralu în românesce se terminâ în *alle*, *elle*; cum: mantà, mantalle; cureà, curelle.

V. Quându unu *a*, se afflâ pe la mijloculu substantivilоru feminini, şi aqueştia se terminâ în *i*, la pluralu sau se mai înpuţineaḑâ cu o silabâ; atunci aquestu *a* se face â, cum: parte pârţi, sabie sâbii, pradâ prâḑ'.

VI. Femininii que au la penultima *ea*, la pluralu leapâdâ pe *a* şi vinu la origina loru; cum: fereastrâ ferestre; (fiindu ferestrâ mai la începutu). — In aqueastâ regulâ intrâ şi quei quarii se paru quê au *a* la penultima, que pe alocurea se pronunçiâ *ea*, şi quare în sine nu e de quâtu unu *e* lungu: Asemenea

feminini schimbâ la pluralu pe *a* sau *ea*, in *e*, cum: panâ peanâ pene, masâ measâ mese. Aqueştia mai bine ar'fi sâ se scrie cu *e* şi la singularu: penâ, mesâ, nevestâ ect. — Quei quari au *i*, îl schimbâ în *i*, cum: vînâ, ḑinâ, vine, ḑine. (*)

VII. Feminini que au la penultima, *oa*, (ô) la pluralu, de se terminâ in *i*, sau('), îl facu *o*; cum: sòrte, sorţi, mòrâ, mor'.

Intr'unu cuvîntu, femininii que au penultima lungâ, la pluralu, de se terminâ în *i* sau('), o facu scurtâ, schimbându pe a în â, pe ea în e, şi pe ô în o.

VIII. Neutri que au în penultima la singularu *o*, appêsatu, la pluralu, daca se terminâ în *e*, îl lungescu fâcêndu'l oa(ô); cum: dobitócu, dobitòce; iar daca aqueastu *o* nu e appêsatu, rêmâne neschimbatu, cum; clópotu clópote; daca au *ea*, îl schimbâ în *e*, cum: toeagu toege şi vice versa une-ori, cum: ferru fearre: iar daca au ê, îl schimbâ în e; cum: mèru mere.—Quei quari au consona *h* lùngâ finalâ, la pluralu terminânduse în *e*, o schimbâ în ş; cum: catastihu, metohu, catastişe, metòşe.

IX. Masculinii que au la penultima *ea*, la pluralu leapâdâ pe *a*, quei quari au ê il schimbâ în *e*; cum bêcatu bèeţi; mèru meri; vèru veri.

Insemnare. Din aqueste trei regule precedente cum: şi din alte bâgâri de seamâ se vede quê substantivii pe quari dupò vremi obiceiulu 'ia stricatu în òre-quare provincialismi, la pluralu îşi vinu la a loru origi-

(*) Quei quari la pluralu nu facu în i n e, la singularu se scriu cu *â*; cum: m â n a m a n i, f o n t â n a f ò n t â n e etc.

nâ, precum: mese, pene, morți, erbe, stelle, selle, elle, fiindu: *mesa*, *pena*, *morte*, *erba*, *stella*, *sella*, *quella*, *ella*.

X. Masculinii italiani que se terminâ la singularu în *io* și *jo*, la pluralu se terminâ în *j* mare, que se citesce ca iĭ al nostru; cum: *tempio tempj*, *pricipio principj*, *librajo libraj*, *lavatojo lavatoj* etc. Quâte însâ înainte de *io* au *c*, *ch*, *g* și *gl*, aquellea la pluralu se terminâ în *i* micu, sau mai bine leapâdâ pe *o* dela singularu; cum: *impaccio impacci*, *occhio occhi*, *raggio raggi*, *figlio figli*. Aquestia suntu întocmai ca quei românesci que se terminâ în *iu*, cum: fiiu fii, ochiu ochi etc.

XI. Substantivii italieni terminați în *ie*, în *i*, și quei quari au la ultima accentu sau suntu monosilabi, aqueiea la pluralu nu se schimbâ: cum: *una specie, due specie; una metropoli, due metrepoli; una cità, due cità; una virtù, molte virtù; un piè, due piè; un Rè, molti Rè* etc. Asfelu nu se schimbâ: nume spate, în românesce; și asfelu nu se schimbâ ajjectivii feminini terminați în ôre; cum: vorbitôre-a, vorbitôre-le.

XII. Din aqueste cinqui declinații se mai vede quê în dialectulu italianu substantivii nu se schimbâ la caduri, quê într'alu nostru feminii se schimbâ la genetivu și dativu, fâcêndu ca numinativulu pluralu, și quê qua sâ facemu cadurile ne întrebuinçâmu cu nisce particelle sau preposiții que se numescu *segnacasi* semnu-de-cade, și quare suntu quelle urmâtôre:

Pentru	Numinativu	substantivulu	
—	Genetivu	de	*di*
—	Dativu	la	*a*
—	Accusativu	substantivulu	
—	Ablativu	dela, din, și de	*da*

Vocativulu, în ambe dialectele, ia înainte interjecţia sau strigare ori chiemarea *o!* pôte adesea să fie şi fără aquestu *o!* In dialectulu românu, masculini dela a doa declinaţie au vocativulu şi cu particulară terminaţie în *e*, şi femininii dela de 1-a, a 2-a, şi a 3-a, declinaţie în *o*; cum: lupe, muso, soro, femeeo.

INSEMNARI.

In dialectulu românu quându substantivii arată fiinçe însuffleţite, şi mai vîrtosu persône sau ômeni, accusativulu loru atunci ia înainte adesea preposiţia *pe*; iar de arată lucruri neînsuffleţite, accusativulu atunci remâne adesea singuru ca numinativulu: cum: ascultă pe Dumneḑeu şi pe părinţi; şi ascultă glasulu cugetului; addo pe Florea, şi: addo masa etc:

Quându substantivii în dialectulu italianu începu cu o vocală, segnacasulu, *a*, al dativului pentru eufonie priimesce unu *d*; cum: *a Dio, ad angelo; a Roma, ad Atene.*

Veḑurômu quê în ambe dialectele se afflă substantivi que la singularu sûntu masculini şi la pluralu feminini; precum: osu ôse, fructu fructe, lemnu lemne; *osso osse, frutto frutta, legno legna.*

Aqueştia în românesce sûntu prea mulţi în quâtu quea mai mare parte a substantiviloru que arată lucruri neînsuffleţite sûntu asfelu; şi pentru quê pe de o parte mai se potrivescu la numêru cu masculinii şi femininii, iar pe de altă, pentru quê fôrte mulţi, dupò cumu s'a văḑutu, au o terminaţie particulară la pluralu în *ri*; de aqueea, dupò totu cuvîntulu, putemu

ḑice quê facu unu neamu sau unu genu în parte, que nu este nici masculinu nici femininu, ci neutru. In italienesce însâ asemenea substantivi sùntu prea puţini, şi pentru que nu pôtu, dupò numerulu loru, face unu genu în parte ci o escepsie, inchiemu quê dialectulu românu are trei genuri, iar quelu italianu numai doê; şi substantivii que în aquestu dialectu la singularu sùntu masculini şi la pluralu şi masculini şi feminini, ii arâtâmu la valle:

anello	inelu	*anelli*	şi *anella*
bisogno	trebuinçâ	*bisogni*	*bisogna*
braccio	braçu	*bracci*	*bracc'a*
budello	maçu	*budella*	*budelle*
calcagno	câlcâiu	*calcagni*	*calcagna*
carro	carru	*carri*	*carra*
comandamento	comandâ	*comandamenti*	*comandamenta*
corno	cornu	*corni*	*corna*
castello	castelu	*castelli*	*castella*
cervello	cerbuleçu	*cervelli*	*cervella*
ciglio	geanâ	*ciglie*	*ciglia*
coltello	cuţitu	*coltelli*	*coltella*
demonio	demoniu	*demonj*	*demonia*
dito	degetu	*diti*	*dita*
filo	firu	*fili*	*fila*
fondamento	fundamentu	*fondamenti*	*fondamenta*
frutto	fructu	*frutti*	*frutta*
fuso	fusu	*fusi*	*fusa*
gesto	gestu	*gesti*	*gesta*
ginocchio	genuche	*ginochi*	*ginocchia*
granello	grâunte	*granelli*	*granella*
grido	ţipêtu	*gridi*	*grida*
interiore	ineuntru(rerunchi)	*interiori*	*interiora*

labbro	buzâ	*labri*	şi *labbra* şi *labbia*
legno	lemnu	*legni*	*legna* *legne*
lenzuolo	giulgiu	*lenzuoli*	*lenzuola*
letto	patu	*letti*	*letta*
membro	mâdularu	*membri*	*membra* şi *membe*
mulino	mòrâ	*mulini*	*mulina*
muro	ḑidu	*muri*	*mura*
orecchio	ureche	*orecchi*	*orecchia* şi *orecchie*
osso	osu	*ossi*	*ossa* *osse*
peccato	pècatu	*peccati*	*peccata*
pugno	pumnu	*pugni*	*pugna*
quadrello	sâgeatâ	*quadrelli*	*quadrella*
riso	rîsu	*risi*	*risa*
rubbio	ruppu	*rubbj*	*rubbia*
sacco	sacu	*sacchi*	*sacca*
strido	strigêtu	*stridi*	*strida*
tino	linu(de vinu)	*tini*	*tina*
vestigio	mlâdicâ	*vestigi*	*vestigia*
vestimento	veşmîntu	*vestimenti*	*vestimenta*
uovo	ou	*uovi*	*uova*
cetinajo	cintaru	*centinaja*	
migliajo	miaru	*migliaja*	
miglio	mie	*miglia*	
móggio	o màsurâ	*móggia*	
stajo	o mâsurà	*staja*	
pajo	pereche	*paja*	

CAPU II.

De pronume.

Pronumele este unu felu de substantivu que arată un nume sau se întrebuinçeadă în loculu substantivului, cum: *eu*, *tu*, *sine*.

Pronumele, are ca şi substantivulu, numere şi caduri; genuri nu are, pentru quê şi bărbatulu şi femeea dice *eu*, şi bărbatului şi femei dicemu *tu*, şi pentru partea bărbătească şi femeiască dicemŭ *sine*. In locu de genuri pronumele are trei persône.

Persôna ântêea este aquea quare vorbesce, cum: *eu*, *noi*; adoa aqueea cu quare vorbesce, cum, *tu*, *voĭ*; şi atreia aqueea pentru quare vorbesce, cum: *sine*, si totu substantivulu, cum: omulu, lumea, cerulu etc. (*)

(*) Cadulu vocativu este de persôna a doa: pentru quê într'ênsulu substantivulu este persôna cu quare vorbimu

DECLINATIE DE PRONUME.

PERSÔNA ANTEEA:

	Singularu		*Pluralu*	
N.	eu	*io*	noi	*noi*
G.	de mine	*di me*	de noi	*di noi*
D.	mie	*a me*	noê	*a noi*
	la mine	*a me*	la noi	*a noi*
	îmi	*mi, me*	ne	*ne*
	mi	*mi*	ni	*ci, ce*
Ac.	pe mine	*me*	pe noi	*noi*
	mê	*mi*	ne	*ne, ci, ce*
A.	dela mine	*da me*	dela noi	*da noi*

PERSÔNA A DOA.

N.	tu	*tu*	voi	*voi*
G.	de tine	*di te*	de voi	*di voi*
D.	ţie	*a te*	voê	*a voi*
	la tine	*a te*	la voi	*a voi*
	îţi	*ti, te*	vê	*ve*
	ţi	*ti*	vi	*vi*
Ac.	pe tine	*te*	pe voi	*voi*
	te	*ti*	vê	*ve vi*
A.	dela tine	*da te*	dela voi	*da voi*

PERSÔNA A TREIA.

N.	— (1)		— (1)	—
G.	de sine	*di se*	— (1)	—
D.	sie	*a se*	— (1)	—
	la sine	*a se*	— (1)	—
	îşi	*si*	îşi	*si*
Ac.	pe sine	*se*	— (1)	—
	se	*si*	se	*si*
A.	dela sine	*da se*	— (1)	—

---

(1) Nu se întrebuinçeadâ.

Quându vedemu quê pronumele eu, tu, sine, aratâ persône, le numimu: pronume Personale. De vomu băga de seamâ însâ quê mai adesea quându ḑicemu *eu*, arâtâmu cu degetulu la ênşine; quându ḑicemu *tu*, arâtâmu cu degetulu la persôna cu quare vorbimu; atunci pronumele *eu* şi *tu* se numescu: pronume Indicative sau arâtâtôre, şi la aqueastâ întêmplare în locu de *sine*, pentru a treia persônâ avemu pe *ellu ea*, despre quare vomu vorbi la ajjectivii indicativi. Aci, pentru quê se afflâ în relaţie în a treia persônâ câtre *eu* şi *tu*, vomu arâta cum se declinâ,

MASCULINU

	Singularu		*Pluralu*	
N.	ellu	*ello*	ei	*ei, e' egli, eglino*
G.	a lui (de ellu)	*di lui*	a loru (de ei)	*di loro*
D.	lui (la ellu) îi i	*a lui* *gli* *li*	loru la ei) le li	*a loro* *li* *gli*
Ac.	pe ellu îl	*lui* *il, lo*	pe ei îi	*loro* *gli, li*
A.	dela ellu	*da lui*	dela ei	*da loro*

FEMININU

N.	ea	*ella*	elle	*elle, elleno*
G.	a ei (de ea)	*di lei*	a loru (de elle)	*di loro*
D.	ei (la ea) îi i	*a lei* *le* *le*	loru (la elle) le li	*a loro* *le* *le*
Ac.	pe ea o	*lei* *la*	pe elle le	*loro* *le*
A.	della ea	*da lei*	dela elle	*da loro*

Adesea în ambe dialectele în locu de *ellu* se întrebuinçeadâ participiulu verbului *essere* (fire). *ens*, şi di-

cemu românesce : ênsu dênsu, iar italienesce *esso desso*. Aquestu ḑisu pronume indicativu sau personalu, se declină în ambe dialectele cu prepositiile segnacasi.

ênsu, ênsa, în românesce adessea ia dupò sine, pentru mai multă întârire pe dativulu pronumelui personalu, şi face: ênsu'mi ênsă'mi, ênsu'ţi ênsă'ţi, ênsu'şi ênsă'şi ênşine ênşivê etc. Aqueştia în italienesce se arată cu *stesso* şi *medessimo* la tôte persônele; cum: *io stesso io medessimo*, *noi stessi*, *noi medessimi*, *tu stesso*, *voi stessi*

Italienii vorbescu mai totu d'auna în pluralu, şi de aqueea întrebuinçeaḑă pe *egli* pluralu în loçu de *ello*, precumu şi pe *voi* în locu de *tu*. Atâtu s'a legiuitu cu obiceiulu aquestu *egli* în locu de singularu, înquâtu quându a querutu trebuinça ai da o însemnare de pluralu, 'lau făcutu *eglino*, ca şi pe *elle*, *elleno*.

Cu mine, cu tine, cu sine, în dialectulu italianu se ḑice: *meco*, *teco*, *seco*; şi prea raru: *con me*, *con te*, *con se*.

Queea que înţelegemu noi cu ênsu, aqueea italienii înţelegu cu *desso*; cum: ellu e ênsu, sau ênsu'şi: *egli è desso*. Şi queea que înţelegemu noi cu dênsu aqueea italienii înţelegu cu esso: cum: ea sau dênsa vorbesce, *ella o essa parla*. (*) adică, dênsul dênsa, *esso essa*, în ambe dialectele arată şi persône şi lucruri: iar ellu, ea, *egli*, *ella* arată numai persône.

(*) Se întrebuinçeaḑă şi *ênsu* ca *esso*; dar numai în complinirea prepositiei *întru*, cum: *într'ênsulu*, *într'ênsa*, *într'ênşii*, *într'ênsele*.

Pronumele italianu *ne*, mai adesea e relativu; correspunde cu françoḑesculu EN, şi este mai aquela cu *ne* al nostru pe quare noi îl întrebuinçâmu fôrte raru în simţulu aquesta; cum. UNE FAVEUR EN PROCURE UNE AUTRE; *un favore ne procura un altro*; unu favoru ne procurâ un'altu.

Pronumele italiane *ci*, *vi* dela pluralu correspundu cu Y françoḑescu şi cu: mi, ţi, ale nôstre dela singularu, quare aratâ locu; însâ *ci*, aratâ loculu unde suntem şi *vi*, loculu unde nu sûntemu: *sono in Bucaresti*. *venite-ci;* sûntu în Bucuresti, vino-'mi (aci); *sei in Italia*, *voglio d'andar-vi;* esci în Italia, voiu sâ-ţi viiu şi eu (acolo). Asfelu sûntu tôte frasele românesci: vinomi-ţi (aci), dumi-te (acolo), que 'mi ai venitu? (aci), que 'ţi a venitu? (acolo). *Ci*, correspunde cu mi, şi *vi*, cu ţi. Deosebirea nu este alta de quâtu quê italienii vorbescu la pluralu, şi noi vorbimu la singularu, unii s'au ţinutu de moda veacului, şi alţi de origina loru.

Me, *te* în dialectulu italianu se ia fôrte raru în locu de numinativu, precumu se vede în Boccacio: *credendo chio fossi te*. Asfelu se ia şi: mine, tine al nostru: vorbe·ce ca mine, *parla come me*; elu e ca tine, *egli è come te*; adicâ vorbesce cumu vorbescu eu, este cum esci tu.

Îi, quându este masculinu, italienesce se aratâ cu *gli*, şi quându e femininu, se aratâ cu *le*; iubescu pe frate meu, îi scriu adessea, *amo mio fratello*, *gli scrivo spesso;* stimu pe suroru mea, îi scriu adessea: *stimo mia sorella*, *le scrivo spesso*.

Mê, te, se, ne, vê, îl, o, îi, le; precum şi *mi*, *ti*, *si*, *ci*, *vi*, *lo*, *la*, *li*, şi *le*, italienesci se punu totu d'auna înaintea verbiloru; cum: mê vede, te vede, se vede; *mi vede*, *ti vede*, *si vede*; însâ puindule în urmâ, atunci se unescu cu verbulu, cum: rogumê, rogute, rogu'l, roguo. — Asemenea se întrebuinçeadâ italienii şi la participii, noi însâ ne amu deprinsu a le pune numai în urma participiiloru: iar Vàcârescii que au cunoscutu dela inceputu natura dialectului nostru, şi mai vîrtosu D. I. Vàcârescuiu, întrebuinçeadâ aqueste pronume şi înaintea participiiloru; cum: se vêdêndu, se jucându, în locu de vêdênduse, jucânduse (Primâvera Am:)

Quându pronumele *mi*, *ti*, *ci*, *vi*, *si*, au dupò dênsele pe *lo*, *la*, *li*, *gli*, *le*, *ne*, schimbâ pe i în *e*; cum: *melo*, *mela*, *meli*, *celo*, *cela*, *celi*, în locu de *mi lo*, *mila*....

Quându pronumele *gli* este urmatu de *lo*, *la*, *li*, *le* *ne*, atunci mai ia unu *e* dupò sine şi se unesce cu pronumele que urmeadâ, cum: *glielo diedi* (i'l dideiu.)

Quându mai multe pronume urmeadâ dupò verbu, se unescu tôte şi facu o singurâ vorbâ cu verbulu; cum: *dimelo*, dimi'l, spunemi'l, addâmi'l.

Pronumele se, *si*, în amêndoê dialectele fâcêndu verbi pasivi, are preçu quâtu şi ON françodecu; cum: se vorbesce: *si parla*, ON PARLE.

Loru *loro*, se pune totu d'auna dupe verbu; cum: *date loro*, *parlerò loro*, dâ loru, vorbi-voiu loru. Aquestu pronume în cadulu genetivu şi dativu pôte fi

şi fârâ *di* şi *a*; cum : *le loro armi*, *ordinò loro*, in locu de *le di loro*, *a loro*.

Quàndu pronumele italienesci se punu dupò unu verbu monosilabu terminatu în vocalâ sau aquâruia ultimâ are accentu, atunci pronumele îndoiesce consona iniţialâ, cum : *dimmi*, *fammi*, *pregollo*, *fermossi*, iar nu *dimi*, *fami*, *pregò lo*, *fermò si*.

li, le şi *gli* fiindu de aquelaşi caḑu, *gli* se întrebuinçeaḑâ quându dupò dênsu urmeaḑâ o vocalâ sau unu *s* ori *z*, que au dupò dênsele altâ consonâ; cum: *gli unì*, *gli sparse*. Asfelu este şi îi al nostru, cum : îi ducu 'i amu dusu, ca şi quându amu ḑice li ducu, gli amu dusu.

CAPU III.

De Ajjectivu.

Ajjectivulu este o vorbâ que aratâ o qualitate. şi qualifiicâ pe substantivu, adicâ aratâ cum este substantivulu : precum quându ḑicu sau quându vêdu unu omu aquesta trebue sâ aibâ ôre-quare semne sau qualitâţi prin quare se cunôsce din alte fiinçe sau chiaru din alţi ômeni. Aşa quându ḑicu: cuvìntàtoru, mare, micu, june, vechiu, bunu, rêu, blându, iute ect. aqueste vorbe pentru què aratâ cumu este omulu sau altâ fiinçâ, sunt ajjectivi.

Qualitâţile que au fiinçele sau lucrurile, unele se potu pricepe prin simţurile din afară, şi altele prin quelle din nèuntru adică prin cugetare prin minte sau judecată. Qualitâţile: albu, roşu, rotundu, strâmbu, limpede, turbure etc: se vêdu cu ochii; qualitâţile: melodiosu, armoniosu, discordu etc: se simtu prin audu; mirositoru, puturosu etc: cu mirosulu; dulce, acru, sâratu, etc: cu gustulu; caldu, rece, môle, aspru, etc: cu tactulu sau cu tôtâ pellea ori totu trupulu omului. Quându dicu, bunu, rêu, blându, iute, justu sau dreptu, înţeleptu etc: aqueste qualităţi nu se pricepu prin simţurile din afară, ci prin cugetare. Aşa ajjectivii se împartu în doê: în fisici sau materiali, şi în metafisici sau ideali.

Fisici sau materiali suntu aqueia que arată o qualitate materială sau firească, şi Metafisici suntu aqueia que arată o qualitate ideală sau metafisică.

Ajjectivii în generalu se schimbâ în amêndoê genurile; cum: albu albâ, bunu bunâ etc.

Quându învaçâ quine-va o limbâ sau quându vede o fiinçâ, unu lucru ori o qualitate que n'a mai vêdutu, întreabâ cumu se chiamâ cutare fiinçâ, cutare qualitate? sau que nume are? Afflându darâ cumu se chiamâ va se dicâ quê 'ia afflatu numele. Totu substantivulu dar, şi totu ajjectivulu este unu nume, şi de aqueasta quei vechi amendoê aqueste pârţi ale cuvîntului le unia într'una, subt numirea de Nume.

Ajjiectivii în ambe dialectele se suppunu la aqueleaşi regule ca şi substantivii şi se concôrdâ cu dênşii

ın genu, caḑu şi numere; cum; omu bunu, femei frumóse.

Ajjectivii masculini terminati în *u* românesce şi *o* italienesce, la femininu se terminâ în *â* (a); cum: bunu, blându, *buono*, *blando*, bunâ, blândâ, *buona*, *blanda*, — Quei în *oru*, în românesce se schimbâ în *óre*; cum: amatoru amatóre etc.

Ajjectivii terminaţi la masculinu în e, în ambe dialectele nu se schimbâ la femininu; cum: omu ferice, câmpu verde, femee ferice, earbâ verde; *uomo felice*, *campo verde*, *donna felice*, *erba verde*. Asemenea nu se schimbâ în italienesce nici ajjectivii terminaţi în i; cum: *giorno disparsi*, *giornata disparsi*.

Ajjectivii românesci que au la penulima *o* la femininu il lungescu, fâcându'l *ô* (oa); cum: frumosu frumósa, vorbitoru vorbitóre, coptu cóptâ. Quei quari au la penultima *e*, la femininu îl facu *ea*; cum: înţeleptu înţeleaptâ, allesu alleasâ etc. Intr'unu cuvîntu, penultima ajjectiviloru daca este scurtâ la masculinu, la femininu se face lungâ.

Finalulu pluralului ajjectiviloru este întocmai ca al substantiviloru, adicâ masculinii se terminâ în i, şi feminini în *e*, şi *i*, dupô regulâ; cum: bunu buni, dulce dulci; *buono boni*, *dolce dolci*; bunâ bune, dulce dulci; *buona buone*, *dolce dolci*.

Afarâ de vocala finalâ a substantiviloru şi ajjectiviloru, trebue sâ se mai bage de seamâ şi consonele quare în ambe dialectele unele pâtimescu óre-quare schimbare sau la pronunţie sau la scrisu.

c şi *g* în ambe dialectele, avêndu la pluralu după sine *i* şi *e* schimbă pronunţia după regulă; cum: mursici, mici, rugi, lungi, vacĕ, stângĕ; quându însă va trebui a'şi pădi pronunţia, atunci iau unu *h*, şi mai desu la italienesce; cum: *parochi*, *rischi*, *teologhi*, *ricche*, *amiche* (*) *etc.*

sc, afflânduse la pluralu înainte de *e* şi *i*, schimbă pronunţia, după regula generală, în *şt*: iar, după idioma bânăţeană remâne sci; cum: brôscă brôsce. românescu românesci — în dialectulu italianu ia unu *k*, cum: *risco rischi*, *fresca fresche.*

Femininii terminaţi în *că* la pluralu esu din regulă şi se termină în *i*; românească românesci; Quei terminaţi în ôre la pluralu remânu neschimbaţi: cum: femee vorbitôre, femei vorbitôre.

d, *s*, *t*, la pluralu se schimbă în ḑ, ş, ţ, de se va termina în *i* sau ĕ, iar de se va termina în *e*, remênu neschimbate: cum: blandu blanḑi, livede liveḑi, pasu paşi, parte pârţi, pradă prăḑĕ, blândă blânde, casă case, tôtă tôte.

II.

Ajjectivii, după cumu amu ḑisu, arată o qualitate;

(*) Assupra aquestora nu se pôte statornici regulă, quare adică priimescu h, şi quare nu, de quâtu multa deprindere ne pôte povĕţui. Din băgarea de seamă se pôte ḑice numai quĕ toţi quari suntu disilabi sau quari înainte ne *co* şi *go* au *as* şi *es* sau o consonă, facu quea mai mare parte la pluralu *chi* şi *ghi*; cum: ricco ricchi, loco lochi, cuoco cuochi, fiasco fiaschi, Tedesco Tedeschi, giogo gioghi, palco palchi, albergo alberghi etc.

însâ fie-quare qualitate pote sâ fie mai mare sau mai micâ, mai multâ sau mai puţinâ, cum, quândo dicu: bunu, mai bunu, quelu mai bunu, albu, mai albu, quelu mai albu; eu arâtu qualitâţile bunu şi albu în trei grade; gradulu d'ânteiu: bunu, albu se dice *Positivu*; al doilea: mai bunu, mai albu se dice *Comparativu*, şi quelu d'al treilea: quelu mai bunu, quelu mai albu, se dice *Superlativu*. Aşa dar ajjectivii positivi sûntu simpli sau singuri, comparativii au înainte: *mai*, şi superlativii: *quelu mai* sau *prea* sau *fôrte* ori *tare*.

In dialectulu italianu comparativii se aratâ cu *più* quându qualitatea e mai multâ, şi cu *meno* (mai puţinu), quându qualitatea e mai puţinâ: cum: *più buono*, *più bianco; meno buono*, *meno bianco*; iar superlativii se aratâ cu: *il più* spre crescere, şi cu: *il meno* spre înpuţinare; cum: *il più buono*, *il meno buono*; se mai aratâ ânchê şi cu *molto* în locu de *prea*, *fôrte*, *tare* al nostru, cum: *molto buono*. Superlativulu în italienesce se mai aratâ şi cu finalulu *issimo*, masculinu şi *issima* femininu; cum: *buonissimo*, *bianchissimo*.

Dupò unu comparativu în românesce urmeadâ un: de quâtu; cum: mai negru de quâtu nôptea, mai albu de quâtu neaoa: iar în italienesce, daca urmeadâ unu substantivu, aquela se pune în cadulu genetivu, iar daca urmeadâ unu verbu, atunci se pune înaintea lui particolla *che*; cum: *il sole è più grando della luna più grando di tutti pianeti;* sôrele e mai mare de quâtu luna, mai mare de quâtu toţi planeţi; *egli pensa più che non dice*, ellu cugetâ mai multu de quâtu

vorbesce. Asemenea urmeadâ *che* quându comparaţia se face între doê qualitâţi, fie aquestea arâtate prin ajjectivi, prin verbi, prin avverbi sau şi prin substantivi; cum: *più bianco che rosso*; *meglio tardi che mai*; *è miglior soldato che capitano*: mai albu de quâtu roşu; mai bine târdiu de quâtu nici de cum; è mai bunu soldatu de quâtu câpitanu.

Dialectulu italianu are d'a dreptulu din limba latinâ nisce ajjectivi quari de sine ênşişi sûntu comparalativi fârâ sâ mai aibâ trebuinçâ de particolla *più*: precum:

maggiore	mai mare	minore	mai micu
migliore	mai bunu	piggiore	mai rêu
superiore	mai presusu	inferiore	mai pre josu
anteriore	mai nainte	posteriore	mai în urmâ
interiore	mai neuntru	estetiore	mai afarâ
ulteriore	mai dincolo	citeriore	mai în qua.

Insâ italienii au asfelu de ajjectivi pentru quê 'iau luatu din latina, şi noi nui avemu, pentru que nu' iamu luatu; quine ne stricâ? Que pagubâ amu avea quându amu ḑice şi noi: melioru, pejoru, majoru, minoru, interioru, esterioru? etc.

Quându comparându doê lucruri, le afflâmu que au aquelaşi gradu de qualitate, atunci ne întrebuinçâmu cu: aşa, atâtu, altatâtu; *cosi, tanto, altretanto*; quare quelle româneşci iau quâte odatâ şi unu *de* dupò sine; însâ comparaţia se închieie, la românesce cu: *ca şi*, pentru aşa, cu: quâtu, pentru atâtu, cu prequâtu pentru altatâtu; şi la italienesce cu *come* pentru *cosi* cu *quanto* pentru *tanto altretanto*, cum: cânele meu e aşa de bunu ca şi al têu: *il mio cane è così buono co-*

me il tuo; sau atâtu de bunu quâtu.... *tanto buono quanto....* sau altatâtu preqâtu...., *altretanto quanto...* Se pôte arâta asemenea comparaţii şi fârâ pârticellele ânteitôre: aşa, *così*, puindu numai pe quelle urmâtôre ca şi *come....*; cum: e bunu ca şi al têu, quâtu şi al têu, prequâtu ş'al têu; *è buono come il tuo, quanto il tuo.*

Ajectivii saperlativi sûntu sau absoluţi sau relativi. Absoluţi sûntu quându aratâ qualitatea într'unu gradu mare fârâ a face vr'o comparaţie, sau quându ajjectivulu are înainte pârticellele: prea, fôrte, tare, pentru românesce şi particolla *molto* pentru italienesce, cum: prea bunu, fôrte bunu, tare bunu, *molto buono*. Relativi sûntu quându, arâtându qualitatea în quelu mai mare gradu, facemu şi o comparaţie, sau quându ajjectivulu are înainte pârticellele: quellu mai, *il più, il meno*: cum: è quellu mai ferice din ômeni, *è il più felice degli uomini*; eroul quelu mai stimabilu din greci fu Epaminonda; *l'eroe il più stimabile degli greci fu Epaminonda*. Superlativulu relativu la românesce are dupô sine *din* sau *între*, iar la italienesce caḑulu genetivu pluralu sau preposiţia *fra*.

Italienii, la superlutivii absoluţi în locu a se întrebuinça cu particolla *molto*, fôrte, adesea imiteaḑâ pe latini şi facu unu superlativu întregu iar nu cârpitu din doê vorbe, schimbându vocala dela ultima ajjectivului în *issimo* la masculini, şi *issima* la feminini cum dela *bello bellissimo bellissima* în locu de *molto bello-a*.

Ajjectivii terminaţi în *co, go*, fâcânduse superlutivi în issimo, priimescu unu *h*: *franco franchissimo*, *lungo*

langüissimo. Ajectivii însâ *acre*, *celebre*, *integro*, *salubre*, facu superlativii: *acerrimo*, *celeberrimo*, *integerrimo*, *saluberrimo*.

Sûntu unii superlativii de felulu aquesta quari fâră sâ aibâ positivii loru suntu luaţi d'a dreptulu din latina ; cum:

massimo	prea mare	minimo	prea micu
ottimo	prea bunu	pessimo	prea rêu
prossimo	prea prôpe	supremo	prea susu
infimo	prea josu	estremo	quelu mai d'afară
intimo	prea din nêuntru		

Insâ aquestu felu de superlativi sûntu priimiţi de italieni din latina ; qua sâi avemu şi noi n'a avemu de quâtu sâ facemu ca dênşii , şi sâ ḑicemu ; bunissimu în locu de prea bunu, albisimu, negrisimu, urîtisimu, maximu, minimu, optimu, pessimu, proximu, supremu, infimu, estremu, intimu etc.

III.

Ajectivii metafisici se subtîmpartu: în Morali şi Definitivi sau de hotârîre.

Ajectivii definitivi se subtîmpartu în Demonstrativi, Posesivi, Relativi, Interogativi, Nedefiniţi şi Numerali.

Ajectivii morali sûntu aqueia que aratâ o qualítate moralà adicâ a suffletului, a inimei, a duhuriloru ; cum: bunu, rêu, blându, iute, milosu, crudu, atot-puternicu etc.

Ajectivii demonstrativi sûntu aqueia cu quari ne

întrebuinçâmu sâ arâtâmu o persônâ sau unu lucru; cum: *aquestu* omu, *aquea* masâ.

Ajjectivii demonsrtativi sùntu: quei urmâtori:

MASCULINI

Singularu		Puralu	
questu astu	*questo, cotesto*	queşti aşti	*questi, cotesti*
quellu allu	*quello quel*	quei ái	*quelli, quegli, quei, que'*
ellu	*ello*	ei	*egli, ei, eglino.*

FEMININI

queastâ astâ	*questa, cotesta*	queste aste	*queste, coteste*
quea á	*quella*	quelle álle	*quelle*
ea	*ella*	elle	*elle, elleno*

Prin prescurtare, lepâdàndu pe *que* dela quelu, *quello*, şi pe *e* dela ellu *ello*;

quellu şi ellu	fece lu, (*)	*quello, ello*	face	*lo*
quei şi ei	— i	*quegli, egli*	—	*gli; ei quei* face *i.*
quea şi ea	— a	*quella, ella*	—	*la*
quêlle şi elle	— le	*quelle, elle*	—	*le*

Declinaţia ajjectiviloru demonstrativi.

MASCULINI

I.

	Singularu		Puralu	
N.	questu, astu	*questo*	questi, aşti	*questi*
G.	a questui, astui	*di questo*	a questoru, astoru	*di questi*
D.	questui, astui	*a questo*	questoru, astoru	*a questi*
Ac.	questu, astu	*questo*	queşti, aşti	*questi*
A.	dela questu, astu	*da questo*	dela queşti, aşti	*da questi*

(*) *ellu* la vocativu face *elle*, şi nu se întrebuinçeadâ pentru quê este de a treia persônâ, şi vocativulu de adoa; de aci lepâdându pe *e* iniţialu, remâne le. însâ vocativulu fiindu tot'd'auna sujjetu, în multe limbi adesea este asemenea cu nominativulu; prin urmare aqueste prescurtâri la masculinu suntu doê: *lu* şi *le*.

2

N.	quellu, allu	*quello, quel*	quei, ái	*quelli, quegli, quei, que'*
G.	a quellui, allui	*di quello*	queloru, áloru	*di quelli*
D.	qeullui, allui	*a quello*	queloru, áloru	*a quelli*
Ac.	quellu, allu	*quello*	quei, ái	*quelli*
A.	dela quellu, allu	*da quello*	dela quei, ái	*da quelli*

3

N.	—lu, —le (*)	*lo—, il—,*	—i	*gli—, i—*
G.	a—lui	*dello—, del—*	a—loru	*degli, dei, de'*
D.	—lui	*allo—, al—*	—loru	*agli, ai, a'*
Ac.	—lu, —le	*lo—, il—*	—i	*gli, i*
V.	o—le	*o lo—, o il—*	o—loru	*o gli, o i*
A.	dela —lu, —le	*dallo—, dal—*	dela —i	*dagli, dai, da'*

FEMININI

1

N.	queastâ, astâ	*questa*	queste, aste	*queste*
G.	queştei, astei	*di questa*	a questoru, astoru	*di queste*
D.	questei, astei	*a questa*	questoru, astoru	*a queste*
Ac.	queastâ, astâ	*questa*	queste, aste	*queste*
A.	dela queasta, astâ	*da questa*	dela queste, aste	*da queste*

2

N.	quea, á	*quella*	quelle, álle	*quelle*
G.	a quellei, quei, ái	*di quella*	a queloru, álloru	*di quelle*
D.	quellei, quei, ái	*a quella*	quelloru, álloru	*a quelle*
Ac.	quea, á	*quella*	quelle, álle	*quelle*
A.	dela quea á	*da quella*	dela quelle, álle	*da quelle*

3

N.	a	*la—*	—le	*le—*
G.	a —i	*della—*	a —loru	*delle —*
D.	— i	*alla—*	—loru	*alle—*
Ac.	— a	*la—*	—le	*le—*
A.	dela —a	*dalla—*	dela — le	*dalle—*

(*) Vedi nota dela faça 38.

Questu, quelu, iau adessea înainte particulla *a*, fâncêndu-se aqnestu, aquelu, aqueastâ, aquea, aqueşti, a-quei, aqueste, aquelle, şi se declinâ asemenea cum: se vede mai sus.

Aquestu, aquelu, quândn este singuru în vorbâ sau quându se pune în urma sabstantiviloru ia la sfîrşitu în amêndoê numerele şi în tôte caḑurile pârticulla *a* cum:

Aquestu, aquellu	omu,	omulu	aquesta, aquella
aquestui, aquellui	omu,	omului	aquestuia, aquelluia
aqueşti, aquei	ômeni,	ômenii	aqueştia, aqueia
aqueastâ, aquea	femee,	femeea	aqueast'a, aque'a
aqueştei, aquellei	femei,	femeei	aqueşteia, aquelleia
aqueste, aquelle	femei,	femeile	aquestea, aquellea

De mai multe ori aqueşti demonstrativi pe lûngâ *a* dela sfîrşitu, mai iau şi pronumele *îsi* spre mai multâ întârire, cum: aquesta'şi, aquela'şi, aquea'şi, etc.

Cu aquestu *questo* ne întrebuiçâmu quându vremu sâ arâtâmu unu lucru de apprôpe, şi cu aquelu *quello* quându vremu sâ arâtâmu unu lucru mai departe; cum: aquesta d'aci, aquela d'acolo.

Aquesta, quându este singuru fârâ substantivu correspundu cu *costui* italianu, şi aquela correspunde cu *co-lui*. *Costui* face la femininu *costei* şi la pluralu *costoro; colui* face *colei*, *coloro*.

De multe-ori în italinesce se întrebuinçeaḑâ *questi*, *cotesti*, *quegli* în locu de singularu *questo cotesto quello*.

Defferinça între *questo* şi *cotesto* este quê *questo* se întrebuinçeaḑâ quându arâtamu unu lucru apprôpe de noi sau de persôna quare vorbesce, şi *cotesto* quându

arâtâmu unu lucru apprôpe de persôna cu quare sau pentru quare vorbimu; cum: ia cartea aqueasta (de lùngâ mine) *prendetevi questo libro*; dâ'mi cartea aqueasta (de lùngâ tine) *datemi cotesto libro*.

Quându vremu sâ vorbimu de unu lucru neînsuffleţitu, quare mai desu în dialectulu românu este de genu neutru, şi vremu a ne întrebuinça cu demonstrativii: aquesta, aquella; aqueşti demonstrativi în românesce se punu în genu femininu; cum: *aqueasta* que ḑici e un lucru însemnâtoru, de *aqueea* trebue sâ ascultâmu. In asfelu de frase demonstrativulu în limbele grecescâ şi latinâ se punu în genu neutru, iar în dialectulu italianu se aratâ cu *ciò*; cum: *ciò che dite*, aqueasta, aqueea que ḑici: *per ciò*, de aqueasta de aqueea;

Qnându arâtâmu que-va, va sâ ḑicâ quê hotârîmu sau definimu quê aquesta şi nu altulu. Aşa quându ne vine în minte, spre esemplu, ideile: omu, munte carte, bunu, şi vremu sâ hotârîmu quare omu, quare munte, quare carte, quare bunu; atunci arâtâmu cu degetulu, daca nu putemu vorbi; iar vorbindu, în locu de a ḑice: aquelu omu (sciutu despre quare amu vorbitu sau scimu) ḑicemu mai pe scurtu, omu-lu sau omulu; lepâdându pe *aque*; în locu de aḑice aquea carte, aquelu munte, aquelu bunu; ḑicemu carte-a, munte-le, bunu-lu.

Aqueşti ajjectivi demonstrativi fâcuţi din prescurtare s'au numitu de grâmatici şi articoli pentru quê se închieiu cu substantivii şi ajjectivii, mai vîrtosu în românesce, fâcênduse o vorbâ, dupò cumu vêḑurômu.

VI.

Aqueşti articoli în dialectulu italianu se punu înaintea substantiviloru şi ajjectiviloru: iar în quelu românescu se punu în urma loru. Pricina aqueştei particolaritâţi în dialectulu românu este, quê fie-quârui omu mai ânteiu îi vine în minte o idee ôre-quare şi pe urmâ o define quare; sau quê dupò construcţia fireascâ ânteiu avemu substantivulu şi apoi ajjectivulu.

Numiţii articoli dar, în dialectulu românu sunntu:

quellu, *quea*, *allu*, *lu*, *le*, *a*, *i*, *le*. Quellu, quea se pune înaintea ajjectiviloru fisici şi morali; cum: quellu albu, quellu bunu; quea albâ quea buna. *allu*, *a*, *ai*, *alle* se punu înaintea ajjectiviloru posesivi şi a caḑului genetivu, pentru quê şi aquesta aratâ o posesie sau o avere; cum: allu meu, allu têu, a nôsrâ, ai vostri, alle loru, allu tatâlui, a mamei.

lu, se pune în urma substantiviloru şi ajjectiviloru masculini şi neutri de numêru singularu que se terminâ în *u* cum: socru-lu, lucru-lu, rêu-lu, bunu-lu;

le, se pune în urma masculiniloru şi neutriloru singulari terminaţi în *e*; cum: verme-le, bine-le, dulce-le etc.

i, se pune în urma tutuloru masculiniloru la pluralu cum: socri-i, vermi-i, buni-i, dulci-i.

a, se pune în urma femininiloru la singularu; cum: feme-a, carte-a, dulce-a. — Quându femininii se terminâ în *â*, pentru întêmpinulu a doi *a*, se leapeadâ alu numelui cum: lunâ, lunâ-a lun'a sau luna etc.

le, se pune în urma femininiloru şi neutriloru la pluralu; cum: femei-le, case-le, lemne-le, lucruri-le etc.

lo, şi *gli*, se pune înaintea masculiniloru italiani que

începu cu vocală, sau cu *s* urmatu de altă consonă: cum: *l'angelo*, *l'agnello*, *lo spettacolo*, *lo smalto*; *gli angeli*, *gli agnelli*, *gli spettacoli*, *gli smalti*. — Quândcu numele incepe cu *i*, *gli* leapădâ pe al sêu; cum: *gl' Italiani*, *gl' Inglesi.*

il, *i*, se pune înaintea masculiniloru que începu cu o consonâ: cum: *il cielo*, *il sole*, *il monte*; *i cieli*, *i soli*, *i monti etc.*

la, se pune înaintea tutuloru femininiloru; cum: *la casa*, *la sete*, *l' amica*, *l'immortalità* etc.

le, se pune înaintea tutuloru feminiloru şi neutriloru la numêru pluralu; cum: *le case*, *le seti*, *le anime*, *le osse*. Quându numele începe cu *e*, *le* se apostrofă; cum: *l' eminenze*, afară de vorbele: *effigie*, *estasi*, *età*, şi alte asemenea que nu se schimbâ la pluralu, şi spre deosebire se dice: *l' effigie* sing: şi *le effigie* plur: *l' età*, *le età* etc.

Quându părticelele sau preposiţiile *in*, *con*, şi *su* vinu înaintea articoliloru, în italienesce se unescu cu aqueştia şi se facu *in il* = *nel*; *in lo* = *nello*; *in i* = *nei*; *in gli* = *negli*; *in le* = *nelle*. Asemenea suntu şi *col*, *collo colla*, *coi*, *co'*, *cogli*, *colle*; *sul*, *sullo*, *sulla*, *sulle* = *con il*, *con lo*, *con la*... *su il*, *su lo*, *su la*, *su le*. Spre esemplu: în casă; italienesce se dice: *in casa*; în casa mea, *nella mia casa*; cu amoru, *con amore*; cu amorulu, *coll' amore*. Asemenea regulă urmeadă şi *per*; însă numai cu *il*, se face tot d'auna *pel* sau *pei* ori *pe'* în locu de *per il*, *per i*: cu *la* se face şi *pella pelle* şi *per la per le*, cu *lo* nu se schimbâ nici odată.

La sfîrşitulu aquestui capu arâtându declinaţiile substantiviloru din preună cu ajjectivii, vomu arâta şi cum se declinâ cu aqueşti ajjectivi indicativi sau articoli.

IV.

Ajjectivii Posesivi suntu aqueia que aratâ o posesie sau o avere; cum: *meu*, *têu*, *sêu*.

Ajjectivii posesivi suntu quei urmâtori:

MASCULINI

Singularu		*Peuralu*	
meu	*mio*	mei	*miei*
têu	*tuo*	têi	*tuoi*
sêu	*suo*	sêi	*suoi*
nostru	*nostro*	noştri	*nostri*
vostru	*vostro*	voştri	*vostri*
loru	*loro*	loru	*loro*

FEMININI

mea	*mia*	melle	*mie*
ta	*tua*	talle	*tue*
sa	*sua*	salle	*sue*
nôstrâ	*nostra*	nôstre	*nostre*
vôastrâ	*vostra*	vôstre	*vostre*
loru	*loro*	loru	*loro*

Ajjectivii posesivi quându suntu înaintea substantiviloru şi ajjectiviloru, sau se afflâ singuri, iau articolulu sau definitivulu allu; quându se pune pe urmâ, atunci articolulu se unesce cu substantivulu; cum: allu meu callu, ai mei cai, callulu meu, cai-i mei; a mea casâ, alle melle case, cas'a mea, case-le mele. Ori

cumu însâ, se vede quê ajjectivii posesivi totu d'auna trebue sâ aibâ cu sine articoli sau lûngâ dênşii sau dupò substantivi; urmeaḑâ dar quê:

Ajjectivii posesivi în dialectulu italianu totu d'auna sùntu însoçiţi cu articoli, fie singuri, fie cu substantivu; cum: *il mio*, *libro*, sau *il libro mio*; *la mia casa* sau *la casa mia*; Quându insâ sùntu însoçiţi cu substantivii: *padre madre*. *marito*, *cugino*, *cugina*, *moglie*, *fratello*. *sorella*, *figlio*. *figlia zio*, *zia*, *nipote*, *cognato*, *cognata*, şi alte asemenea que sùntu aşa de cunoscute şi definite de sine: precum şi cu titlurile de cinste *signoria*, *eccellenza*, *altezza*, *maestà*, *santità*; atunci nici posesivulu nici substantivulu nu iau articolu: cum: *mio padre*. *di mio padre*... *mia sorella*. *di mia sorella*... *miei fratelli a miei fratelli*, *vostra altezza*, *a vostra altezza*. Asemenea nu priimescu articoli nici în românesce posesivii quându sùntu uniţi cu substantivii: tatâ, mumâ, bârbatu, nevestâ, frate, soru, vêru, varâ, fiiu, fiie, moşu, bunâ, nepotu, nepôtâ, cuscru, socru, naşu, cumâtru, cumnatu, cumnatâ, stâpinu, stâpînâ; cum: tatâ meu, frate meu, soru mea, a mume mei, a bune mei, a moşu meu, a vêru meu, a nepôte mei etc.

Quându însâ aqueste nume de rudenie se facu diminutive sau se schimbâ în *genitore* pârinte, *sposo sposa*, soçu—â, consorte, *germano* primaru, sau quându iau şi unu altu ajjectivu, atunci priimescu articolu; cum: suriôr'a mea *la mia sorellina*, frâţiorulu vostru *il vostro fratellino*, pârintele têu *il tuo genitore*, so-

çiile loru *le loro spose*, tinéra ta mumă *la tenera vostra madre*, prea bunulu meu tată *l'ottimo mio padre*.

Aqueastă regulă este numai pentru singularu, quéci la pluralu iau tòte articolu: fraţii noştri, *i nostri fratelli*, mumele nôstre, *le nostre madre* etc.

Nu se suppune asemenea la regula de susu, şi posesivulu: loru *loro*, quare ia tot d'auna articolu; cum: tatâlu loru *il loro padre*.

Al sêu şi al lui, *il suo*, *il lui*, în ambe dialectele au aqueeaşi însemnare, şi se întrebuînçeḑâ dupò aqueeaşi regulă; adicâ: quându lucru este alu numinativului sau alu sujetului proposiţiei, atunci întrebuinçàmu posesivulu sêu *suo*; Filippu iubesce pe fiiu sêu, *Filippo ama suo figlio*. Iar quându lucru nu este alu numinativului proposiţiei, atunci întrebuinçâmu pe *lui* cum: eu iubescu pe Filippu şi pe fiiulu lui; *io amo Filippo e il figlio di lui*. Se întrebuinçeaḑâ adessea genetivulu *di lui* între articolu şi substantivu: cum: *il di lui figlio*, pe al lui fiiu.

Quàndu nominativulu alu quâruia este lucru, e de numêru pluralu, atunci în ori-que întêmplare, trebue a întrebuinça pe loru, *loro*, iar nu: sêu sêi, *suo suoi*: cum: pârintii trebue a iubi pe fiii *loru*, iar nu sêi: *i genitori debbono amare i loro figli* iar nu *i suoi figli*. Asemenea frase în românesce se potu arâta întrebuinçându şi pronumele îşi în locu de posesivulu: sêu loru: cum: Filippu îşi iubesce fiiulu, pârinţii trebue a'şi iubi fiii.

Deosebiri. De quâte ori se punc posesivulu dupò substantivu, totu d'auna aquesta ia articolu în italiene-

see fie chiar şi de rudenie; cum; *il fratello mio*, *la maestà sua*. La romênesce din protivâ, quându posesivulu se pune înainte totu d'auna ia articolu; cum: alu meu frate, a mea suroru.

Poeţii italieni întrebuinçeadâ posesivii adessea şi fârâ articolu, şi chiar acolo unde dupò regula datâ ar trebui sâ'l aibâ: cum: *mio ben*, *mia patria*.

Quându posesivulu este în vocativu, nu ia articolu, cum: *avvicinatevi*, *amico mio*, iar în românesc vine sau fârâ posesivu, sau de se întêmplâ sâ întrebuinçâmu posesivulu, atunci trebue a întrebuinça şi articolulu; appropiete, sâu vino'mi'ţi prietene, sau prietenulu ori prietene alu meu.

Qua sâ ḑicemu italienesce: Domnulu tatâlu dumitale, Dômna maica dumitale, ḑicem: *il vostro signor padre*, *la vostra signora madre*.

Unulu din ai mei, unulu din ai têi, din ai sêi, din ai loru, una din alle melle, din alle talle etc: în italienesce se aratâ cu: *un mio*, *un tuo*, *un suo*, *una mia*, *una tua*...

V.

Ajjectivii Relativi suntu aqueia que se reducu la unu substantivu sau altu ajjectivu que precede şi se numesce antecedentu, cum: Dumneḑeu quare scie tòte, omulu que cugetâ. Aci *quare* şi *que* suntu relativi; *Dumnedeu* şi *omulu* suntu antecedenţi.

Ajjectivii relativi suntu: quare *quale*, que *che*.

Que (che) în ambe dialectele nu se declinâ *quare* se declinâ dupò chipulu urmâtoru:

MASCULINI şi FEMININI.

	Singularu		*Pluralu*	
N.	quare	*quale qual*	quari	*quali quai*
G.	a quârui a cui (de quare)	*di quale di cui*	a quâroru	*di quali cui*
D.	quârui(*) cui (la quare)	*a quale, a cui*	quâroru	*a quali cui*
Ac.	quare	*quale*	quari	*quali*
A.	dela quare	*da quale*	dela quari	*da quali*

Cu articolu.

MASCULINI

N.	quare-le	*il quale il qual*	quari-i	*i quali*
G.	a quâruia	*del quale* —	a quârora	*dei quali*
D.	quâruia	*al quale* —	quârora	*ai quali*
Ac.	quare-le	*il quale* —	quari	*i quali*
A:	dela quare	*dal quale* —	dela quari	*dai quali*

FEMININI.

N.	quare-a	*la quale, la qual*	quari-le	*le quale*
G.	a quâriia	*della quale* —	a quârora	*delle quale*
D.	quâriia	*alla quale* —	quârora	*alle qualle*
Ac.	quare	*la quale* —	quarile	*le quali*
A.	dela quare	*dalla quale* —	dela quare	*dalle quali*

(*) La femininu face *quârii*.

a cui, cui, *di cui*, *a cui* se ḑice la persône numai; a quârui, a quârii, quârui, quârii, *di quale, a quale* se ḑice şi la lucruri şi la persône.

quârui quârii, quârora *di cui a cui* iau înainte articolulu numelui de quare atârnâ; cum: unu omu allu quârui nasu e mare *un' uomo il di cui naso è grando* in locu de unu omu, nasulu quâr..., *un' uomo il naso di cui*: asfelu este şi cu: allu quârii, ... quârora, ai quâruı alle quârui, *il di cui la di cui, i di cui, le di cui, alla di cui, ai di cui, alle di cui.*

Poeţii italiani adesea se întrebuinçeaḑâ cu: *onde* în locu de: *di cui*, *del quale*, *della quale*, *dei quali delle quali*. *Quale* quându este cu: *tale* însemneaḑâ asemânare; cum: *quale è il padre, tale è il figlio*, (que 'mi e tata que 'mi e fiiulu), *tale quale io lo vidi*, (asfelu întocmai cum îl vêḑuiu). Adesea însemneaḑâ asemânare şi fârâ *tale* cum: *devenne palido qual è la morte;* (deveni palidu ca môrtea).

VI.

Ajjectivii Interogativi sùntu aqueia cu quari ne întrebuinçâmu qua sâ întrebâmu, şi suntu: quare? *quale?* quine? *chi?* şi que? *che?*

Quare *quale?* interogativu se declinâ ca şi quelu relativu.

Quine *chi*, este totu d'auna singuru fârâ substantivu; şi se întrebuinçeaḑâ numai la singularu în caḑu-

lu numinativu şi accusativu; cum: quare omu, venitu? quine a venitu? pe quare omu chiemi? pe quine chiemi? *qual uomo e venuto? chi e venuto?*

Quine, quare, *chi* se întrebuinçeadâ adesea în locu de nedefinitulu ori-quine, ori-quare, sau aquella quare; cum: quine, quare dice aqueasta are cuvîntu: *chi dice questo ha ragione*

Quine *chi*, aratâ quâte odatâ lipsâ de *nimeni* cum: n'avea quine sâ 'l mînghîie, adicâ nimini quine, *non avea chi lo consolasse*. — Asfelu şi *que* aratâ quê lipsesce vorba *nimicu*; cum: n'avea que sâ mânânce (nimicu que sâ mânânce.)

VII.

Ajjectivii nedefiniţi suntu aqueia que au o însemnare generalâ şi nehotârîtâ; cum: totu, altu, nimeni etc. ,Dicêndu: *totu omutu*, înţelegu pe fie-quare peste totu, nu hotârêscu însâ anume quine; dicêndu: *altu*, asemenea voiu sâ dicu quê nu aquesta, şi asemenea nu hotârêscu quine. Ajjectivii nedefiniţi suntu quei urmâtori.

totu	tutto ogni	quâţi-va	parecchi
altru (altu)	altro	quâte-va	parecchie
unu, o	uno, un, una	vre un	veruno
nisce	alcuni, alcune	fie-quare	ognuno
nimicu	niente,nulla,nullo	ori-quare	ciascuno
nimeni	niuno	ôre-quare	qualcheduno
nici-unu	nissuno,niuno,nessuno	fie-quine	qualchesiasi
nescine	un tale, una tale	fite-quine	chiunque

moltu	molto	ori-quine	qualunque
atâtu	tanto	ôre-quine	qualche
quâtu	quanto	fie-que	—
ori-quâtu	quanto	nusciuque	nonsoche
quine-va	qual si voglia	cutare	cotale
que-va	qualchecosa	ambi,ambe	ambi, ambe
quâtu-va	qualun	amêndoi-ê	ambi due,amendue

Din aqueştia, unii se declinâ cum: se vêdu mai josu:

N.	altu	*altro*	alţi	*altri*
G.	a altui, altuia	*di altro altrui*	a altoru, altora	*di altri*
D.	altui, altuia	*ad altro altrui*	altoru altora	*ad altri*
Ac.	altu	*altro*	alţi	*altri*
A.	dela altu	*da altro*	dela alţi	*da altri*

FEMININI

N.	altâ	*altra*	alte	*altre*
G.	a altei, alteia	*di altra*	a altoru, altora	*di altre*
D.	altei, alteia	*ad altra*	altoru, altora	*ad altre*
Ac.	altâ	*altra*	alte	*altre*
A.	dela altâ	*da altra*	dela alte	*da altre*

Totu se ia adesea şi în locu de substantivu cum: unu totu, Totulu; ca ajjectivu, la singularu se declinâ cu preposiţiile sau semnecaḑele cunoscute; iar la pluralu se declinâ dupò chipulu urmâtoru:

N.	toţi	*tutti*	tôte	*tutte*
G.	a tutuloru (*)	*di tutti*	a tutuloru(*)	*di tutte*
D.	tutuloru	*a tutti*	tutuloru	*a tutte*
Ac.	toţi	*tutti*	tôte	*tutte*
A.	dela toţi	*da tutti*	dela tôte	*da tutte*

Quându nu e însoçitu cu substantivu se ḑice *tutuloru.*

Nime, nimeni se declinâ numai la singularu dupè chipulu urmâtoru:

N.	nime, nimeni
G.	a nimelui, nimului
D.	nimelui, nimului
Ac.	nime, nimeni
A.	dela nime, nimeni

Unu, se declinâ dupò chipulu urmâtoru:

MASCULINI

N.	unu	*uno, un*	uni, nisce	*uni*
G.	a unui, unuia	*d'uno*	a unoru, unora	*di uni*
D.	unui, unuia	*ad uno*	unoru, unora	*ad uni*
Ac.	unu	*uno*	uni nisce	*uni*
A.	dela unu	*da uno*	dela uni, nisce	*da uni*

FEMININI

N.	una, o	*una*	unele nisce	*une*
G.	a unei, uneia	*di una*	a unoru, unora	*di une*
D.	unei, uneia	*ad una*	unoru, unora	*ad une*
Ac.	una, o	*una*	unele, nisce	*une*
A.	dela una, dela o	*da una*	dela unele, nisce	*da une*

Amêndoi, amêndoê se declinâ numai la pluralu.

	MASCULINU	FEMININU	MASCULINU şi FEMININU.
N.	amêndoi	amêndoê	*amendue*
G.	a amênduroru—a	a amênduroru—a	*di amendue*
D.	amênduroru—a	amênduroru—a	*ad amendue*
Ac.	amêndoi	amêndoê	*amendue*
A.	dela amêndoi	amêndoê	*da amendue*

Insemnare. Aquestu ajjectivu, precum: şi ambi, este fôrte definitu sau hotârîtu, şi mai bine ar' fi a se pune între ajjectivii indicativi.

ogni italianu este pentru ambe genurile, și se întrebuinçeadă numai la singularu înaintea unui substantivu, în locu de *totu*; cum: *ogni uomo, ogni donna* totu omulu, tôtă femeea.

Altro, la sigularu însemneadă: altu queva: *parliamo d'altro;* să vorbimu de altu queva.

Altri, adessea ia însemnare de singularu: *altri è dotto, altri è ignorante*, unulu e invêçatu, altu e neînvêçatu, sau aquesta e învêçatu, aquela e neînvêçatu.

Niuno, *nessuno*, *niente*, *nulla*, quându suntu înaintea unui verbu, nu priimescu negativulu *non*, ca la noi; quându însă e pe urmă, atunci îl priimescu înaintea verbului; cum: *niuno è pianamente felice*, nimeni nu e întregu ferice: *non v'è nessuno*; nu e nimeni.

Quâtu, daca în românesce are înainte *ori* și după dênsulu *de*, în italienesce se arată cu *per tanto*, sau *per* urmatu apoi de *che*; cum: ori-quâtu de învêçatu va fi, multe lucruri nu scie. *per quanto dotto egli sia* (sau *per dotto ch' egli sia*), *ignora molte cose;* ori-quâtu de norocită este, se vede însă totu d'auna nenorocită; *per quanto fortunata ella sia* (sau *per fortunata ch' ella sia*), *si crede sempre infelice*. Daca *quâtu* se declină în românesce, adică daca se afflă înaintea unui substantivu, urmatu de unu verbu in timpulu fiitoru, atunci *quanto* se declină asemenea și în italienesce, avêndu după sine modulu sujjunctivu, în loculu fiitorului nostru; cum: ori-quâte silinçe va face, nu va ajjunge la scopulu sêu; ori-quâte bogâții voru avea nu se mai mulțumescu nici odată: *per quanti sfor-*

zi egli faccia, non arriverà mai al suo fine; per quante ricchezze eglino possedano, non saranno mai contenti.

VIII.

Ajjectivii numerali suntu aqueia que arată numêrulu; cum: unu, doi, trei... ântêiu, allu doilea, allu treilea...

Aqueştia suntu de doê feluri: cardinali şi ordinali.

Cardinali se ḑicu aqueia cu quarii numêrâmu; cum: unu, doi, trei... şi ordinali aqueia cu quare arâtâmu ordinulu sau rêndulu; cum: ântêiu, allu doilea, allu treilea ...

Chipulu de a numêra în ambe dialectele, s'a arâtatu în partea ântêea.

unu, quându este înaintea unui substantivu sau ajjectivu, adicâ quându însemneaḑâ *ôre-quine*, se scrie *un'* iar nu *unu* quare totu d'auna este singuru şi e numeralu. *Un'* la femininu face *o*; *un' omu*, *o femee*, şi se declinâ cum: s'a vêḑutu la ajjectivii nedefiniţi.

Unu numêrulu la femininu face *una*; *doi* face *doê* *trei*, *patru* etc: nu se schimbâ la genuri; *trei* însâ quându are inainte *quâte*, que însemneaḑâ *tus*, la femininu face *trele*; cum: quâte trei, quâte trele, tus trei tus trele.

Ajjectivii numerali începêndu dela *doê-deci* în susu, daca au dupe dênşii substantivi, mai adesea iau dupò sine preposiţia *de*; cum: doê ḑeci, doê ḑeci si unu... trei ḑeci... ômeni, sau de ômeni.

Ajjectivii numerali, priimindu înainte *quâte*, se fa-

cu distributivi sau de despâpțire; cum: quâte unulu u-nulu, quâte doi doi, quâte trei trei. Aqueştia în italienesce se arată cu: *ad uno ad uno*, *a due a due*... Amêndoi, quâte trei (tus trei) quâte patru... se arată cu: *tutti e due*, *tutti e tre*.

Chipulu de a arâta ordinulu sau rêndulu în ambe dialectele este quelu urmâtoru:

primu, primaru ânteiu, ântêia		primo	prima
doi-lea	doa	secodo	— a
treilea	treia	terzo	— a
patrulea	patra	quatro	— a
cinquilea	cinquia	quinto	— a
şêselea	şêsea	sesto	— a
şêptelea	şêptea	settimo	— a
optulea	opta	ottavo	— a
noole	noa	nono	— a
ḑecelea	ḑecea	decimo	— a
unspreḑecelea	— a	undecimo	— a
doi, doê spreḑecelea	— a	duodecimo	— a
trei spreḑecelea	— a	tredicesimo, decimo terzo	— a
paispreḑecelea	— a	decimo quarto...	— a
doê-ḑecilea	— a	ventesimo	— a
doê ḑecilea şi unu	— a	ventesimo primo	— a
trei ḑecilea	— a	trentesimo	— a
patru ḑecilea	— a	quaratesimo...	— a
sutâlea	— a	centesimo	— a
mielea	— a	millesimo	— a
dupò urmâ (ultimu	— â)	ultimo	— a

Qua sâ facemu ajiectivii ordinali, n'avemu în româ-

necce de quâtu. dupò cum s'a vèdutu pe lùngâ quei cardinali se adâogâmu particella: *lea* la masculini. şi *a* la feminini; în italienesce însâ pînò la 20 trebue sâ'i învêçâmu pe din afarâ; de aci în susu lepâdâmu vocalâ dela sfîrcitu a ajjectivului cardinalu, şi adâogâmu *esimo*; cum: *venti vent-esimo trenta trent-esimo* etc.

Ajjectivii ordinali în italienesce iau articolii: *il, la*, *i*, *le*; în românesce iau: quellu, quea, quei, quelle din preunâ cu prepositia *de*; cum: *il primo*, quellu d'ântèiu, *la prima* quea d'ântêiu. Dela *doilea* în susu în românesce cardinalii priimescuîn locu de quellu... pe: allu, a, ai, alle; sau quellu d'a allu, quea d'a, quei d'ai, quelle d' alle; cum: allu doilea, a doa, ai doilea alle doilea; sau qualu d'allu treilea quea d'a treilea, quei d'a patrulea quelle d'a patrulea.

N. B. Quându înainte de *d'allu* precede *quellu*; attunci la genuri se schimbâ numai quellu, şi *allu* remâne neschimbatu; pentru quê se reduce la vorba *rèndu* (de va fi allu) şi la vorbe *treapta* (de va fi *a*): cum: quellu d'allu doilea, quea d'allu doilea, quei d'allu doilea, quelle d'allu doilea (rêndu); quelu d'a treilea, quea d'a treilea, quei d'a treilea quelle d'a treile(treaptâ).

Numeralii italiani *vent'uno, tren'uno*; *vent'una*, *tren-una* etc. Quându sùntu inaitea unui substantivu, aquesta atunci se pune la singularu, concordânduse cu uno una; cum: *vent'un anno*, *quarant'una ghinea;* Quându însâ numêrulu va veni dupó substantivu, aquesta se pune la pluralu concordânduse cu *venti, tren'a* etc.; cum: *anni vent'uno*, *ghinee quarant'una*.

Quându inainte de numerali stau, în românesce, prepositiile *in*, *preste* și arată unu timpu [illegible], a prepositii in italienesce se arată cu *fra*, cum: Voiu porni preste doě luni: *partirò fra due mesi.*

Quàndu dupò unu numeralu urmeadà vorba ceasuri, in italienesce ca și la romànesce se socotesce de prisosu a se mai pune; numĕrulu însà ia articolu, în italienesce. cum: suntu doě ceasuri, te ascepțu la doě; *sono le due*, *vi aspetto alle due*.

Ordinalii în dialectulu italianu quându iau aricoli se facu ajjectivi partitivi: *il terzo* a treia parte, *la terza parte*, a patra parte *la quarta parte* etc. Aquesti ajjectivi împreună cu substantivulu *parte*, în românesce se potu face substantivi, dicênduse: unu treimu, unu patrimu, unu cinquimu... în locu de a treia, a patra, a cinquia parte.

Ajjectivii ordinali în românesce suntu și avverbi, în italienesce însà se facu avverbi dupò chipulu urmàtoru: cum: *primieramente*, *secondamente*, *in terzo luogo in quarto luogo, etc.*

Din numeralii cardinalii se facu substantivi collectivi: unime, doime, treime, pàtrime.... Dudinà .... quarantinà... și ajjectivii multiplicativi sau de înmulțire: cum. îndoitu, întreitu. împàtritu.... Aquești in italienesce se arată cu: *uname (unità) decina duzzina*, *centina*,... *migliajo*... *doppio*, *triplo*, *quadruplo.*

CAPU IV.

DECLINATIE.

De substantivi cu ajjectivi și articoli.

1

MASCULINI

		Singularu		*Pluralu*	
Tata	N.	tatâ-lu	*il padre*	taţi-i	*i padri*
	G.	a tatâ-lui	*del padre*	a taţi-loru	*dei padri*
	D.	tatâ-lui	*al padre*	taţi-loru	*ai padri*
	Ac.	tatâ-lu	*il padre*	pe taţi-i	*i padri*
	V.	o tatâ-lu	*o padre*	o taţi-loru	*o padri*
	A.	dela tatâ-lu	*dal padre*	dela taţi-i	*dai padri*

Singularu

N.	bunu-lu tatâ, tatâ-lu quellu bunu	*il buon padre*
G.	a bunu-lui tatâ, a tatâ-lui quellui bunu	*del buon padre*
D.	bunu-lui tatâ, tatâ-lui quellui bunu	*al buon padre*
Ac.	bunu-lu tatâ, tatâ-lu quellu bunu	*il buon padre*
V.	o bunu-le tatâ, o tatâ-lu quellu bunu	*o il buon padre*
A.	dela bunu-lu tatâ, dela tatâ-lu quellu bunu	*dal buon padre*

Pluralu

N.	buni-i taţi, taţi-i quei buni	*i buoni padri*
G.	a buni-loru taţi, a taţi loru queloru buni	*dei buoni padri*
D.	buni-loru taţi, taţi-loru queloru buni	*ai buoni padri*
Ac.	buni-i taţi, taţi-i quei buni	*i buoni padri*
V.	o buni-loru taţi, o taţi-loru queloru buni	*o i buoni padri*
A.	dela buni-i taţi, dela taţi-i quei buni	*dai buoni padri*

II.

ângeru

N.	ângeru-lu	*l'angelo*	ângeri-i	*gli angeli*
G.	a ângeru-lui	*dell'angelo*	a ângeri-loru	*degli angeli*
D.	ângeru-lui	*all'angelo*	ângeri-loru	*agli angeli*
Ac.	ângeru-lu	*l'angelo*	ângeri-i	*gli angeli*
V.	o ângeru-le	*o l'angelo*	o ângeri-loru	*o gli angeli*
A.	dela ângeru-lu	*dall'angelo*	dela ângeri-i	*dagli angeli*

III.

pârinte

N.	pârinte-le	*il parente*	pârinţi-i	*i parenti*
G.	a pârinte-lui	*del parente*	a pârinţi-loru	*dei parenti*
D.	pârinte-lui	*al parente*	pârinţi-loru	*ai parenti*
Ac.	pârinte-le	*il parente*	pârinţi-i	*i parenti*
V.	o pârinte-le	*o il parente*	o pârinţi-loru	*o i parente*
A.	dela pârinte	*dal parente*	dela pârinţi-i	*dai parenti*

Singularu

N.	dulce-le pârinte, pârinte-le quellu dulce	*il dolce parente*
G.	a dulce-lui pârinte, a pârinte-lui quellui dulce	*del dolce parente*
D.	dulce-lui pârinte, pârinte-lui quellui dulce	*al dolce parente*
Ac.	dulce-le pârinte, pârinte-le quellu dulce	*il dolce parente*
V.	o dulce-le pârinte, o pârinte-le quellu dulce	*o il dolce parente*
A.	dela dulce-le pârinte, dela pârintele quellu dulce	*dal dolce parente*

Pluralu

N. dulci-i părinţi, părinţi-i quei dulci	*i dolci parenti*
G. a dulci-loru părinţi, a părinţi-loru queloru dulci	*dei dolci parenti*
D. dulci-loru părinţi, părinţi-loru queloru dulci	*ai dolci parenti*
Ac. dulci-i părinţi, părinţi-i quei dulci	*i dolci parenti*
V. o dulci-loru părinţi, o părinţi-loru queloru dulci	*o i dolci parenti*
A. dela dulci-i părinţi, dela părinţi-i quei dulci	*dai dolci parenti*

I.

FEMININI

	Singularu		*Pluralu*	
Casă	N. casă-a, cas'a, casa	*la casa*	case-le	*le case*
	G. a case-i	*della casa*	a case-loru	*delle case*
	D. case-i	*alla casa*	case-loru	*alle case*
	Ac. cas'-a	*la casa*	case-le	*le case*
	A. dela cas'-a	*dalla casa*	dela case-le	*dalle case*

II.

Singularu

N. antic'a casă, cas'a quea antică	*l antica casa*
G. a antice-i case, a case-i quellei antice	*dell' antica casa*
D. antice-i case, case-i quellei antice	*all' antica casa*
Ac. antic'-a casă, cas'-a quea antică	*l antica casa*
A. dela antic'-a casă, dela casa quea antică	*dell' antica casa*

Pluralu

N.	antice-le case, case-le quelle antice	*le antiche case*
G.	a antice-loru case, a case-loru quelloru antice	*delle antiche case*
D.	antice-loru case, case-loru quelloru antice	*alle antiche case*
Ac.	antice-le case, case-le quelle antice	*le antiche case*
A.	dela antice-le case, dela case-le quelle antice	*delle antiche case*

III.

		Singularu		*Pluralu*	
Femee	N.	femee-a	*la donna*	femei-le	*le donne*
	G.	a femee-i	*della donna*	a femei-loru	*delle donne*
	D.	femee-i	*alla donna*	femei-loru	*alle donne*
	Ac.	femee-a	*la donna*	femei-le	*le donne*
	A.	dela femee-a	*dalla donna*	dela femei-le	*dalle donne*

IV.

Singularu

Albă	N.	albă-a femee, femee-a quea albă	*la donna bianca*
	G.	a albe-i femei, a femei quellei albe	*della donna bianca*
	D.	albe-i femei, femee-i quellei albe	*alla donna bianca*
	Ac.	albă-a femee, femee-a quea albă	*la donna bianca*
	A,	dela albă-a femee-a, dela femee-a quea albă	*dalla donna bianca*

Pluralu

N.	albe-le femei, femei-le quelle albe	*le donne bianche*
G.	a albe-loru femei a femei-loru quelloru albe	*delle donne bianche*
D.	albe-loru femei, femei-loru quelloru albe	*alle donne bianche*
Ac.	albe-le femei, femei-le quelle albe	*le donne bianche*
A.	dela albe-le femei, dela femei-le quelle albe	*dalle donne bianche*

V.

Stea, steao(*)	N. steao-a(**)	*la stella*	stelle-le	*le stelle*
	G. a stelle-i	*della stella*	a stelle-loru	*delle stelle*
	D. stelle-i	*alla stella*	stelle-loru	*alle stelle*
	Ac. steao-a	*la stella*	stelle-le	*le stelle*
	A. dela steao-a	*dalla stella*	dela stelle-le	*dalle stelle* (***)

VI.

NEUTRI

carru

N, carru-lu	*il carro*	carre-le	*le carra i carri*
G. a carru-lui	*del carro*	a carre-loru	*delle carra dei carri*
D. carru-lui	*al carro*	carre-loru	*alle carra ai carri*
Ac. carru-lu	*il carro*	carre-le	*le carra i carri*
A. dela carru-lu	*dal carro*	dela carre-le	*dalle carra dai cari*

(*) S'a ḑisu la nota dela faça 17 quê în dialectulu Macedoniei se ḑice steao, cureao, mantao, precum ḑicemu noi: ḑi şi ḑio.

(**) Asfelu se declină tôte quelle în *i*, *ă*, *eă*.

(***) Se voru deprinde scolarii a declina şi italienesce pe quelle terminate în *à*, *ù*, şi *i*, cum: *bontà*, *virtù*, *metropoli* etc.

CAPU V

Despre numele accrescitive şi diminutive.

Amu arâtatu quê substantivii şi ajiectivii nu sûntu de quâtu nisce nume de fiinçe, de lucruri şi de qualitâţi. Qua sâ arâtâmu unu lucru sau o qualitate que se afflâ mari sau mici, în ambe dialectele schimbâmu finala substantiviloru şi ajiectiviloru, şi scâpâmu de a totu repeta vorbele: mare, micu. adicâ în locu de aḑice: casâ mare, ḑicemu: câsoiu, în locu de: casâ micâ, ḑicemu: câsuţâ, câsciórâ. Asemenea se întêmplâ şi cu ajiectivii ḑicêndu: alboiu, albuţu, albişoru, albuiu, albuleţu; roşaticu, gâlbuiu, verduliu. Quelle quare aratâ lucru sau qualitate mare se ḑicu: *Accrescitive*; iar quelle quare le micşoreaḑâ se ḑicu: *Diminutive*.

Accresitivii terminaţi în românesce în oiu, ôie şi italienesce în *one, ona* aratâ o idee de mârime sau de grosime: cum: muiere, muieroiu, moierôie; pôrtâ

portoiu, portóie; *donna donnone donnona*; *porta portone portona* (*).

Accrescitivii terminaţi în *andru andrè* românesce, şi în *otto otta* italienesce, arată o ideie de târie de vîrtute: cum: copilandru, ftâcâiandru, copilandrâ, bêtrânandru, tàurandru; *giovinotto*, *giovinotta*, *vecchioto*, *vecchiota*, *torotto etc.*

Deminutivii terminaţi în *inu*, *inâ*, *şoru*, *şôrâ*, *nicâ*, *leţţu*, *eltu*, *icâ*, *cellu*, *rellu*, românesce, şi în *ino ina*, *etto etta*, *ello ella*, *cello cella*, *rello rella*, arată o mîngîietură, o graţie, o delicateçâ, precum:

Severu Severinu	Severino
Carolu Carolinu Carolina	Carolino
copilu copilinu (**)	fanciullino
puiu puişoru	uccellino
pasere pàsâruicâ	—
carru cârruleţţu	carretto
rîu rîuleţţu	riolletto (?)

(*) Este cunoscutu que de multe ori românii immóie pe *n* în *i* ca şi pe *l*; precumu dicemu: *taiu* în locu de *talliu iepure iinu* în locu de *lepure*, *linu*; precumu dicem: *valle*, *calle*, *vâi*, *câi* în locu de *vâlli*, *câlli*; asemenea dicemu şi *puiu*, *remâiu*, *viiu*, *ţiiu*... în locu de *punu*, *remânu vinu tinu*... asemenea dicemu şi *portoiu*, *câsoiu*, *strigoiu*, în locu de *portonu*, *câsonu*, *strigonu*, schimbându sau immuindu pe *n* în *i*.

(**) Finalulu aquesta în *inu*, de şi nu este desu întrebuinţatu, însâ s'ar putea adopta precumu dicemu Severinu, Marinu...

bĕtrânu bĕtrânellu bĕtrânicâ vecchierello
— brotâcellu boticello
flôre floricellâ—le, floricea fioricella
vîntu vînturellu venturello

Ambe dialectele au şi îndoite diminutive, precum: flôre floricea floricicâ, parte pârticea pârticicâ, nene neicâ neiculiţţâ, puiu puicâ puiculiţţâ; asemenea suntu şi: leliţţâ, fetiţţâ, Mariţţâ, şi la italienesce *carro carretto carrettino*, *uccello uccelletto uccellettino*, *cosa cosettu cosettina*.

Dialectulu românu face diminutive şi împuţinându la silabe sau la litere, însâ numai la numele proprii; cum: Alecsandru Sandu, Anastese Tase, Mariuţţa Uţţa Uţţica, Ioniţţu Niţţu.

Se afflâ accrescitivi şi diminutivi în ambe dialectele quare mârescu şi micşoreaḑâ lucrurile spre batjocura sau dispreçu; pentru aqueasta italienesce se ḑicu *Peggiotativi*.

Din aqueştia quei terminaţi românesce în *aciu*, *ĕu* şi *oiu* quâte odatâ si italienesce în *accio* sau *azzo* aratâ o idee mâritâ spre dispreçu; cum: cântecu cantecaciu, fatâ fâtâlĕu: *corpo corpaccio* (truppu scîrbosu) *populo pupulaccio populazzo* (urîciosu populu).

Quei terminaţi românesce în *uţţu*, *astru*, *uscâ*, *aticu*, *uiu*, şi italienesce în *uccio* sau *uzzo*, *astro upola aglia icciatto icciola*, aratâ o micşorare spre batjocura, degradare; cum: omuţţu, muieruşcâ, fiastru, roşaticu, albuiu; *omuccio omuzzo* (omu micu ticâlosu, rĕu, scîrbosu) *casupola* (câsuţţâ urîciôsâ) *soldataglia* (ammesecu canalie de soldaţi) *omicciato* (bela dracului de

omuțțu) *donnicciola* (muierușcâ pocită și rêutâciósâ.)

Numele italienesci terminate în *ca*, *ga*, *co*, *go*, quàndu se facu diminutive terminate în *ino* *etto*, *ello*, lùngâ *c* și *g*, mai iau unu *h*; cum: *fresco freschetto*, *largo largheto*. ,Si quelle mai multe feminine terminate în *a* și quare arată lucruri neînsuffleţite, fêcênduse diminutive, devinu masculine: cum: *tavola tavolino*, *camera camerino*.

CAPU VI.

Ore-quare observaţii asupra capeteloru precedente.

Amu ɖisu quê vorbele que arrată o fiinçâ sau unu lucru suntu substantivi și quelle quare arrată o qualitate suntu ajjectivi. In urmarea aquestoru definiţii vedemu adesea quê unu substantivu pôte a se lua dreptu ajjectivu, și ajjectivulu în locu de substantivu. Spre esemplu; vorbele *omu*, *dobitocu* etc: suntu substantivi; în frasele însâ: *Petru e omu, Cutare e dobitocu*, amêndoê aqueste vorbe nu suntu întrebuinçate spre a arrêta substança ci qualitatea lui Petru și Cutare: prin urmare aci vorbele *omu* și *dobitocu* se ia în locu de ajjectivi sau attribute. Asemenea se scie quê vorbe-

le *bunu*, *rumenu* etc; suntu ajjectivi; quându însâ dicemu: *bunulu pàrintescu*, *rumenulu din obrazi*, attunci *bunulu* şi *rumenulu* nu mai arratâ o qualitate ci unu lucru; pentru quê unulu însemneaḑâ avere, stare, bogâţie şi altulu rumeneală: aşa ajjectivii în asemenea împregiurâri se îau în locu de substantivi ideali. Asfelu suntu: şi ajjectivi: albulu şi alba diminasçei dreptulu omului, recele din sânge, etc. Asfelu de ajjectivi substantivi în dialectulu românu suntu de genu neutru; cum: bunu bunuri, dreptu drepturi etc.

II: Cu tôte quê n'amu tractatu pînò acum despre verbi, însâ cititorii au luatu ôre–quare cunoscinçâ despre dênşii ânchê din partea ântêia a aquestui tractatu. Totu verbulu dar, în privinçâ quê şi lucrarea sau patima que arratâ ellu este unu lucru, se pôte socoti dreptu substantivu. Prin urmare în ambe dialectele toţi verbii în modulu infinitivu potu lua articoli şi se facu Substantivi–verbiali.

In dialectulu românu infinitivii iau articolu femininu şi se potu declina ca substantivii; cum: *cantare-a càntàri-le*, *cântâri-i*, *cântari-toru*. asfelu suntu şi *mâncare-a*, *dormire-a*, *vorbire-a*, *etc*.

In dialectulu italianu infinitivulu ia articolu masculinu; cum: *il cantare*, *il mangiare*, *il dormire*, *il parlare* etc.

III. Pentru prescurtare în ambe dialectele se leapêdâ adesea vocala finalâ dela substantivi, ajjectivi şi verbi; cum: *omu* şi *om* *quellu allu* şi *quel al*; *rogu-te* şi *te rogu* sau *te rog*. Asfelu suntu şi în italienesce *amore amor*, *signore signor*, *la mano la man*, *il pesiere*,

i pensieri, il pensier i pensier, bello bel, buno buon, quello quel, cantano cantan, cantare cantar; etc. Adesea se leapădă şi mai multe litere din asemenea vorbe; cum: *gran san* în locu de *grando santo*.

Substantivii verbiali sau infinitivii în dialectulu românu totu d'auna potu lepĕda pe *re* finalu: cumu în locu de a ḑice: *lucrare-a* e lucru folositoru, putemu ḑice: *a lucra* e lucru folositoru; asfelu suntu şi *a canta, a dormi, a mânca*... în locu de: *cantare-a, dormire-a, mâncare-a*... Italienii adesea dela infinitivi leapădă pe *e* finalu cumu s'a vĕḑutu; Romanii însă sau locuitorii din preajma Romei leapădă, întocmai ca noi şi pe *r*; cum: *voglio mangia, canta, dormi*... în locu de *mangiare cantare dormire*. Aquestu obiceiu de a lepĕda pe *re* dela infinitivu a fostu vechiu, şi nu ş'a generalisatu între noi de quâtu de vre o doĕ veacuri înquà. (Veḑi Cantimiru şi ediţiile contimporane). Românii din Macedonia nu'l leapădă nici de cum.

Italienii leapădă şi pe *o* dela pronumele sau articolulu *lo* quându se unesce cu alte vorbe, precumu lepădămu noi pe *î* dela *îl*; cum: *te lo dico* ţi îl ḑicu; *ve lo giuro* vi îl juru; *non lo so* nu îl sciu; se facu: *tel dico, vel giuro, nol so*: ţi'l ḑicu, vi'l juru, nu'l sciu.

IV. Amu ḑisu quĕ superlativii în italienesce se facu cu *il più*, şi *molto* la începutu, şi cu *issimo* la sfîrşitu; quei vecchi însă obicinuia a face superlativi şi cu pàrticellele *tra* (*preu* al nostru) şi *trans*; cum: *le trabelle e tranobile cose*.

V. Amu disu quĕ dialectulu românu are trei genuri, şi quellu italianu doĕ, deosebindu esceptiile (vedi

f. 19 şi 20). In vechime insâ şi italieni avea caşi noi aqueleaşi genuri, şi terminaţie deosebitâ la pluralulu neutriloru: spre esemplu quei vechi ḑicea: *agora borgora, corpora, palcora, lettora, latora...* în locu de *aghi, borghi, corpi, palchi, letti, lati ...*, din ḑioa de astâḑi. Noi la terminulu pluralu al neutreloru latine şi italiene n'amu schimbatu de quâtu pe *a* în *i* dupò obiceiu: *anima anello* s'a fâcutu: inimâ, inellu şi aqueste neutre s'au fâcutu: acuri, burguri, corpuri, palcuri, paturi, laturi... *Tempora* şi *donora* (timpuri şi daruri) se pâstreaḑâ de italieni şi în ḑioa de astâḑi spre deosebire de *tempi* si *doni*. *Tempora* însemneaḑâ quelle patru posturi depeste anu, şi *donora*, daruri din naintea nuntei.

VI. *Due*, numeralu în vechime se ḑicea de italieni *duoi* masculinu şi *due* femininu. Astâḑi *due* este pentru ambe genurile.

Numeralii cardinali dela unu în susu în italienesce quându suntu ajjectivi nu se schimbâ la pluralu: cum: *tre anni, quattro case*: quându se iau în locu de substantivi şi aratâ grâmâḑi, attunci se schimbâ la pluralu, afarâ de *tre, sei, dieci*: cum: *il due, i dui, il quattro i quattrii, il cinque i cinqui... un tre, un sei, un dieci, due tre ...*

VII. Substantivii italienesci *aere, arbore, fine, fonte, fune, genesi, ordine, oste, tema*, suntu şi masculini şi feminini; asfelu suntu şi vorbele: *fronte, mente, carcere*.

Margine quându însemneaḑâ margine sau hotaru, e de ambe genurile; *il margine, la margine*; quându însâ însemneaḑâ semnu de ranâ sau dungâ, attunci e de genu femininu *la margine*.

CAPU VII

Despre Verbu şi Participiu.

De vomu bâga de seamâ, vedemu quê în naturâ se afflâ numai fiinçe şi qualitâţi. Nu este fiinçâ sau lucru quare se nu'şi aibâ forma, însuşirile sau qualitâţile sale. Quându luâmu o fiinçâ ôre-quare precum: *sôre* şi ôre-quare qualitâţi precum: *luminâtoru*, *rôtundu* etc. şi ḑicemu *sôrele este luminatoru*, *sôrele este rôtundu*, nu facemu alta de quâtu arâtâmu quê qualitatea luminârii şi a rôtunḑimei se cuvine sôrelui, sau unimu ori legâmu aqueste doê vorbe *sôre* şi *luminâtoru* prin vorba *este*, şi facemu unu cuvîntu sau o vorbire întreagâ, quare nu este de quâtu espresia judicâţii nôstre. Judicata este justâ sau dreaptâ quându legâmu cu o substançâ qualitâţi que le are sau quare i se cuvinu: quându însâ la substança *sôre* vomu lega cu *este* qualitatea *negru* şi vomu ḑice: *sôrele este negru*, attunci judicata este nejustâ sau neadevêratâ.

Sâ legâmu mai multe substançe cu qualitâţi quare li se cuvinu, şi sâ ḑicemu:

Dumnedeu este dreptu
omulu este cuvîntâtoru
animalu este vieţuitoru

In aqueste trei vorbiri sau cuvinte vedemu quâ vorba *este* închieie vorbirea, fârâ de quare n'amu avea nici o legâturâ în cuvintele nôstre. De aqueea aqueastâ vorbâ *este* ş'a şi numitu VERBU sau vorbâ cu adevêratu.

Pînò aci vorbele, din quelle de susu trei judicâţi sau cuvinte, *dumnedeu*, *omu*, *animalu* s'au numitu substantivi, şi vorbele: *dreptu*, *cuvintâtoru*, *vieţuitoru* s'au numitu ajjectivi. In privinçâ însâ câtre verbulu *este* quelle d'ântêiu se dicu SUJJETE, sau persône şi quelle d'adoilea PREDICATE sau dise assupra persôneloru. Aşa în cuvîntulu *sôrele este luminâtoru*, vorba *soarele* este sujjetu, şi vorba *luminâtoru* este predicatu. Sujjetulu arratâ persôna sau *quine?* predicatulu aratâ cum este persôna, şi verbulu întâresce sau affirmâ judicata.

De vomu pâşi mai multu în vorbire, vedemu quê vorba *este* se schimbâ dupò timpulu în quare vremu sâ arâtâmu quê este unu lucru, şi dupò persôna quare este. Aşa putemu dice:

Eu suntu, tu esci, ellu este; noi suntemu...

Eu fuiu, tu fuşi, ellu fu; noi furòmu...

Eu voiu fi, tu vei fi, ellu va fi; noi vomu fi...

Putemu dice asemenea:

tu esci, tu fii, tu ai fi, tu vei sâ fii...

Prin urmare avemu trebuinçâ qua aqueste chipuri de schimbare sâ le arrêtâmu cu o singurâ vorbâ, şi în locu de a dice verbulu *suntu*, *esci este*, *eramu*, *fuiu*,

voiu fi .. dicemu verbulu *fire* sau verbulu *a fi*.

De vomu pâşi şi mai multu în vorbire, vedemu fòrte desu quê aquestu verbu *fire* nu se arată totu d'auna în forma sa quea simplâ quându ne închiemu judicâţile nôstre; pentru quê în locu de a dice: *soarele este luminâtoru*; putemu dice *soarele luminează*. şi iarâşi în locu de dice:

Copilu este dormindu dicemu copilu dôrme
Muma este legênându — muma leagênâ
Scolarulu este scriindu — scolarulu scrie etc.

Aşa daru quându verbulu *fire* este desvoltu şi deosebi de predicatu se dice Affirmativu; iar quându este înfrunitu cu predicatulu, dupò cum se vede mai susu, se dice verbu Qualificativu.

De vomu întrebuinça în vorbirê verbi qualificativi *a scrie*, *a se învêça*, *a se duce*, şi vomu dice:

Scolarulu scrie leţia
Scolarulu se învaçâ de profesoru
Scolarulu se duce la scôlâ.

Vedemu: quê verbulu *scriere* arată o activitate sau lucrare, vedemu adicâ quê scolaru face queva adicâ scrie, şi aqueastâ lucrare dela dênsulu merge sau se strâmutâ assupra leţiei. Vedemu iarâ în al doilea cuvîntu quê verbulu *a se învêça* arată patima; pentru quê scolaru nu trimite lucrarea dela sine pe altu objetu sau lucru, ci priimesce lucrarea sau învêçâtura dela profesoru; în sfîrşitu vedemu în al treilea cuvîntu quê verbulu *a se duce*, de şi arată o lucrare nu se strâmutâ pe altu objetu ci se întôrnâ sau se resfrânge înapoi iar assupra persônei sau sujetului que lu-

pe altu objetu sau lucru, ci priimesce lucrarea sau invêçâtura dela profesoru; şi quel d'al doilea *a se duce*, de şi arratâ o lucrare, nu se strâmutâ însâ ea pe altu objetu, ci se întôrnâ sau se resfrânge înapoi iar assupra persônei sau sujjetului que lucreaḑâ: adicâ quându ḑicu *scolarulu se duce*, arrêtu quê ellu face queva adicâ duce pe sine, şi lucrarea ducerii şe întôrnâ iar assupra sa.

Din aqeastâ bâgare de seamâ închiemu a ḑice quê verbii qualificativi se subtìmpartu în doê: Activi şi Pronominali; quê activii sùntu de doê feluri: *Transitivi* şi *Netransitivi*; şi quê pronominalii suntu iarâ de doê feluri: *Pasivi* şi *Restransitivi* sau *Reciproci*.

Activi suntu aqueia que arratâ quê sujjetulu sau persôna loru lucreaḑâ sau face queva; cum: *tatâlu învaçâ pe fiiu*, *tatâlu merge*.

Transitivi suntu aqueia a quârora lucrare se strâmutâ pe unu altu objetu. cum: *tatâlu invaçâ pe fiiu*.

Netransitivii suntu aqueia a quârora lucrare nu se strâmutâ; cum: *tatâlu merge*.

Pronominali suntu aqueia que au înainte sau pe urmâ pronumele *mê, te, se, ne, ve, se* formându o singurâ vorbâ.

Pasivi suntu aqueia que arratâ quê sujjetulu sau persona nu trimite lucrarea ci o priimesce dela altu objetu; cum: *scolarulu se învaçâ de profesoru, înţeleptulu este'l udatu de lume*.

Restransitivi suntu aqueia que arratâ quê sujjetulu îşi face lucrarea iaru assupra sa; cum: *mê ducu* (ducu pe mine) *mê lau* (lau pe mine) *te duci*, *te lai*, *se duce*, *se l*[illegible].

Dupô quercetarea que fâcurômu verbiloru, şi dupô înpârţirea que le amu datu, putemu ḑice quê: *verbulu este o vorbâ que arratâ que facemu, que ne facu noê alţii sau in quare stare ne afflâmu;* adicâ venimu iar la de fiiniţia d'ântêiu: *Verbulu este o vorbâ que arratâ o affirmaţie*; sau verbulu arratâ *que se face de noi sau de altii.*

Daca verbulu arratâ quê se face queva, şi daca vomu querceta sâ vedemu *quine* face, atunci vedemu quê verbulu are persône şi numere ca pronumele; *scriu scrimu*, este de persôna ântêiu pentru quê şe înţelege *eu*, *noi*; *scrii*, *scriti* este de persôna a dôa, pentru quê se înţelege *tu*, *voi*; *scrie*, *scriu* este de persôna a treia, pentru quê se înţelege *ellu*, *ea*, *ei*, *elle*. ‚Si iaru *scriu scrii scrie* este de numêru singularu; şi *scrimu scriti scriu* este de numêru pluralu.

Verbii quari au numai persôna a treia precumu suntu: *tunâ*, *ploâ*, *fulgerâ*, *trebue*, *se cuvine*, se ḑicu Unipersoneli. Asemenea verbi nu se potu ḑice la persôna ântêiu: *tunu*, *plou*, *fulgeru*, *trebuiu*, *mê cuvinu.* Unii însâ se întreçuinçeaḑâ şi la persôna a doa; cum: ai ploatu manâ, Dumneḑeule, etc.

Daca vomu querceta *quàndu* se face queva; attunci verbulu are timpi; cum: *aru* în timpulu de acum sau de façâ; *amu aratu* în timpu pasatu sau trecutu; şi *ara-voiu* în timpulu fiitoru.

Vedemu daru quê verbulu mai are şi trei timpi, quarii suntu: Presentu sau quellu de façâ, Pasatu sau quellu trecutu, şi Fiitoru.

Insâ quându ḑicu: quându ai venitu eu *aramu*, voiu sâ ḑicu quê nu sâvîrşisêmu de aratu; *aramu* dar arratâ unu timpu pasatu dar nesêvîrşitu, pentru quare se numesce Inperfectu.

Quându ḑicu: *araiu*, voiu sâ ḑicu quê amu sêvîrşitu de aratu; *araiu* dar arratâ iar unu timpu pasatu, însâ sêvîrşitu, pentru quare se numesce Perfectu sau sêvîrşitu.

Quându ḑicu: quându ai venitu eu *arasemu*, voiu sâ ḑicu quê sêvîrşisemu de aratu, arrêtu adicâ unu asemenea timpu pasatu însâ mai din nainte, pentru quare se numesce Trapasatu, sau *prea-trecutu* sau *preste-sêvîrşitu*. Insâ şi *amu fostu aratu* este de o putere cu *arasemu*; şi de aqueea avemu doê feluri de trapasaţi.

Quându ḑicu: *amu aratu*, arrêtu asemenea unu timpu pasatu, dar nu hotârascu quându; pentru quare se numesce Nedefinitu sau *nehotìritu*.

Vêḑu rômu daru quê verbulu are quinci timpi pasaţi: *Inperfectulu*, *Perfectulu*, *Trapasatulu I*, *Trapasatulu II* şi *Nedefinitulu*.

Asemenea verbulu are şi trei timpi fiitori: unulu în vremea fiitôre, precum este *voiu ara*; altulu fiitoru în vremea de acumu; cum: *oiu fi arându*, şi altulu fiitoru în vremea pasatâ, precum: *voiu fi aratu*.

Quându ḑicu: *aru*, *aramu*, *araiu*, *amu aratu*, *arasemu*, *amu fostu aratu*, *voiu ara*, *voiu fi aratu* verbulu este într'un modu sau chipu prin quare *arrâtu* quê facu, quê fâceamu, quê fâcuiu, quê fâcusemu .. *queva*. Modulu sau chipulu aquesta se numesce Indicativu, sau *arrâtâtoru*.

Quându ḑicu: *arâ, are sâ arâmu, arati, are* verbulu este într'un modu de a porunci sâ se facâ queva; şi modulu aquesta se numesçe Inperativu, sau de poruncire.

Quându ḑicu: *amu disu sâ are, amu disu sâ fi aratu*, verbulu este într'un modu de a se supune sau a se lega de altu verbu *amu disu;* modulu aquesta se numesçe Subjunctivu, sau de suppunere.

Quându ḑicu: *aşu ara, de m'ar lasa, aşu fi aratu de aşu fi avutu ţarinâ*, verbu este într'un modu de condiţie, adicâ cu un *daca* la mijlocu. Modulu aquesta se numesçe Conditionalu.

Iar quându ḑicu: *arare*, verbulu este într'un modu cum nu arratâ nici quine arâ, nici quându arâ: adicâ nu arratâ nici modu, nici timpu, nici persônâ; nici numêru. Modulu aquesta se ḑice Infinitivu sau *nearrêtâtoru*. Cu modulu infinitivu ne întrebuinçâmu şi quându vremu sâ adducemu înaite un verbu şi ḑicemu verbulu: *arare, scriere, cântare*, etc.

Vêḑurômu dar quê verbulu mai are şi quinci moduri: *Indicativulu*, *Imperativulu*, *Subjunctivulu*, *Condiţionalu* şi *Infinitiuulu*.

A ḑice sau a scrie unu verbu în quâte quinci modurile, în toţi timpii, persônele şi numerele, se chiamâ *Conjugare sau* Conjugatie.

Insâ la unii verbi se vede mai prin toţi timpii litera *a*, la alţii *i* şi la alţii *e*; şi de aqueasta în ambe dialectele avemu trei conjugaţii; quea d'ântêea are infinitivulu terminatu în *are*; precum: *arare, cântare, jucare*...; quea de a doa are infinitivulu in *ire*: cum:

dormire, *fugire*, *mugire;* şi quea de a treia în *ere*; cum: *vedere*, *parere*, *temere*, *nascere*.

Din quelle ḑise închieemu:

1. Quê verbulu este o vorbâ que arratâ o affirmaţie;

2. Quê verbulu *fire* este affirmativu, şi quei lalţi suntu qualificativi;

3. Quê verbii qualificativi se impartu în activi, şi pronominali; şi quê verbi activi se subtîmpartu în transitivi şi netransitivi, iar quei pronominali în pasivi şi restransitivi;

4. Quê verbii în generalu se mai impartu în tripersonali şi unipersonali; şi

5. Quê verbulu are quinci moduri, mai mulţi timpi, trei persône, doê numere, şi trei conjugâţii.

II.

Quându analisâmu verbii qualificativi, vedemu quê trebue sâ avemu într'ênşii verbulu *a fi* şi attributulu sau unu felu de ajjectivu, adicâ, la quelle de susu trei esemple:

Copilu dôrme	=	copilulu este dormindu,
Muma leagânâ	=	muma este legânându,
Scolarulu scrie	=	scolarulu este scriindu,

avemu trei attribute sau feluri de ajjectivi: *dormindu*, *legênându*, *scriindu*; dar aqueşti ajjectivi vedemu quê au şi timpi, pentru quê putemu ḑice *dormindu* acum, şi *dormitu* mai din nainte; *legênându* şi *leg ênatu*, *scriindu* şi *scrisu;* vedemu iarâ quê *legênându* arratâ o activitate şi *legênatu* o patimâ, şi prin urma-

re unulu este activu şi altulu pasivu, însuşiri que nu le vedemu la ajjectivii adevêraţi: *albu*, *dulce*, *ròtundu* etc. Aşa unoru asemenea vorbe, a le da numire de verbi nu putemu, pentru quê arratâ qualitate şi au genuri ca ajjectivii; a le da iarâ numire de ajjectivi nu putemu, pentru quê au timpi şi arratâ o activitate sau patimâ ca verbii. Prin învoire dar generalâ grâmaticii le au numitu Participii, pentru quê iau parte şi dela verbi şi dela ajjectivi.

In dialectulu românu mai putemu face şi aqueastâ bâgare de seamâ pentru participii: Quându vremu sâ têgâduimu lucrarea sau patima que arratâ unu verbu, ne întrebuinçâmu cu particola negativâ *nu* cum: *dormu, nu dormu, scriu, nu scriu*: quându vremu sâ têgâduimu qualitatea unui ajjectivu, ne întrebuinçâmu cu particola negativâ *ne;* cum: *bunu nebunu*, *dreptu nedreptu*, *limpede nelimpede*; participiulu iarâ, pentru quê este unu felu de ajjectivu ia totu d'auna negativulu *ne*; cum: *scriindu nescriindu, scrisu nescrisu*, *dormindu dormitu*, *nedormindu nedormitu etc*. (*)

(*) Vorbindu despre pârticellele negative *nu* şi *ne*, voiu arrâta queva şi despre ideile sau preposiţile numite negative. Mulţi din pricina aquestoru pârticellele au ḑisu quê în vorbire avemu preposiţii affirmative, şi negative, şi prin urmare verbulu nu arratâ totu d'auna o affirmaţie: însâ quându ḑicu *nebunu*, *nedreptu*, *nelimpede...* eu nu têgâduescu, ci totu affirmu, pentru quê înţelegu: *rêu* sau *smintitu*, *strâmbu*, *turbure...* Asemenea şi quându ḑicu: *nu vorbescu* eu totu affirmu quê *tacu* sau *facu* altu queva; şi prin urmare în naturâ n'avemu altu felu de preposiţii de quâtu affirmative.

Arrêtându que este verbulu şi que este participiulu, acumu, ne vomu occupa despre conjugarea verbiloru; însâ a çonjuga unu verbu veḑurômu quê va sâ ḑicâ a'l trece prin tôte modurile şi toţi timpii. Timpii iarâ vêḑurômu quê unii suntu simpli; cum: *aru, aramu araiu...* şi alţi compuşi; cum: *amu aratu, voiu ara, voiu fi aratu*; şi qua sâ putemu totu d'auna face cu înlesnire timpii compuşi, avemu trebuinçâ sâ cunôscemu mai ântêiu bine vorbele sau verbii de susu: *amu, voiu* şi *fi*; şi pìnò sâ intrâmu în quelle trei conjugatii, e trebuinçâ a sci cum se conjugâ verbii *fire*, *avere* şi *voire*, quarii se ḑicu şi ausiliari sau ajjutâtori, pentru quê cu ei ne ajjutâmu qua sâ facemu timpii compuşi. Românii au trei verbi ausiliari, pe quei de susu, şi italienii numai doi: pe *esere* şi *volere*.

Insemnare. Quându ḑicu: *amu queva, aveam stare,* verbulu *avere* este activu, pentru quê ideea lui domineaḑâ; quându însâ ḑicu: *amu scrisu* şi *scris'amu, ai dormi* şi *dormir'ai, ar' canta* şi *cantar'ar'*; verbulu avere aci nu este activu ci ausiliaru, pentru quê ajjutâ a se face nisce timpi ai verbiloru *scriere dormire*, *cantare*, a quâroru idee şi vremu a înfâçişa în frasele de susu. Asemenea şi quându ḑicu: *voiu pace, voiu mârie, vrù* un nume, verbulu *voire* este activu; iar quându ḑicu: *voiu srie* sau *scrie-voiu*, verbulu *voire* este ausiliaru, quêci ajjutâ a se face timpulu fliitoru al verbului *scriere*.

Sâ începemu daru dela conjugarea verbiloru ausiliari.

VERBULU FIRE ESSERE.

PARTICIPIU PRESENTU

fiindu	essendo
	Pasatu
fostu	stato

MODULU INDICATIVU.

Presentu

suntu, sum şi îşu	sono
esci	sei
este şi e	Este[1], è
sûntemu	siamo
sûnteţi	siete
suntu	sono

Inperfectu

eramu	Ero, era
erai	eri
era	era
eramu	Eramo, eravamo
eraţi	Erate, eravate
erau, era	erano

Perfectu

fuiu	fui
fuşi	Fusti, fosti
fù	fù
furòmu	fummo
furòţi	Fuste, foste
furò	FURO, furono

[1] Vorbele que începu cu literâ mare precum: *Este, Ero*, *Fusti* etc: suntu vechi italiane antiquate; quelle cu litere mari, cum FURO...suntu poetice

Fiitoru

fi-voiu[1]	sarò
fi-vei	sarai
fi-va	sarà
fi-vomu	saremo
fi-veţi	sarete
fi-voru	saranno,

FIANO FIENO[2]

Nedefinitu

amu fostu[3]	sono stato, stata[4]	
ai —	sei stato	—
a —	e stato	—
ammu —	siamo stati, state	
aţi —	siete stati	—
au —	sono stati	—

Trapsatu I.

fusesemu	ero stato, stata[4]
fuseseşi,	eri stato —
fusese, fuse	era stato —
fuseseròmu	eravamo stati, state
fuseseròţi,	eravete stati —
fusesero,	erano stati —

[1] se dice obicinuit şi: voiu fi, vei fi, va fi, vomu fi, veţi fi, voru fi.

[2] *fiano* şi *fieno* poeticu.

[3] ,Si fostu-amu, fostu-ai, fostu-a, fostu-ammu, fostu-aţi, fostu-au

[4] *Essuto* antiquatu.

[5] şi fusemu fuseşi, fuse, fuseromu, fuseroţi, fusero.

Trapasatu II.

ammu fostu	fui stato
fostu	stata[4]
ai fostu—	fosti stato—
a fostu—	fù stato —
ammu fostu—	fummo stati, state
aţi fostu —	foste stati—
au fostu —	furono stati

Fiitoru presentu

oiu fi fiindu	sarò essendo(?)
ci fi fiindu	sarai essendo
a fi fiindu	sarà essendo
omu fi fiindu	saremo essendo
eţi fi fiindu	sarete essendo
oru fi fiindu	saranno essendo

Fiitoru Pasatu.

voiu fi fostu	sarò stato—a
vei fi fostu	sarai stato —
va fi fostu	sarà stato —
vomu fi fostu	saremo stati–e
veţi fi fostu	sarete stati—
voru fi fostu	saranno stati—

Modulu Inperativu.

Fiitoru

fii	sii
fie	sia
sâ fimu	siamo
fiţi	siete
fie	siano, SIENO[1]

[1] Poeticu.

Modulu Subiuntivu

Fiitoru.

sâ fiu	che sia
fii	sia, Sii
fie	sia
fimu	siamo
fiţi	siate
fie	siano, SIENO

Imperfectu

sâ	che
fiu, fi fostu	sia stato[1]—a
fii, fi —	sia stato —
fi —	sia stato —
fimu, fi—	siamo stati—e
fiţi, fi—	siete stati—
fi —	siano stati—

Modulu Conditionalu.

Fiitoru.

fir'aşu[2]	sarei
fir'ai	saresti
fir'ar'	sarebbe
fir'ammu	saremmo
fir'aţi	sareste
fir'aru	sarebbero

[1] Se dice şi: *fossi, fossi, fosse, fossimo, foste, fossero.*

[2] Se dice obicinuitu şi: aşu fi, ai fi, ar'fi, ammu fi, aţi fi, aru fi.

Imperfectu

aşu fi fostu	sarei stato—a[1]
ai fi fostu	saresti stato
ar' fi fostu	sarebbe stato
ammu fifostu	saremmo stati—e
aţi fi fostu	sareste stati
aru fi fostu	sarebbero stati

MODULU INFINITIVU

fire şi a fi essere

Pasatu

a fi fostu essere stato

VERBULU AVERE, *AVERE.*

PARTICIU PRESENTU

avêndu avendo.

Pasatu

avutu avuto

MODULU INDICATIVU.

Presentu

amu, aşu	ho[2] Abbo
ai	hai
are, a	ha
avemu, ammu[3]	abbiamo, Avemo
aveţi, aţi	avete
au, aru	hanno

[1] Se ḑice şi: *fossi*, *fossi*, *fosse* ... cala subjunctivu.

[2] Quei noi scriu şi: *ó, ái, á, ánno*.

[3] Din *avemu*, lepêdându silaba *ve*, se îndoiesce *m* şi rêmâne *ammu*.

IMPERFECTU.

aveamu	Avevo, aveva
aveai	avevi
avea	aveva AVEA
aveamu	avevamo
aveaţi	avevate
aveau	avevano, AVEANO

Perfectu

avuiu	ebbi, avei(prostu
avuşi	avesti
avù	ebbe
avuròmu	avemmo
avuròţi	aveste
avurò	ebbero

Nedefinitu

amu-avutu[1]	ho avuto
ai-avutu	hai avuto
a-avutu	ha avuto
ammu-avutu	abbiamo avuto
aţi-avutu	avete avuto
au-avutu	hanno avut o

[1] Se ḑice şi: avutu-amu, avutu-ai, avutu-a...

Trapasatu I,

avusemu	avevo avuto
avuseşi	avei —
avusese	aveva —
avuserômu	avevamo—
avuseroţi	avevate —
avuserò	avevano —

Trapasatu II.

amu fostu avutu	ebbi avuto
ai fostu —	avesti —
a fostu —	ebbe —
ammu fostu	avemmo —
aţi fostu —	aveste —
au fostu —	ebbero —

Fiitoru

avea-voiu[1]	avrò
avea-vei	avrai
avea-va	avrà
avea-vomu	avremo
avea-veţi	avrete
avea-voru	avranno

fiitoru presentu.

oiu fi avêndu	avrò avendo(?)
ei fi —	avrai —
a fi —	avrà —
omu fi—	avremo —
eţi fi —	avrete —
oru fi —	avranno —

[1] „Si: *voiu avea*..

fiitoru pasatu,

voiu fi avutu	avrò avuto
vei fi —	avrai
va fi —	avrà
vomu fi —	avremo
veţi fi —	avrete
voru fi —	avranno

MODULU IMPERATIVU.

fiitoru

aibi	abbi
aibâ	abbia
sâ avemu	abbiamo
aveţi	abbiate
aibâ	abbiano

MODULU SUBJUNCTIVU.

fiitoru

sà amu, aibu	che abbia
ai, aibi	abbi,abbia
aibâ	abbia
avemu	abbiamo
aveţi	abbiate
aibâ	abbiano

pasatu

sâ fiu fi avutu	che abbia avuto[1]
fii, fi —	abbi, abbia
fi —	abbia —
fimu, fi —	abbiamo
fiţi, fi —	abbiate
fi —	abbiano

[1] Este şi timpulu: *avessi*, *avessi*, *avesse*, *avessimo*, *aveste*, *avessero*.

MODULU CONDITIONALU

fiitoru

aşu avea[1]	avrei
ai avea	avresti
ar' avea	avrebbe
ammu avea	avremmo
aţi avea	avreste
aru avea	avrebbero

Inperfectu

aşu fi avutu	avrei avuto[1]
ai fi —	avresti —
ar' fi —	avrebbe —
ammu fi —	avremmo —
aţi fi —	avreste —
aru fi —	avrebbero —

MODULU INDINITIVU

avere, şi a'avea avere

pasatu

a fi avutu aver avuto

VERBULU VOIRE[2], *VOLERE*

PARTICIPIU PRESENTU

voindu	volendo

pasatu

voitu	voluto

MODULU INDICATIVU

presentu

voiu, şi oiu[3]	voglio, vo'
vei şi ei	vuoi
va şi a	vuole
vomu şi omu	vogliamo, Volemo
veţi şi eţi	volete
voru şi oru	vogliono

[1] Se dice şi; avear'aşu, avear'ai, avear'aru, avear'ammu avear'aţi, avear'aru.

[2] Face şi vrere, însă atunci este activu; noi aci conjugâmu ausiliarulu.

[3] Face şi vreu şi voiescu activi

imperfectu

voiamu	Volevo voleva
voiai	volevi
voia	voleva
voiamu	volevamo
voiaţi	volevate
voiau, voia	volevano

perfectu

voiiu	volli
voişi	vollesti
voi	volle
voiròmu	volemmo
voiròţi	voleste
voirò	vollero

[1] Este şi timpulu *avessi*, *avessi*, *avesse*, *avessimo*, *aveste*, *avessero* ca la subjuntivu.

Nedefinitu

amu	voitu	ho	voluto
ai	—	hai	—
a	—	ha	—
ammu	—	abbiamo	—
aţi	—	avete	—
au	—	hanno	—

Trapasatu I.

voisemu		avevo	voluto
voiseşi		avevi	—
voise		aveva	—
voiseròmu		avevamo	—
voiseròţi		avevate	—
voiserò		avevano	—

Trapasatu II.

amu fostu	voitu	ebbi	voluto
ai fostu	—	avesti	—
a fostu	—	ebbe	—
ammu fostu	—	avemmo	—
aţi fostu	—	aveste	—
au fostu	—	ebbero	—

fiitoru

voi-voiu	vorrò
voi-vei	vorrai
voi-va	vorrà
voi-vomu	vorremo
voi-veţi	vorrete
voi-voru	vorrano

fiitoru presentu

oiu fi	voindu	avrò	volendo?
ei fi	—	avrai	—
a fi	—	avrà	—
omu fi	—	avremo	—
eţi fi	—	avrete	—
oru fi	—	avranno	—

fiitoru pasatu

voiu fi	voitu	avrò	voluto
vei fi	—	avrai	—
va fi	—	avrà	—
vomu fi	—	avremo	—
veţi fi	—	avrete	—
voru fi	—	avranno	—

Modulu Imperativu

fiitoru

voiesce	vogli
voiascâ	voglia
sâ voimu	vogliamo
voiţi	vogliate
voiascâ	vogliano

Modulu Subjuntivu

fiitoru

sâ voiescu	che voglia
voiesci	voglia
voiascâ	voglia
voimu	vogliamo
voiţi	vogliate
voiascâ	vogliano

imperfectu

sâ fi	voitu	che abbia	voluto[1]
fii, fi	—	abbia	—
fi	—	abbia	—
fimu, fi	—	abbiamo	—
fiţi, fi	—	abbiate	—
fi	—	abbiano	—

---

[1] Se dice şi: *volessi, volessi, volesse; volessimo, voleste, volessero*.

MODULU CONDITIONALU
fiitoru

aşu voi[1]	vorrei
ai voi	vorresti
ar' voi	vorebbe
ammu voi	vorremmo
aţi voi	vorreste
aru voi	vorrebbero

imperfectu

aşu fi voitu	avrei voluto[2]	
ai fi	—	avresti —
ar' fi	—	avrebbe —
ammu fi	—	avremmo —
aţi fi	—	avreste —
aru fi	—	avrebbero —

MODULU INFINITIVU
presentu

voire	volere

pasatu

a fi voitu	aver voluto

CONJUGATIA I.

în *are*

AR-ARE *AR-ARE*[3]

PARTICIPIU PRESENTU

ar-ându	ar-ando

pasatu

ar-atu	ar-ato

[1] Se dice şi voir'aşu, voir' ai, voir'ar' etc.

[2] Si *volessi*... ca la subj.

[3] Totu verbulu, ca şi quelle lalte pârţi ale cuvîntului arrêtate, are râdêcinâ, quare arratâ ideea, şi finalâ, quare arratâ împregiurarea ideei. Qua sâ afflâmu râdêcina unui verbu n'avemu de quâtu a trage afarâ finala infinitivului *are*, *ire*, *ere*, şi rêmâşiça este rêdâcina, dupò cum se vede în esemplu de susu şi în vorbele urmâtôre: *cânt-are*, *dorm-ire*, *ved-ere*. etc.

MODULU INDICATIVU
presentu

ar-u	ar-o
ar-i	ar-i
ar-â	ar-a
ar-âmu	ar-iamo[1], Amo
ar-aţi[2]	ar-ate
ar-â	ar-ano[3]

[1] Se se bage de seamâ quê mai în toţi timpii se pêdesce vocala infinitivului *a*. Aquesti *i* lungâ *a* s'a întrudusu la italiani mai în urmâ: iar quei vechi dicea *ar-amo* mai potrivitu cu *ar-âmu* al nostru şi mai regulatu.

[2] S'a schimbatu *e* în *i* ca la *bene bine* şi altele.

[3] Amu disu quê italianii au unu finalu de pluralu *no*, quare este provincialu al loru, precumu avemu şi noi

imperfectu

ar-amu	Ar-avo[1], ar-ava
ar-ai	ar-avi
ar-a	ar-ava
ar-ammu	ar-avamo
ar-aţi	ar-ate
ar-au	ar-avamo

perfectu

ar-aiu	ar-ai
ar-aşı	ar-asti
ar-ò	ar-ò
ar-aròmu[2]	ar-ammo
ar-aròţi	ar-aste
ar-arò	ar-arono, AR-AROAR[3]

---

unu *rò* volgaru, la *au fâcutârò*, în locu de au fâcutu etc. *egli eglino*, *elle elleno*. Aquestu *no* îl adaogâ la persôna a treia dela singularu *ara*, şi facu *arano*.

1 Curatu se vede què este mai provincialu *aravo* ori *arava*, de quâtu *aramu* al nostru, que este multu mai apprôpe de ARABAM, lat. şi pôte şi mai dulce

2 Din dialectulu nostru se vede pentru que italianii au îndoitu pe *m* dela *arammo*; pentru què au disu odatâ *araromo*, cum dicemu noi *araròmu* şi lepêdându silaba *ro*, au îndoitu pe *m*.

3 De se deosibesce ararò al nostru de *ararono* italianu, este què al nostru e poeticu.

nedefinitu

amu aratu	ho arato
ai —	hai —
a —	ha —
ammu —	abbiamo —
aţi —	avete —
au —	hanno —

Trapasatu I.

ar-asemu	avevo arato
ar-aseşi	avevi —
ar-ase	aveva —
ar-aseròmu	avevamo —
ar-aseròţi	avevate —
ar-aserò	avevano —

Trapasatu II.

amu fostu aratu	ebbi arato
ai fostu —	avesti —
a fostu —	ebbe —
ammu fostu —	avemmo —
aţi fostu —	aveste —
au fostu —	ebbero —

fiitoru

ara-voiu[1]	arer-ò[1] arar-ò
ara-vei	arer-ai
ara-va	arer-à
ara-vomu	arer-emo
ara-veţi	arer-ete
ara-voru	arer-anno

---

1 Fiitorulu nostru se vede compusu din infinitivu şi din presentulu verbului *voire*: ara-voiu, voiu ara. Quellu italianu se arratâ simplu; însâ infinitivulu arare se scie

fiitoru presentu

voiu fi arêndu	avrò arando?
vei fi —	avrai —
va fi —	avrà —
vomu fi —	avremo —
veţi fi —	avrete —
voru fi —	avranno —

fiitoru pasatu

voiu fi aratu	avrò arato
vei fi —	avrai —
va fi —	avrà —
vomu fi —	avremo —
veţi fi —	avrete —
voru fi —	avrano —

quê se ḑice italienesce şi *arar'* şi *ara*. In vechime fiitorulu *arerò* se ḑicea *arerabbo*, şi areraggio. *abbo* însâ, *aggio* şi ò, dupò cum s'a vêḑutu, va sâ ḑicâ *amu*. Aşa *arar-abbo*, *arar'-aggio* şi *arar-ò* va sâ ḑicâ *amu a ara*, amu sâ aru de aci înainte; şi aquestu felu de fiitoru 'l avemu şi noi. Aşa dar *arar-ò* sau *arer ò*, *dormir-ò*, *temer-ò*, voru sâ ḑicâ amu a ara, a dormi, a teme; şi prin urmare şi fiitorulu italianu este compusu din infinitivu şi din presentulu verbului *avere*.

MODULU IMPERATIVU

fiitoru

ar-â[1]	ar-a[1]
ar-e	ar-i
sâ ar-âmu	ar-iamo
ar-âţi	ar-ate
ar-e	ar-ino

MODULU SUBJUNCTIVU

fiitoru

sâ ar-u	che ar-i
ar-i	ar-i
ar-e	ar-i
ar-âmu	ar-iamo
ar-aţi	ar-iate
ar-e	ar-ino

imperfectu

sâ fiu, fi aratu	che abbia arato[2]
fii fi —	— —
fi —	— —
sâ fimu, fi —	abbiamo —
fiţi, fi —	abbiate —
fi —	abbiano —

[1] Imperativulu quându ia negativulu *nu*, face ea infinitivulu în ambe dialectele; nu ara, nu dormi, nu vedea; *non arare*, *non dormire*, *non vedere*.

[2] Este şi *arassi*, *arassi*, *arasse*, *arassimo*, *areste*, *arassero*.

imperfectu		Modulu Infinitivu	
		presentu	
așu fi aratu	avrei arato[1]	ar-are	ar-are
ai fi —	avresti —	*pasatu*	
ar' fi —	avrebbe —	a fi aratu	aver arato
ammu —	avremo —		
ați fi —	avreste —		
aru —	avrebbero —		

INSEMNARE.

Despârțindu râdècina verbului de finalulu infinitivului, îi putemu face toți timpii, de va fi regulatu, unindu lùngâ aqueastâ râdècinâ finalele arrètate la aqueastâ conjugație; spre esemplu: sâ luâmu verbulu *cânt-are*; de aci scoțèndu afarâ finalulu *are* remàne ràdècina *cânt*; lùngâ aqueasta adâogându *u*, face *cântu*, adâogându *amu*, *aiu*, *asemu*, *ându*, *atu*, *e*, face *cânt-amu*, *cânt-aiu*, *cânt-asemu*, *cânt-ându*, *cânt-atu*, *cânt-e*. Bètrânii noștri însâ n'au pâditu la toți verbii de conjugația ântèea aqueastâ regulâ, întrebuinçându unii verbi ânchè dela descâlicatòre, neregulați, și aqueștia se voru arrèta la loculu loru; iar la unii verbii, que suntu îndestulu de mulți, adâogându unu *e* între râdècinâ si între finalulu singularului presentului indicativu, al persònei a doa și a treia a imperativului, la singularu, și al persònei a treia dela pluralu, cum și al singularului subjunctivului și al persònei a treia a pluralului aqueluiași modu și timpu. Asfelu suntu toți verbii derivați dela vre unu nume dela I, II, III, și a IV declinație· spre esemplu dela *luminà* se face *luminare*; aci, scoțèndu pe *are*, remâne râdècina *lumin*,

[1] Se dice și *orassi* — *orasse*, *orassimo* *oraste* *orassero*.

și qua sâ facemu timpii arrêtoți mai susu adâogâmu eḑ și ḑicemu:

lumin-eḑu, lumin-eḑi, lumin-eaḑâ,
lumin-eaḑâ tu, lumin-eḑe ellu, lumin-eḑe ei,
sâ lumin-eḑu, lumin-eḑi, lumin-eḑe, lumin-eḑe,

Asfelu suntu și verbii urmâtori quarii toți suntu derivați.

coronare	<	coronâ
copiare	<	copie
fâimare (de)	<	faimâ
flâcârare	<	flacârâ
iernare	<	iarna
micșorare	<	micșoru, micsôrâ
serare	<	searâ
umbrare (ad)	<	umbrâ
undare (în)	<	undâ
argintare	<	argintu
bâlsâmare	<	balsamu
cruntare	<	cruntu
dreptare	<	dreptu
frênare (în)	<	frênu, frêu
guvernare	<	guvernu
încetare	<	încetu
lucrare	<	lucru
negoçiare	<	negoçu
scurtare	<	scurtu
semnare	<	semnu
seninare	<	seninu
spâimîntare	<	spâimîntu

suspinare	<	suspinu
trunchiare	<	truchiu
vecinare	<	vecinu
veninare	<	veninu
viare (în)	<	viu
vîntare	<	vîntu

şi alte asemenea

Fie-quine pôte vedea pricina pentru que bêtrânii noştri, sau mai bine aquestu dialectu que nu suffere equivoce, au simţitu nevoiea a adâoga aquellu *eĭ*, la timpii arrêtaţi. Pentru quê, daca verbulu vine dela unu nume femininu, a treia persônâ a presentului indicativului ar' semêna cu râdêcina de unde se face; iaru daca verbulu vine dela unu nume masculinu sau neutru, attunci ar' semêna cu aqueasta ântêea persôna cum spre esemplu: *Flacârâ* < *flacârâ ellu*, *Suspinu* < *suspinu eu*. Aquestu *eu* repeḑitu în vorbire şi aspiratu s'a fâcutu, *eĭ* (?): prin urmare firesce au luatu aquelaşu finalu şi quei lalţi timpi sau persône quare se facu din presentulu indicativului.

Inchiemu dar a ḑice quê toţi verbii primitivi se conjugâ allâturându lûngâ râdêcinâ finalulu cuviinciosu alu modului, timpiloru şi persôneloru, iaru la quei derivaţi dela nume a leguitu usulu a priimi între râdêcinâ şi finalu şi pârticella *eĭ*, la singularulu presentului indicativu şi la timpii que se facu dintr'ênsulu. — Voru putea însâ scriitorii dupò voie şi dupò trebuinţâ a adduce şi pe mulţi din verbii derivaţi a se conjuga ca quei primitivi, cum facu fraţii noştri Transilva-

ni, ḑicêndu *lucru* în locu de *lucru-eu sau lucr-eḑu*. Nu trebue însâ a uita asemenea scriitorii de a se sfâtui şi cu auḑulu.

De unde urmeaḑâ quê verbii derivaţi potu priimi şi un *eḑ*, la timpii arrêtaţi, iaru queî primitivi nici o datâ.

CONJUGATIA II.

în *ire*

Participiu Presentu

dorm-indu,-â dorm-indo

pasatu

dorm-itu,-â dorm-ito,-a

Modulu Indicativu

presentu

dorm-u dorm-o
dorm-i dorm-i
dorm-e dorme [1]
dorm-imu dorm-iamo.
Dorm-imo
dorm-iţi dorm-ite
dorm-u dorm-ono [2]

Imperfectu

dorm-iamu Dorm-ivo,
dorm-iva
dorm-iai dorm-ivi
dorm-ia Dorm-ia,dorm-iva
dorm-iamu dorm-ivamo
dorm-iaţi dorm-ivate
dorm-iau dorm-ivano

Perfectu

dorm-iu dorm-ii
dorm-işi dorm-isti
dorm-ì dorm-ì
dorm-irômu dorm-immo
dorm-irôţi dorm-iste
dorm-irô dorm-irono.
Dorm-irò

Nedefinitu

amu dormitu ho dormito
ai — hai —
a — ha —
ammu — abbiamo —
aţi — avete —
au — hanno —

[1] *dorme* in italienesce are pe o lungu şi noi ilu pronunçiâmu *oa* (ò).

[2] La conjugarea aqueasta, a treia persoâ a pluralului presentului indicativu se face din persôna ântêea a singularului. allâturându *no*; *dormo*, *dormono*, şi dormu su, dormu ei.

Trapasatu I.

dorm-isemu	avevo dormito
dorm-isesi	avevi —
dorm-ise	aveva —
dorm-iserômu	avevamo —
dorm-iserôți	avevate —
dorm-iserò	avevano —

Trapasatu II.

amu fostu dormitu	ebbi dormito
ai fostu —	avesti —
a fostu —	ebbe —
ammu fostu —	avemmo —
ați fostu —	aveste —
au fostu —	ebbero —

Fiitoru

dormi-voiu	dormir-ò
dormi-vei	dormir-ai !
dormi-va	dormir-à
dormi-vomu	dormir-emo
dormi-veți	dormir-ete
dormi-voru	dormir-anno

fiitoru presentu.

oiu fi dormindu	avrò dormindo (?)
ei fi —	—
a fi —	—
ommu fi —	—
ęți fi —	—
oru fi —	—

fiitoru pasatu.

voiu fi dormitu	avrò dormito
vei fi —	avrai —
va fi —	avrà —
vomu fi —	avremo —
veți fi —	avrete —
voru fi —	avranno —

MODULU IMPERATIVU.

fiitoru

dorm-i[1]	dorm-i
dôrmâ	dorm-a
sâ dorm-imu	dorm-iamo
dorm-iți	dorm-ite
dôrmâ	dorm-ano

MODULU SUBJUNTIVU

Fiitoru.

sâ dorm-u	che dorm-a
dorm-i	—
dôrm-â	—
sâ dorm-imu	dorm-iamo
dorm-iți	dorm-iate
dôrm-â	dorm-ano

---

[1] Unii verbi se terminâ și în e la imperativu; cum; *simt-e*

pasatu

să fi dormitu	che abbia dormito[1]		
—	—	—	—
—	—	—	—
—	—	abbiamo dormito	
—	—	abbiate	—
—	—	abbiano	—

MODULU CONDITIONALU

fiitoru

aşu dormi,	dormir-ei	
dormir'aşu		
ai	—	dormir-esti
ar'	—	dormir-ebbe
ammu	—	dormir-emo
aţi	—	dormir-este
aru	—	dormir-ebbero

Imperfectu

aşu fi dormitu		avrei dormito[1]	
ai fi	—	avresti	—
ar' fi	—	avrebbe	—
ammu fi	—	avremmo	—
aţi fi	—	avreste	—
aru fi	—	avrebbero	—

MODULU INFINITIVU

Presentu

dorm-ire dorm-ire

Pasatu

a fi dormitu aver dormito

INSEMNARI.

I. Si la aquea stă conjugaţie, despărţindu, la verbii regulaţi, rădècina de finalulu infinitivului *ire*, şi allăturăndu lăngă aqueasta finalulu cuviinciosu al moduriloru, timpiloru şi persôneloru, facemu conjugaţia întreagă a verbului; cum: dela *simtire, audire, fugire, mirosire...* scoţèndu *ire*, rèmâne *simt, aud, fug, miros...* lăngă quare allăturăndu *indu*, *itu*, *u*, *iamu*, *iiu*, *isemu*, *i sau e*; avemu:

simţ-indu,	auḑ-indu,	fug-indu,	miros-indu,
simţ-itu,	auḑ-itu,	fug-itu,	miros-itu,
simţ-u,	auḑ-u,	fug-u,	miros-u,
simţ-iamu,	auḑ-iamu,	fug-iamu,	miros-iamu,
simţ-iiu,	auḑ-iiu,	fug-iiu,	miros-iiu,
simţ-isemu,	auḑ-isemu,	fug-isemu,	miros-isemu,
simt-e,	auḑ-i,	fug-i,	mirôs-e,

[1] S'dice şi: *dormissi — dormisse, dormissimo, dormiste, dormissero.*

Insâ nu suntu toţi verbii asfelu: ânchê din vechime în sînulu Italiei conjugaţia aqueasta, la presentulu indicativului a avutu şi altâ finalâ provincialâ în *isco*, (*escu* al nostru) spre esemplu verbulu *orire*, (*urîre* alu nostru) luându prepositia *ab* face *aborire*, scoţêndu finalulu *ire* rêmêne *abo*$_r$, şi presentulu indicativului *aboro*; însâ totu d'auna s'a audţitu în Italia ḑicênduse *aborisco* şi alte mulţime asemenea; Asfelu ḑicemu şi noi provincialu *urîre*, *urêscu* în locu de *uru*. Qua sâ se vaḑâ aquestu provincialismu, sâ luâmu verbii de susu arrêtaţi *simtire*, *audire*, *fugire*, *mirosire* şi sâ allâturâmu lungâ râdêcinâ finalulu *escu* pentru presentulu indicativului. Dar cum s'ar pârea urechei românului deprinsu cu clasicitatea lui *simtu*, *audu*, *fugu*, *mirosu*, quându ar' auḑi provinţialismii *simtescu*, *auḑescu*, *fugescu*, *mirosescu*? Precumu daru ni se pare noê urîte *audescu*, *fugescu*... pe lungâ *audu*, *fugu*... trebue a da dreptate şi queloru que li se par urîţi verbii *mugire*, *lucire*, *paţire* şi alţii quându facu la indicativu presentu *mugescu mugesce*, *lucescu lucesce*, *pâtescu pâtesce* etc: şi nu *mugu muge*, *luciu luce*, *patu pate*. Aşa au fâcutu autorii Italiani la mulţi verbi lepêdându pe provincialulu *isco* afarâ; aşa putemu face şi noi acolo unde vedemu quê regula se potrivesce cu clasicitatea. Vomu arrêta la loculu loru pe verbii italiani quê totu se mai terminâ în *isco* la presentulu indicativului.

II. Verbii terminaţi în românesce în *escu*, se terminâ în *e* la imperativu.

III. Aci se conjugâ şi verbii terminaţi la infinitivu în *îre* cum: *urîre*, *coborîre*.

CONJUGATIA III.

In *ere*

Particiu Presentu	
tem-êndu, -â	tem-endo
Pasatu	
tem-utu, -â	tem-uto, -a
Modulu Indicativu.	
Presentu	
tem-u	tem-o
tem-i	tem-i
tem-e	tem-e
tem-emu	tem-iamo, Tem-emo
tem-eţi	tem-ete
tem-u	tem-ono
imperfectu	
tem-eamu	tem-evo
tem-eai	tem-evi, Tem-ei
tem-ea	tem-eva, TEM-EA
tem-eamu	tem-evamo, Tem-eamo
tem-eaţi	tem-evate
tem-eau	tem-evano, TEM-EANO[1]

[1] Amu ḑisu quê italienii leapâdâ adesea vocala finalâ a numeloru şi verbiloru, între quare se socotesce, şi *o* dela *no* finalu. Prin urmare *temeano*, se face *temean*. Amu ḑisu iarâ quê *n* adesea se îmmôie în românesce, şi prea lesne *temean*, s'a fâcutu *temeau*.

perfectu	
tem-uiu	tem-ei, tem-etti
tem-uşi	tem-esti
tem-ù	tem-è, tem-ette
tem-urômu	tem-emmo
tem-uròţi	tem-este
tem-urò	tem-erono, tem-ettero, Tem-ero
Nedefinitu	
amu temutu	ho temuto
ai —	hai —
a —	ha —
ammu —	abbiamo —
aţi —	avete —
au —	hanno —
Trapasatu I.	
tem-usemu	avevo temuto
tem-useşi	avevi —
tem-use	aveva —
tem-userômu	avevamo —
tem-useròţi	avevate —
tem-userò	avevano —
Trapasatu II.	
amu fostu temutu	ebbi temuto
ai fostu —	avesti —
a fostu —	ebbe —
ammu fostu	avemmo —
aţi fostu —	avete —
au fostu —	ebbero —

fiitoru

teme-voiu	temer-ò
teme-vei	temer-ai
teme-va	temer-à
teme-vomu	temer-emo
teme-veţi	temer-ete
teme-voru	temer-anno

Fiitoru presentu

voiu fi temêndu	avrò temendo (?)
vei fi —	avrai —
va fi —	avrà —
vomu fi —	avremo —
veţi fi —	avrete —
voru fi —	avranno —

Fiitoru Pasatu.

voiu fi temutu	avrò temuto
vei fi —	avrai —
va fi —	avrà —
vomu fi —	avremo —
veţi fi —	avrete —
voru fi —	avranno —

Modulu Inperativu.

Fiitoru.

tem-e	tem-i
team-â	tem-a
sâ tem-emu	tem-iamo
tem-eţi	tem-ete
team-â	tem-ano

Modulu Subjuntivu

fiitoru

sâ tem-u	che tem-a
tem-i	tem-a
team-â	tem-a
tem-emu	tem-iamo
tem-eţi	tem-iate
team-â	tem-ano

Imperfectu

sâ fi temutu	che abbia temuto [1]
fii, fi —	— —
fi —	— —
fimu, fi—	abbiamo —
fiţi, fi—	abbiate —
fi —	abiano —

Modulu Conditionalu.

Fiitoru

aşu teme, temer'aşu	temer-ei
ai teme	temer-esti
ar' teme	temer-ebbe
ammu teme	temer-emmo
aţi teme	temer-este
aru teme	temer-ebbero

imperfectu

aşu fi temutu	avrei temuto
ai fi —	avresti —
ar' fi —	avrebbe —
ammu fi —	avremmo—
aţi fi —	avreste —
aru fi —	avrebbero—

[1] Se dice şi *temessi* — *temesse; temessimo*, *temeste*, *temessero*.

Modulu Infinitivu presentu		Pasatu	
tem-ere	tem-ere	a fi temutu	aver temuto

INSEMNARI.

I. *ere* dela aqueastâ conjugaţie în ambe dialectele quâte odatâ este lungu adicâ appêsatu, cum: *vedére, tacére* şi quâte odatâ este scurtu, cum: *náscere*, *fácere*. Quându este lungu în romànesce, daca leapêdâ pe *re*, rêmâindu finalulu *e* lungu, firesce quê se face *ea*; cum: *vedere a vedea*, *tâcere a tâcea*.

Quâte suntu lungi la italienesce s'a arrêtatu la faça 5.

II. „Si aqueastâ conjugaţie are doê chipuri de conjugare; însâ nu în presentulu indicativului... ca quea d'ânteiu şi a doa, ci în participiu pasatu, în perfectu şi trapasatu I. în romànesce, iaru în italienesce numai în participiu pasatu şi în perfectu. Chipulu aquesta de conjugare schimbâ la participiulu pasatu consona finalâ a râdêcinei în *s*: *alleg-ere*, *prind-ere*, *alles-u*, *prins-u*, şi din participiulu pasatu face perfectulu şi trapasatulu indicativului, dupò cum se vede; adicâ în romànesce allâturându finalulu *eiu*, *esemu*, şi urmâtôrele, şi în italienesce *i* şi urmâtôrele.

ARD-ERE	*ARD-ERE*
Participiu Presentu	
arḑ-êndu	ard-endo
pasatu	
ars-u	ars-o

Perfectu

ars-eiu	ars-i
ars-eşi	ard-esti [1]
ars-e	ars-e
ars-eròmu	ard-emmo
ars-eròţi	ard-este [1]
ars-erò	ars-ero

Trapasatu **I,**

ars-esemu	ard-essi
ars-eseşi	ard-essi
ars-ese	ard-esse
ars-eseròmu	ard-essimo
ars-eseròţi	ard-este
ars-eserò	ard-essero

Spre înlesnire vomu arrêta quâte schimbâ consona râdicalâ în *s*.

I. Verbii de conjugarea aqueasta a quâroru râdêcinâ se terminâ în *g* precesu de o vocalâ, sau în doi *gg* italienesce; cum: *trag-ere, alleg-ere, întelleg-ere; tras-u, alles-u*, *întelles-u*. Quelle italienesci urmeaḑâ aquesteĭ regule numai în perfectu; iaru la participiu se schimbâ în *t*; cum: *traggere*, *trassi*, *tratto*, *elleggere*, *ellessi*, *elletto...*

Asfelu suntu şi quei quari înainte de *g* au *n* şi *r* în românesce, iaru în italienesce *l*, *n* şi *r*; cum: *stingere stinsu*, *mergere mersu; volgere*, *volsi*.

---

[1] persòna a doa la toţi verbii de felulu aquesta îşi reprimesce consona radicalâ cum: *leggere lessi legesti, rodere rosi rodesti*.

2. Verbii a quâroru râdècinâ se terminâ în *d* precesu de o vocalâ sau de *n*, quare în italienesce se leapâdâ cum:

chid-ere	*chiudere*	chis-u	*chius-o*
rod-ere		ros-u	*ros-o*
rid-ere		ris-u	*ris-o*
cid-ere (uc)		cis-u	*cis-o*
ced-ere (pur)		ces-u	*ces-o*
cindere	*cend*	cins-u	*ces-o*
tind-ere	*tend*	tins-u	*tes-o*
prind-ere	*prend*	prins-u	*pres-o*

Quâţi verbi nu se suppunu aquestoru regule se ar ratâ între quei neregulaţi.

III. Verbii italiani de conjugaţia a treia în *ere* lungu, a quâroru râdècinâ este terminatâ în consona *c*, la perfectu în prima, a treia persônâ dela singularu şi în a treia dela pluralu priimescu *qu*, şi se formeaḑâ dupò timpulu de aqueastâ conjugaţie a verbiloru români, quare se dovedesce quê a fostu comunu şi cunoscutu în ambe dialectele. Asfelu suntu verbii *tacere*, *giacere*, *piacere*.

tacqui	tàcuiu
tacque	tacù
tacquero	tâcurò
giacqui	ḑâcuiu
piacqui	plâcuiu

OBSERVATII.

La quâte trele conjugaţiile.

1. Verbii a quâroru râdècinâ se terminâ în *d*, *s*, *t*, în românesce schimbâ aqueste consone în ḑ, ş, ţ, unde finalulu este *i*; şi viceversa înainte de *e*: cum:

lau-du	laud-i	=	lauḑ-i şi auḑ-ire aud-e
aud-u	aud-i	=	auḑ-i
vêd-u	vêd-i	=	veḑ-i
las-u	las-i	=	laş-i şi eş-ire es-e
bat-u	baţ-i	=	baţ-i simţ-ire simt-e,etc.

II. Verbii a quâroru râdêcinâ se terminâ în *c*, *g*, *sc* în românesce nu patu în conjugare nici o schimbare la scrisu, iar la pronunţie urmeaḑâ regulei cunoscute în ainte de *e* şi *i*. In italienesce *c* şi *g*, la conjugaţia ântêea, iau unu *h* inainte de *e* şi *i*: iaru *sc* se pronunţiâ ş: cum:

impac-u	impac-i	impac-e
rog-u	rog-i	rôg-e
fug-u	fug-i	fug-e
nasc-u	nasc-i	nasc-e
manco	*manchi*	*mancherò*
pago	*paghi*	*pagherò*
nasco	*nasci*	*nasce*

III. Vocalele schimbate la verbi, în dialectulu ro manu la pesôna a doa a presentului indicativu îşi vinu la adevêrata loru pronunţie; cum: *înve i, învê are... appe i appêsare... taci tâcere... faci facere.. mori murire... vindi vîndutu.*

IV. *e* deschisu, quându în conjugare vine dupò dênsulu *a*, se face lungu sau devine *ea*; cum: *temu team, legu leagâ, verdescu verdească*: iar *ê* închisu se schimbâ în *a* inainte de *â* şi *e* cum *învêçu învaţâ, înşêllu înşallâ, arrêtu arratâ, appêsu appasâ, urêscu urascâ urasce...*

V. *o*, în conjugare, de pâstreadâ tonulu se face lungu sau ô (oa) înainte de *a* şi *e*; iar de nu'l pâstreadâ se schimbâ în *u* adicâ devine scurtu; cum: *sboru sbôrà*, *sbôre*; *sburare*, *sburâmu* ...

VI. *i*, la adoa persônâ totu d'auna este mutu în românesce; *u* asemenea totu d'auna e mutu la prima şi a treia persônâ, afarâ de a perfectului quându şi ia un accentu; cum: *ari* = *arĭ*, *arati* = *aratĭ*, *faci* = *facĭ*, *tacu* = *tàc*, şi iar *tacú* perfectu.

u şi *i*, este întregu la prima şi a doa persônâ quându râdêcina verbului e terminatâ în *r* şi *l*, înaintea quâroru stâ o consonâ; cum: *lucru lucri*, *âmblu âmbli*.

VII. Quându prima persônâ a presentului indicativu este terminatâ în *iu* românesce, şi *io* italienesce, adicâ quându râdêcina e terminatâ în *i*; adoa persônâ nu se terminê în doi *i* cum s'ar cuveni, ci leapâdâ pe unulu; sau lepâdându pe *u* dela prima, avemu persôna a doa; cum: *puiu pui*, *remâiu remâi*, *viiu vii*, *lucio luci etc.*

Despre formarea timpiloru.

Timpii, unii suntu simpli şi alţi compuşi. Simpli suntu: în ambe dialectele, infinitivulu, participiulu presentu şi pasatu, presentulu indicativului, fiitorulu imperativului, si subjuntivului, imperfectulu indicativului, şi perfectulu, cum şi trapasatulu ântêiu numai în românesce quare corrcspunde cu trapasatulu sau pasatulu simplu alu subjunctivului şi condiţionalului italianu. Tipii sau finalele aquestoru timpi suntu:

Infinitivu

are	*ire*	*ere*

Participiu Presentu

ându	*ando*	indu	*indo*	êndu	*endo*

Pasatu

atu	*ato*	itu	*ito*	utu,esu	*uto,eso,eto*[1]

Indicativu Presentu

o	*o*	u	*o*	u	*o*
i	*i*	i	*i*	i	*i*
â	*a*	e	*e*	e	*e*
amu	*iamo, amo*	imu	*iamo, imo*	emu	*iamo, emo*
aţi	*ate*	iţi	*ite*	eţi	*ete*
â,ân[2]	*ano*	u, un[2]	*ono*	u, un[2]	*ono*

Imperfectu.

amu[3]	*avo, ava*	iamu	*ivo, iva*	eamu	*evo, eva*
ai	*avi*	iai	*ivi*	eai	*evi*
a	*ava*	ia	*iva, ia*	ea	*eva*
amu	*avamo*	iamu	*ivamo*	eamu	*evamo eamo*
aţi	*avate*	iaţi	*ivate*	eaţi	*evate*
a, au[4]	*avano*	ia, iau	*ivano,iano*	ea, eau	*evano, eano*

---

[1] Se înţelege quê suntu şi cu doi *tt: etto*.

[2] In vechime se ḑicea: cântân, arân, dormun, temun, în locu de cântâ, arâ, dormu, temu din ḑiua de aḑi.

[3] *abam* lat. s'a fâcutu *avam*, quare a devenitu *auam*, pe urmâ s'a lepâdatu *u* şi a rêmasu *am*.

[4] în vechime se ḑicea: *aravan, lâudavan* etc.

PERFECTU.

aiu[1]	*ai*	iiu[1]	*ii*	uiu[1]	*ui*, *ei*, *etti*
aşi	*asti*	işi	*isti*	uşi	*esti*,
ò	*ò*	ì	*ì*	ù	*ue*, *è*, *ette*
aròmu	*aromo*,*ammo*	iròmu	*iromo*,*immo*	uròmu	*emmo*
uròţi	*aste*	iròţi	*iste*	uròţi	*este*
arò	*aro*,*arono*	irò	*iro*,*irono*	urò,ero	*uero* *erono* *ettero*

TRAPASATU

asemu	*assi*	isemu	*issi*	esemu	*essi*
aseşi	*assi*	iseşi	*issi*	eseşi	*essi*
ase	*asse*	ise	*isse*	ese	*esse*
aseròmu	*assemo*	iseròmu	*issimo*	eseròmu	*essimo*
aseròţi	*aste*	iseròţi	*iste*	eseròţi	*este*
aserò	*assero*	iserò	*issero*	eserò	*essero*

IMPERATIVU

â	*a*	i	*i*	e	*i*
e	*i*	â	*a*	â	*a*
âmu	*iamo*,*amo*	imu	*iamo*,*imo*	emu	*iamo*
aţi	*ate*	iţi	*ite*	eţi	*ete*
e	*ino*	â	*ano*	â	*ano*

SUBJUNCTIVU FIITORU

u	*i*	u	*a*	u	*a*
i	*i*	i	*a*	i	*a*
e	*i*	â	*a*	â	*a*
amu	*iamo*	imu	*iamo*	emu	*iamo*
aţi	*iate*	iţi	*iate*	eţi	*iate*
e	*ino*	â	*ano*	â	*ano*

[1] S'a legiuitu cu obiceeiulu qua nominativulu masculinu şi neutru mai adesea sâ se termine în *u*, asemenea şi prima persônâ a verbiloru în toţi timpii, que correspunde cu *eu* de unde se leapédâ *e* şi rèmâne *u*. Tôte cârţile bisericesci, şi însuşi pronunţia de obsce românească are *iu* la prima persônâ a perfectului. Pentru aqueasta amu şi lâsatu finalele *aiu*, *iiu*, *uiu*. *eiu*. şi neamu depârtatu la scrisu iar nu la pronunţie de *ai*, *ii*, *ui*, *ei* lat: şi italiani. Pe lungâ aqueasta *cantai eu* perfectu se confundâ cu *cantai tu* imperfectu, şi de aqueasta pôte s'a adoptatu de quei vechi *cantaiu*.

Timpii compuşi suntu quei urmâtori:

I. Pasatulu nedefinitu, din presentulu indicativu a verbului ausiliaru *avere* şi participiulu pasatu: amu aratu *ho arato*, ai dormitu *hai dormito*, a temutu *ha temuto*.

Iar daca verbulu este netransitivu, în italienesce se compune mai desu din verbulu ausiliaru *esere*; cum amu venitu *sono venuto*; m'amu dusu *sono andato*. Participiulu pasatu în românesce nu schimbâ genu, iar în italienesce se concôrdâ totu d'auna cu substantivulu daca verbulu ausiliaru este *essere*; şi adesea daca e *avere* cum, *sono andato*, *ella è venuta*, *siamo andati*, *elleno sono venute*; şi iarâ *ho scrito* sau *scrita la carta*, şi *la carta che ho scrita*, adicâ quându objetulu pe quare se strâmutâ acţia este înaintea verbului, participiulu totu d'auna se concôrdâ cu dânsulu; iar quându este pe urmâ, attunci pôte şi a se concorda şi nu.

II. Trapasatulu I, italienescu se compune din imperfectulu verbiloru *avere* şi *essere* şi din participiulu pasatu; *avevo arato*, *ero venuto* (arasemu, venisemu) paḑinduse aqueleaşi regule la compunere, atâtu pentru verbii ausiliari quâtu şi pentru participii.

III. Trapasatulu II, quellu românescu se compune din nedefinitulu verbului *fire*, şi din participiulu pasatu; iaru quellu italianu, din perfectulu verbiloru *avere* şi *essere* şi din participiulu pasatu: amu fostu aratu, amu fostu venitu; *ebbi arato*, *fui venuto*.

IV. Fiitorulu, quellu românescu din infinitivu şi

presentulu verbului *voire*; iaru quellu italianu din infinitivu şi presentulu verbului *avere*; ara-voiu, dormivei, teme-va; *arar-ò arerò, dormir-ai, temer-à*.

V. Fiitorulu presentu, din fiitorulu verbului *fire*, şi participiulu presentu, *oiu fi arându*. La timpulu aquesta se leapâdâ din obiceiu *v* dela *voire*, şi gramatica priimesce, quêci almintrelea se amestecâ cu analisulu fiitorului propriu. Timpulu aquesta este numai românescu.

VI. Fiitorulu pasatu, quellu românescu, din fiitorulu verbului *fire*, şi participiulu pasatu; iar quellu italianu din fiitorulu verbiloru *avere* şi *essere*, şi participiulu pasatu: voiu fi aratu, voiu fi venitu; *avrò arato*, *sarò venuto*.

VII. Imperfectulu subjuntivului, din participiulu pasatu şi fiitorulu subjuntivului verbului *fire* în românesce, şi verbiloru *avere* şi *essere* în italienesce: sâ fi aratu, sâ fi venitu; *che abbia arato*, *chi sia venuto*.

VIII. Fiitorulu condiţionalu, din infinitivu, şi presentulu indicativu al ausiliarului *avere*, în ambe dialectele: dormir'aşu, dormir'ai, dormir'ar'; *Dormir-ei*, *dormir-esti*, *dormir-ebbe*, *dormir-ebbamo*, = *dormir-emmo*, *dormir-este*, *dormir-ebbono* = *dormir-iano* = *dormir-ebbero*.

IX. Imperfectulu condiţionalu, din participiulu pasatu şi fiitorulu condiţionalu, al verbului *fire* în românesce şi al verbiloru *avere* şi *essere* în italienesce: aşu fi aratu, aşu fi venitu: *avrei arato*, *sarei venuto*.

Insemnare. Verbii *avere* şi *fire* sau *essere* mai facu şi altu felu de fiitori mai analisaţi, din preunâ cu in-

finitivu, şi prepositia, *d'a=da*: amu d'a scrie, sau de scrisu; *ho da scrivere*; suntu d'a vorbi, *sono da parlare*. *Stare* şi *essere* quându au dupò sine prepositia *per* în italienesce şi *pe* în românesce compunu unu altu felu de fiitoru: *sto per partire*; stau pe pornitu, suntu gata a porni,

TABLA

De verbii italiani de a doa conjugaţie que se terminâ în presentulu indicativu în isco.

Verbii aqueştia suntu de doâ feluri: uni se terminâ şi în *o* şi în isco; cum: *abboro* şi *abborisco*, *inghiotto* şi *inghiottisco* şi alţii se terminâ numai în *isco*; quarii suntu quei urmâtori, şi pe quarii îi însemnâmu aci spre sciinça italienistiloru a nui termina nici odatâ în *o*.

Abbellire	accalorire	affralire	amarire
abbonire	accolorire	aggentilire	ambire
abbronzire	accudire	aggradire	ammannire
abbrostire	acetire	aggrandire	ammansire
abbrostolire	addolcire	agguerrire	ammattire
abbruttire	aderire	alleggerire	ammollire
abolire	affievolire	allenire	ammonire
abortire	affortire	allestire	ammorbidire

ammortire
ammutire
ammutolire
anneghittire
annerire
annichilire
appassire
appetire
appiccinire
appigrire
arricchire
arrossire
arrostire
arrozzire
arrugginire
asserire
assordire
assortire
assoggettire
atterrire
attribuire
attristire
attutire
avvilire
avvizzire
bandire
blandire
brandire
brunire
candire
chiarire
circuire
colorire
colpire
concepire
condire
conferire
construire
contribuire
contrire
costituire
costruire
custodire
deferire
definire
demolire
differire
diffinire
digerire
disasprire
diseppellire
disfavorire
disfinire
disfornire
disghiottire
disgradire
disimpedire
dispartire
disruvidire
distribuire
disubbidire
disvigorire
disunire
erudire
esaurire
esibire
esinanire
espedire
fallire
fastidire
favorire
finire
fiorire
fluire
fornire
garantire
gestire
ghermire
gioire
gradire
grancire
granire
gremire
grugnire
guaire
gualcire
guarire
guarnire
illaidire
illanguidire
illiquidire
imbaldanzire
imbaldire
imbandire
imbarberire
imbarbogire
imbastardire
imbastire
imbellire
imbestialire
imbianchire
imbiondire
imbizzarrire
imbolsire
imbonire
imbottire
imbozzacchire
imbricconire
imbrunire
imbruschire
imbruttire
immagrire
immalvagire
immarcire
impadronire
impallidire
impaurire
impazientire
impedire
impervertire
impiccollire
impidocchire
impigrire
impoltronire
imporrire
impostemire
impoverire
improsperire
imputridire
impuzzolire
inacerbire
inacetire
inacutire
inalidire
inanimire
inaridire
inasinire
inasprire
inavarire
incagnire
incallire
incalvire
incancherire

incanutire
incaparbire
incapocchire
incaponire
incapriccire
incatarrire
incatorzolire
incattivire
incenerire
incerconire
inciprignire
incivilire
incollorire
incrudelire
incrudire
indebolire
indolcire
indolentire
indolenzire
indrudire
infarcire
infastidire
infellonire
infemminire
inferire
inferocire
infervorire
infiacchire
infievolire
infingardire
infistolire
infollire
infortire
infracidire
infralire
infrigidire
ingagliardire
ingelosire
ingentilire
ingerire
ingiallire
ingiovanire
ingrandire
immalinconi-re
immarcire
innacerbire
innagrestire
innanimire
innaridire
innasprire
innuzzolire
inorgoglire
inorridire
inquisire
irretire
irrigidire
irrugginire
insalvatichi-re
insanire
inschiavire
inserire
insignire
insignorire
insipidire
insolentire
insollire
insordire
insospettire
insozzire
isterilire
istituire
instruire
instupidire
insuperbire
intenebrire
intenerire
intiepidire
intignosire
intimidire
intimorire
intirizzire
intisichire
intorbidire
intormentire
intorpidire
intristire
invaghire
invanire
inveire
invelenire
inverminire
invigorire
invilire
invincidire
inviperire
inviscidire
invizzire
inumidire
involpire
inuzzolire
inzotichire
irretire
irricchire
irrigidire
irritrosire
irrugginire
largire
lascivire
lenire
nitrire
obbedire
olire
ostruire
partorire
patire
pattuire
piatire
polire
poltrire
preferire
presagire
preterire
proferire
progredire
proibire
rabbellire
rabbonire
raddolcire
raggentillire
rammollire
rammorbidi-re
rapire
rattepidire
ravvillire
ravvincidire
redarguire
riferire
restituire
riverire
riabbellire
riagire

riarricchire
ribadire
ribandire
richiarire
ricolorire
riconcepire
ricondire
ricostituire
riferire
rifiorire
rinfronzire
ringentilire
ringioire
ringiovanire
ringiovialire
ringrandire
rinsavire
rinserenire
rinsignorire
rinterenire
rintiepidire
rinverzire
rinvigorire
rinvilire
ripartorire
ripulire
risarcire
risbaldire
risquitire
ristecchire
restituire
retribuire
retrosire
riunire
sbaldanzire
sbalordire
sbandire
sbigottire
sbizzarrire
scalfire
scarnire
schermire
schernire
schiarire
schiattire
schiencire
sciapidire
scipidire
scipire
scolorire
semenzire
sfavorire
sfornire
sgarire
sgermire
sgomentire
sgradire
smaltire
smarrire
sminuire
smunire
sopire
seppellire
sostituire
spaurire
spervertire
spessire
srugginire
stabilire
starnutire
statuire
stecchire
sterilire
stizzire
stordire
stormire
stramortire
stremenzire
stupidire
stupire
svanire
svelenire
svilire
supplire
tradire
traferire
tramortire
trasferire
trasgredire
trasricchire
vagire
ubbidire
usucapire

CONJUGATIE

De verbii pronominali.

CHIEMARE ***CHIAMARE***

PARTICIPIU PRESENTU

chiemêndumê	chiamandomi
te, -se, -ne, -ve, -se	ti, -ci, -vi, -si

pasatu

chiematu	chiamato

MODULU INDICATIVU

presentu

mê chiemu	mi chiamo
te chiemi	ti chiami
se chiamâ	si chiama
ne chiemâmu	ci chiamiamo
vê chiemaţi	vi chiamate
se chiamâ	si chiamano

imperfectu

mê chiemamu	mi chiamavo
te chiemai	ti chiamavi
se chiema	si chiamava
ne chiemâmu	ci chiamavamo
vê chiemaţi	vi chiamavate
se chiema	si chiamavano

Perfectu

mê chiamaiu	mi chiamai
te chiemaşi	ti chiemasti
se chiamò	si chiamò
ne chiemaròmu	ci chiamammo
vê chiemaròţi	vi chiamaste
se chiemarò	si chiamarono

Nedefinitu

m'amu chiematu[1]	mi sono chiamato

Trapasatu I.

mê chiemasemu	mi ero chiamato

Trapasatu II.

m'amu fostu —	mi ebbi —

Fiitoru.

mê voiu chiema[2]	mi chiamerò

fiitoru presentu.

m'oiu fi chemêndu	mi sarò chiamando (?)

---

[1] Se ḑice şi chîematum'amu.

[2] Se ḑice şi: chemamê-voiu

fiitoriu pasatu,

mê voiu fi chie-matu	mi sarò chiamato

MODULU IMPERATIVU.

fiitoru

chiamâte	chiamati
chiamese	chiamisi
sâ ne chiemâmu	chiamiamoci
chiemaţi vê	chiamate vi
chiamese	chiaminosi

MODULU SUBJUNTIVU

Fiitoru

sâ me chiemu	che mi chiami
sâ te chiemi	— ti —
sâ se chieme	— si —
sâ ne chiemâmu	ci chiamiamo
sâ vê chiemaţi	—vi chiamiate
sâ se chieme	—si chiamino

imperfectu

sâ mê fi chiematu	che mi sia chiemato

MODULU CONDITIONALU

fiitoru

m'aşu chiema		mi chiamerei
tĕ ai	—	ti chiameresti
s'ar'	—	si chiamerebbe
nĕ amu	—	ci chiameremmo
v'aţi	—	vi chiamereste
s'aru	—	si chiamerebbero.

imperfectu

m'aşu fi chiematu	mi sarei chiamato

MODULU INFINITIVU

presentu

amê, te, se, ne, ve, se chiema	chiamarmi, -ti,-si,-ci-vi,-si

pasatu

a fi chiematu	eser chiemato

CAPU VIII.

Despre verbii neregulaţi.

Verbii que nu pâḑescu regulele arrêtate, sau în finala conjugaţiei, sau în râdêcina loru, se numescu neregulaţi, ori *anomali*; cum: *d-are* fiindu de ântêea conjugaţie este regulatu fâcêndu trajasatulu d-asemu şi neregulatu, fâcêndul did-esemu, quêci schimbâ şi râdêcina şi finala.

Suntu unii verbi quarii nu se întrebuinçeaḑâ, în tôte modurile, persônele, şi în toţi numerii şi timpi, cum: spre esemplu: verbulu aidare, *andare*; nu se întrebuinçeaḑâ de quâtu la imperativu; aide, aidemu aideţi; verbulu *cesare* (încetare) nu se aude de quâtu iaru la imperativu *ceasâ*, (la vaci) verbii pâsare, ire (mergere); asemenea numai *pasâ* şi *i* (la cai). Asemenea verbi se numescu *defectivi*, adicâ cu lipsâ.

Verbi neregulaţi de conjugaţia I.

La aqueastâ conjugaţie suntu neregulaţi toţi verbii terminaţi în *iare*, pe quarii noi queinuoi rêu îi terminâmu în *iere*; cum: *preveghiare*, *tâiare*, *înviare*... aqueştia în tôte cârţile bisericesci, singura nôstrâ literaturâ se vêdu asfelu, şi pe quarii literaţii noştri, şi Moldavi iau fâcutu *priveghiere*, *tâiere*, *înviere*... Ver-

bii aqueştia numai în prima persônâ pluralâ la presentului indicativu, şi în particiulu presentu potu fi neregulaţi terminânduse în *emu* ca la a treia conjugaţie, şi în *indu* ca la adoa conjugaiie: *preveghiemu preveghindu, tăiemu tăindu, înviemu înviindu*. De vomu lua seama însâ, vedemu quê la participiu n'au altâ neregulare, de quâtu a lepâda pe *a* quare vine dupò vocala *i* a râdêcinei, pentru întêmpinulu a doè vocale; adicâ in locu de a ḑice: *priveghiandu, taiandu, înviandu...* lepâdâmu pe *a* cum se vede mai susu.

Moldavii însâ, în mai mulţi timpi conjugâ neregulatu, verbii aqueştia:

infinitivu

a appropi-a appropi-are appropi-ere

participiu presentu

appropi-ându	appropi-indu

pasatu

appropi-atu	appropi-etu

Modulu indicativu presentu

appropi-âmu	appropi-emu
appropi-aţi	appropi-eţi

perfectu

appropi-aiu	appropi-eiu
appropi-aşi	appropi-eşi
appropi-è	appropi-è
appropi-aròmu	appropi-eròmu
appropi-aròţi	appropi-eròţi
appropi-arò	appropi-erò

trapasatu I.

appropi-asemu etc:	appropi-esemu etc:

Conjugaţia aqueasta are în românesce patru verbi cu adevâratu neregulaţi quari suntu: *aidare*, *dare*, *luare*, şi *stare*, iaru în italienesce asemenea patru: *andare*, *dare*, *fare*[1], *stare*.

AIDARE *ANDARE*

Indicat: pres: vado şi vo, vai, va, andiamo, andate, vanno; fiitoru anderò anderai anderà, anderemo anderete anderanno. Impt: va, vada, andiamo andate, vadano. Aide, meargâ, aidemu, aideţi, meargâ. Subj: fiit: ch'io vada che tu vadi, ch'egli vada, che noi andiamo, andate, vadano.

DARE *DARE*

presentu	*indicativu*
dau	do
dai	dai
dâ	da
dâmu	diamo
daţi	date
dau	danno

perfectu

dideiu	diedi detti
dideşi	desti
dette	diede dette
didereòmu	demmo
dideròţi	deste
detterò	diedero dettero

Imperfectu

didesemu	dessi
dideseşi	dessi
didese	desse
dideseròmu	dessimo
dideseròţi	deste
dideserò	dessero

imperativu

dâ	da
dea, dee	dia, Dea
sâ dâmu	diamo
daţi	date
dea	diano, dieno, Deano

Subjunctivu fiitoru

sâ dea, dee che dia, Dea
sâ dea, dee che diano, dieno Deano

Fiitoru

darò, darai, darà, daremo darete, daranno.

[1] *Fare* a fostu în vechime *facere* de a treia conjugaţie cum 'l avemu şi noi, şi a quârui neregulare stâ què pe unii timpi îi are de conjugaţia ântêea precum imperativulu: fâ.

Conditionalu

darei, daresti, darebbe, daremmo, dareste, darebbero.

FARE facere

indicativu presentu

faccio, fo, fai, fa, facciamo, fate, fanno.

imperfectu

facevo, facevi, faceva; facevamo, facevate, facevano

perfectu

feci, facesti, fece[1], facemmo, faceste, fecero.

Fiitoru.

farò, farai, farà; faremo, farete, faranno.

imperativu

fâ fa
facâ facia
sâ facemu facciamo
faceţi fate
facâ facciano

Subjunctivu fiitoru

ch' io faccia, che tu faci ch'egli faccia, __facciate, facciano.

---

[1] *fece* şi *fecerò* se dicea în vechime românesce în locu de fâcù, fâcurò.

imperfectu

facessi, facessi, facesse; facessimo, faceste, facessero.

participiu

facendo, fatto

STARE *STARE*

indicativu perfectu

stâttuiu	stetti
stâttuşi	stesti
stâttù, stette	stette
stâturòmu, stetterò-mu	stemmo
stâtturòţi, stetteròţi	steste
stâtturò, stetterò	stettero

Trapsatu I.

stâttusemu	stessi
stâttuseşi	stessi
stâttuse	stesse
stâttuserònu	stessimo
stâttuseròţi	steste
stâttusero	stessero

imperativu

stâi stia
stea stee stia Stea
sâ stâmu stiamo
staţi state
stea stee stiano, stieno Steano

Subjunctivu

sà stau	che stia, Stea
stai	stii
stea stee	stia Stea
stâmu	stiamo
staţi	stiate
stea stee	stiano, stieno Steano

Fiitoru

starò, starai, starà; staremmo, starete, staranno.

Conditionalu

starei, staresti, starebbe; staremmo, stareste, starebbero

LUARE[1]

indicativu presentu

iau, iei, ia, luâmu, — iau

imperativu

ia, iee, luâmu — iee

Subjunctivu

sâ iau, iei, ia iee — —ia, iee

INSEMNARI.

Verbii italiani *andare* şi *stare* fâcênduse compuşi, cum: *domandare*, *soprastare*, *accostare*, devinu regulaţi; iar verbulu ***fare*** rêmâne totu neregulatu; cum: ***rifare*, *contrafare*.**

De conjugaţia aqueasta seamânâ a fi şi verbu ***lare*, *l uiu*, *lâutu*** etc. „Si trece de neregulatu; însâ în sine nu e ***lare*** de conjugaţia 1-a ci ***laere*** de a treia, şi attunci este fôrte regulatu. — ***laere*** este ***lavere*, *lavare*.**

Adesea ***stare*** în italienesce quându are dupò sine unu participiu presentu sau unu infinitivu însemneaḑâ, verbulu ***a fi*** şi prin urmare participiulu nu arratâ de quâtu verbulu sêu analisatu, cum: ***state leggendo*, *state a leggere*, *stavo scrivendo*, *stavo a scrivere*...** în locu de ***leggete*, *scrivevo***: citiţi, scriiamu.

[1] ***Levare***, a ardica a lua, s'a fâcutu ***leuare***, pe urmâ ***luare***, şi s'a muiatu ***l*** la pres: indic: şi la timpii que se facu dintr'ênsulu.

Verbii neregulaţi de conjugaţia II.

APPARIRE se arrêta, se ivi

Indicativu Presentu

apparisco Appajo Apparo

perfectu

apparii apparvi apparisti, apparì apparve APPARSE

participiu

apparso, apparito, Apparto

APRIRE deschidere

indicativu perfectu

aprii apersi, apristi, aprì aperse — — aprirono apersero.

participiu

aperto.

Asemenea se conjugâ şi *comparire*, *coprire*, *offerire*, *profferire*, *sofferire*.

CONCEPIRE pricepere

Partic: concetto şi concepito

CUCIRE côsere

indicativu presentu

cucio — — — — cuciono

imperativu

cuci, cucia, — — ciciano

Subjunctivu

cucia, — — — cuciate —

DIRE[1]. ḑicere

Indic: pres: dico, dici, dice, diciamo, şi dichiamo dite, dicono.

Imperf: dicevo, dicevi, diceva, dicevamo, dicevate, dicevano.

Perf: dissi, dicesti, disse, dicemmo, dceste, dissero.

imperativu

ḑi	di
ḑicâ	dica
ḑicemu	diciamo
ḑiceţi	dite
ḑicà	dicano

subjunctivu

Fiitoru. dica, dichi, şi dica, — diciamo, diciate, dicano.

Imperf: dicessi, dicessi, dicesse, dicessimo, diceste, dicessero.

Part: pres: dicendo; pas: detto.

---

[1] în vechime s'a ḑisu ***dicere***.

INSERIRE bâgare

Part: pas: inserito, inserto.

INSTRUIRE

Perf: instrussi, intrusti etc.

Part. pas: instrutto și instruito.

MORIRE murire

Indic: pres: mojo și muoro muori, muore More, mujamo, — muojono.

Fiit: morrò și morirò

imperativu

Muori, și Mori, muora, Mora muoja — — muorano, muojono.

subjunctivu presentu

muora, muoja, tu muori, și muoi,egli muora și muoja moriamo și muojamo, moriate și muojate, muorano, morono și muojano.

participiu

morto murıtu și mortu.

SALIRE sârire

indicativu presentu

saiu saru salgo Saglio
sai sari sali Sagli, Sai
sare sale Sagli, Sa e
sârimu saliamo Salimo
sâriți salite
saru salgono Sagliono

perfectu

salii, SALSI salisti salì SALSE
salimmo, saliste, salirono
Salsono, SALSERO și SALIRO

subjunctivu și *imperativu*

saiu salga SAGLIA
sai sâri salghi Sagli
saie sarâ salga
sâriți sagliate
saie sarâ salgano Sagliano

Așa se conjugâ și *assalire*

SCALFIRE sgîriiere

Part: Scalfitto

SEPPELLIRE sêpare îngropare

Part: sepolto și seppelillito.

SUFFERIRE SOFFERIRE

Perf: soffrii și soffersi

Part: sofferto

Imperat: sufferâ, suffere

SPARIRE perire

Se conjugâ ca *apparire*

UDIRE audire

Indic: pres: odo, odi, ode — — odono.
Imperat: odi, oda — — odano.

USCIRE[1] eşire

Indic: pres: esco, esci, esce — — escono.
Imperat: esci, esca, — — escano.
Subj: fiit: esca, eschi, — — escano.

VENIRE VENIRE

indicativu *presentu*

vinu, viiu	vengo, Vegno
vini, vii	vieni
vine	viene, Vene
venimu	veniamo, vegniamo
veniţi	venite
vinu	VENGONO

Perf: venni, venisti, venne, venimmo, veniste, vennero, VENIRO.
Fiit: verrò etc.

imperativu

vino	vieni, Vie'
viie	venga
viie	vengano

subjunctivu

sâ viiu	venga	Vegna
vii	venga	Vegni
viee	Vegna	
—	veniate	Vegnate
viie	vengano	Vegnano

Part: venendo Vegnendo; pas: venuto.
Asemenea se conjugâ şi toţi verbii que vinu din aqueştia; cum: assalire, assorbire, avvenire, benedire, circonvenire, contradire, convenire, discucire, interdire, risalire, scucire etc.

Verbii neregulaţi de conjugaţia III.

în *ére* lungu

CADERE câdere

Indic: pres: cado şi caggio
Perf: caddi, cadesti, cadde şi CADÉ — — — caddero, CADÉRO, CADETTERO, CADERONO.

Fiit: caderò şi cadrò etc.

[1] Se dice şi essire.

Subj: fiit: cada, şi CAGGIA etc.

CALERE

Aquestu verbu este unipersonalu, şi însemneaḑâ: se cuvine, este de neapâratâ trebuinçâ.

Perf: — — calse
Fiit: — — carrà
Subj: — — caglia

DOLERE durere

Aquestu verbu în românesce este unipersonalu; în italienesce se conjugâ întus trele persônele.

Ind: pres: dolgo şi DOGLIO, duoli, duole, dolghiamo şi dogliamo, — dolgono şi dogliono.

Perf: dolsi — dolse — — dolsero;

Fiit: dorrò etc.

Impert: duoli, dolga, — dolghiamo şi dogliamo, — dolgano şi dogliano.

Subj: dupe imperativu.

DOVERE tribuire a fi datoru

Ind: pres: debbo, devo, DEO şi DEGGIO, devi DEI, debbe, deve DEE, dobbiamo, doviamo, DEVEMO, dovete, debbono, devono, DENNO, DEGGIONO

Perf: dovei şi dovetti — dovè şi dovette — — doverono, dovettero.

Fiit: dovrò etc.

Impert: debbi, debba, debbiamo, debbiate, debbano.

Subj: debba şi deggia.

GIACERE ḑâcere

Ind: pres: giaccio, giaci giace, giacciamo, giacete giacciono.

Perf. giacqui — giacque — — giacquero.

Imperat: — giaccia — —

Subj: giaccia şi giaci, — giacciate, giacciano.

Astfelu se conjugâ şi *placere. tacere.*

PARERE PARERE

	indic. pres.
paru	pajo
pari, pai	pari pai
pare, par,	pare PAR
pâremu	pariamo, pajamo
pâreţi	parete,
paru	parono, pajono:

perf. parvi, PARSI—parve

şi parse.. — — parvero, parsero:
fiit. parrò şi PARERO ect.

Imperat.

pai — pari
paie parâ — paja
paie parâ — pajano.
subj. paja, — şi paji— pajate, pajano.

PUTERE *potere*

Indic. pres.

pociu şi potu — posso
poţi — puoi, Puoti
pôte — può PUOTE, POTE
putemu — possiamo POTEMO
puteţi — potete
potu — possono, PONNO.
fiit. potrò ect.
Impert. possa possa, possiamo possiate, possano.
Subj. possa, — şi possi possiamo possiate possano.

REMANERE RIMANERE

Indic. pres.

Remâiu, remânu — rimango
remâi — rimani
remâne — rimane
remânemu — rimaniamo Rimanemo
remâneţi — rimanete
remânu — rimangono

Perf.

remâseiu — rimasi
remâneiu — rimanei
remâseşi — rimanesti
remase — rimase
remâserômu — rimanemmo
remaserôţi — rimaneste
remaserò — rimasero

fiit. rimarrò ec.

Imperat.

remâi — rimani
remâie etc. — rimanga ec.

Subj.

sâ remâiu — che rimanga REMAGNA, şi rimanghi
remâneţi — rimaniate
remâie — rimangano.

part. pas.

remasu — rimasto RIMASO.

SAPERE sciere, şi scire

Ind. pres. so, sai, sa, şi SAPE, sappiamo sapete, sanno.
perf. seppi, sapesti, seppe — — seprero.
fiit. saprò ec.
Imperat. şi subj. sappi, sappia, sapiamo, sappiate, sappiano.

SEDERE șêdere.

Ind. pres. siedo, și seggo, siedi, siede, sediamo, seggiamo, și Sedemo, sedete, siedono, seggono.

Imperat. siedi, sieda și segga sediamo, seggiamo, și segghiamo.

Subj. sieda, și segga, — segghi, sediamo, și seggiamo, sediate și seggiate siedano și seggano.

SOLERE obiciuuire.

Ind. pres soglio, suoli, suole, sogliamo — sogliono

Subj. soglia, — sogli - - -

TACERE tâcere se conjugâ ca *piacere*.

,TINERE *TENERE*

Ind. pres.

țiu	tengo,	Tegno
ții	tieni	Tegni
ține	tiene	Tene
ținemu	teniamo,	Tenemo
tineți	tenete	
țiuu	tengono,	Tegnono.

Perf. tenni, tenei, tenesti, tenne, și tenè, tenemmo, teneste, tennero.

fiit. terrò etc.

Imperat. tieni, tenga, și TEGNA.

Subj. tenga și Tegna, — tenghi — — tengano și Tegnano.

VALERE preçuire.

Ind. pres. valgo și vaglio — — vagliamo — valgono si vagliono.

Perf. valsi, valesti, valse — — valsero.

fiit: varrò etc.

Imperat. și tubj. vali, valga, si vaglia — — valgano și vagliano.

VEDERE vedere.

Ind. pres. vedo, veggo și veggio, — — vediamo și veggiamo, Vedemo — vedono, veggono, și veggiono.

Perf. vidi și Vedei, vedesti, vide, Vedde și Vedè — —

fiit. vedrò etc.

Imperat. și subj. vedi, veda și vegga — — vedano, veggano și veggiano.

VOLERE voire.

Ind. pres: voglio și vo',

vuoi, vuole şi Vole, vogliamo şi Volemo.

Perf. volli, volesti, volle — — vollero.

fiit. vorrò etc.

Imperat. şi subj: vogli, voglia, vogliamo, vogliate, vogliano.

Verbi neregulaţi

in *ere* scurtu.

S'au scosu aci din rîndulu queloru neregulaţi verbi despre quari s'a vorbitu quê schimbâ la participiu şi perfectu consona de râdêcinà în *s* şi urmeaḑa finaleloru priimite pastrându'şi râdècina.

ACCORGERE zârire.

Perf. accorsi, part. accorto.

ADURRE ADDUCERE.

Indic. pres. adduco, adduci, adduce, adduciamo, şi adduchiamo, Adducemo, adducete, adducono.

perf.

adduseiu	addussi
adduseşi	adducesti
adduse	addusse
adduserè	addussero.

fiit. addurrò Adducero etc

Trap. I.

addusesemu --	adducessi.

Imperat.

addu şi addo	adduci
adducâ	adduca

Subj.

sà adducu	adduca
adduci	adduchi şi adduca
adducâ	adduca.
adduceţi	adduciate.

part.

adducêndu	adducendo.
addusu	addotto.

Asfelu se conjugâ şi: ducere, traducere, conducere... *dure*, *tradurre*, *condurre*...

ALLUDERE a face allusie

Part. alluso.

APPENDERE appêndere, atîrnare

Perf. appesi,
Part. appeso.

Asfelu se congugâ şi toti verbii compuşi din *pendere*: *impendere*, *sospendere*, *dipendere*, *spendere*.

ASSOLVERE deslegare

Perf. assolsi
Part. assoluto, şi assolto

ASSUMERE luare prindere

Perf. assunsi
Part. assunto.

BERE *Bere* şi BEVERE[1]

Ind. pres.

beau	bevo şi beo.
beì	bevi bei.
bea	beva bee

Perf. bevvi şi bevetti.
Fiit. berrò.

imperat.

Bea, bee bevi, beva.

CEDERE *Cedere*

Verbulu aquesta şi quei compuşi dintr'ênsulu precum: *concedere*, *procedere*, *succedere* în italienesce urmeaḑâ tipiloru conjugaţiei, şi quâte o datâ la perf. se terminâ *essi* în locu de *ei* şi *etti*. iar în romănesce se terminâ numai dupe regula a doê în *s*: *purcesu*, *precesu*, etc.

[1] Mai adessea la infinitivu italienii se slujescu ca şi noi de *bere*.

CHIEDERE querere

Ind. pres. chiedo şi chieggio.
Pref. chiesi.
Part. chiesto.

CONOSCERE cunôscere

Perf. conobbi.
Part. conosciuto.

CORRERE curgere, curare.

Perf. corsi, part corso.

CRESCERE crescere.

Perf. crebbi
Part. cresciuto.

COCERE *cuocere*

Perf. copseiu cossi
Trap. I.
copsesemu cocessi.
Part. coptu cotto.

DEPRIMERE coborîre

Perf. depressi
Part. depresso.

Asfelu se conjugâ toţi verbii compuşi din verbulu *primere*: esprimere....

DISCUTERE quercetare.

Perf. discussi, part. discusso.

DISTINGUERE deosebire.

Perf. distinsi part. distinto.

ERGERE ardicare, sculare

Perf. ersi part. erto.

ESIGERE. pretindere

Part. esatto.

ESPELLERE smulgere

Perf. espulsi part. espulso.

ESTINGUERE stingere

Perf. estinsi part. estinto.

FENDERE despicare

Perf. fendei şi fessi
Part. fenduto şi fesso.

FINGERE prefacere

Perf. finsi, par. finto

FLETTERE incovoiare mlâdiere

Perf. flessi, part flesso

FONDERE topire.

Perf. fusi, part. fuso

Asfelu se conjugâ şi *confondere*, *rinfondere*...

FRANGERE *Frangere* şi *Fragnere*

Perf. frânseiu fransi
Part. fântu franto.

FRIGERE

Part. friptu, perf. fripseiu

Trap. I. fripsesemu.

GIUNGERE ajjungere

Perf. giunsi, part giunto

INFLUERE, influire

Perf. influssi part. influso

METTERE mitere[1]

Perf. misi part. messo

Asemenea se conjugâ şi compuşii: *promettere, compromettere*...

MUNGERE mulgere

Perf. munsi, part. munto

MUOVERE mişcare

Perf. mossi, part. mosso.

NASCERE nascere

Perf. nascqui, part. nato

NASCONDERE ascundere

Part. nascoso şi nascoto.

NUOCERE, pâgubire

Perf. nocqui.

PERCUOTERE isbire

Perf. percossi, part. percosso

PIANGERE plângere

Perf. piansi, part pianto.

PINGERE

Perf. pinsi, part pinto.

---

[1] Trimitere.

PORGERE presentare

Perf. porsi part. porto

PUNERE *porre*, vechiu Ponere

Ind pres.

puiu și punu pongo, Pono
pui puoni și poni
pune puone și pone
punu pongono, Ponono.

imperf.

punea poneva, PONEA.

perf.

puseiu posi
puse pose
puserò posero

trap. I.

pusesemu ponessi
fiit. porrò
imperat. poni ponga

part. pres.

puindu, punêndu, ponendo

pas.

pusu posto.

Așa se conjugâ și quei compuși: compunere propunere... *comporre proporre*...

PRESUMERE chipsuire
Perf. presunsi, part. presunto

PUNGERE pungere
Perf. punsi part. punto

RECERE vêrsare din stomachu.

Ind. pres. recio,

Imperat. și subj. reci recia,

Aquestu verbu nu are altà neregulare de quâtu la ind. pres. imperat. și subj. ia un *i* înaintea lui *o* și *a*.

REDIMERE rescumpêrare

Part. redento.

RENDERE dare înapoi

Perf. rendei și resi
Part. renduto și reso.

RISPUNDERE respundere

Perf. risposi,
Part. risposto.

RUMPERE *rompere*

perf.

rupseiu ruppi, Rompei
rupseși rompesti
rupse ruppe
rupseròmu rompemmo
rupseròți rompeste
rupserò ruppero.

Trap. I.

rupsesemu rompessi

part.

ruptu rotto.

SCEGLIERE și SCERRE allegere

Ind. pres. scelgo, scegli sceglie, scegliamo, sceglieto, scelgono și sceglionо.

Perf. scelsi, scegliesti, scelse
imperat. scegli, scelga
Subj. scelga. — — —
scelgano şi scegliano.
Part. scelto.
Asfel se conjugâ şi *scio-gliere* (deslegare) şi *togliere*, (ardicare)

SCENDERE coborîre

Perf. scesi, part. sceso.

SCORGERE zârire

Perf. scorsi, part. scorto

SCRIERE *scrivere*

perf.

scriseiu	scrissi

part.

scrisu	scritto

SCUOTERE scuturare

Aci vom conjuga şi pe scôtere românescu.

perf.

scoseiu	scuossi

part.

scosu	scosso

SOLVERE deslegare

Part. soluto.
Asfel se conjugâ şi quei compuşi *risolvere*, *assolvere*.

SORGERE sculare

Perf. sorsi. part. sorto.

SPANDERE respândire

Perf. spasi şi spandei
Part. spanso şi spanto şi spanduto.

SPARGERE revêrsare.

Vomu conjuga înpreunâ şi pe spargere al nostru.

perf.

spârseiu	sparsi

Trap. I.

spârsesemu	spargessi

part.

spartu,	sparso sparto

SPINGERE şi SPENGERE pingere.

Ind. pres spingo, spigni şi spingi, spigne şi spinge spigniamo şi spingiamo, spignete şi spingete, spingono.
Perf. spinsi, spignesti şi spingesti, spinse; spignemmo şi spingemmo, spingneste şi spingeste, spinsero.
Imperat. şi subj. spinga
Part. spinto.

STRINGERE strîngere

Se conjugâ ca spingere.

SVEGLIERE, SVELLERE şi SVERRE smulgere.

Perf. svelsi
Part. svelto.

TERGERE poleire
Perf. tergetti şi tersi
Part. terso.

TINGERE tingere [1]
vâpsire
Se conjugă ca *spingere.*

TORCERE *Tôrcere*

Perf.	
Torseiu	torsi

Part.	
Torsu, tortu	torto.

TRAERE, TRARRE
şi TRAGERE. tragere.
Ind. pres. traggo, trai, trae şi tragge; traghiamo, şi traggiamo traete, tragono.
Perf. trassi
fiit. trarrò
Imperat. trai traga
Subj. traga; traghiamo, traghiate.
Part. tratto.

UNGERE *Ungere*

Perf.	
unseiu	unsi
Part.	
unsu untu	unto.

[1] *Tingere attingere, intingere:* se confundâ cu tindere, *attindere intindere...* la part. şi perf: *intindere intinsu, intingere intinsu*; trebue firesce a se face *intingere intintu.*

VINCERE vingere
Perf. vinsi part. vinto

VIVERE vieţuire
Perf. vissi
Part. vissuto, şi vivuto.

VOLGERE şi VOLVERE
întôrcere
Ind. pres. volgo, vilgi şi volvi, volge şi volve, volgiamo, volgete, volgono.
Perf. volsi.
Imperat. volgi volga.
Subj. volga — — volgiate, volgano.
Part. volto.

INSEMNARE

Alte grâmâtici punu intre verbii neregulati, şi pe aqueia que au la sfîrşitulu râdêcinei consonele *d* şi *g* inainte quârora stâ sau o vocalâ sau consonele *l*, *n*, *şi r*. Aqueştia insa pâḑescu regula datâ şi spre sciinçâ îi şi denumêrâmu aci:
ardere cendere, chiudere, cidere cingere cludere, deludere, difendere, dividere, mergere, negligere, pendere, pergere, prendere, radere, rendere, rode-

re, rogere, sidere, spendere, spergere, tendere, şi quei compuşi din aqueştia.

VERBI DEFECTIVI

Verbii defectivi amu ḑisu quê suntu aqueia quârora le lipsescu sau din moduri sau din timpi sau din persoane, sau quarii se întrebuinçeaḑa numai compuşi cu vre o preposiţie; precum:

AIDARE, aide, aidemu aideţi.

CESARE ceasa şi ceas'.

IRE i. eşire perire, venire.

FLARE, afflare, sufflare, inflare, etc.

MITERE, trimitere, compromitere, demitere, commitere, etc.

şi alţi asemenea.

Verbii defectivi italiani suntu:

GIRE, mergere, se întrebuinçeaḑa numai: ind. pres. voi gite.

Imperf. giva şi gia, givi, giva şi gia, givamo, givano şi giano.

Perf. tu gisti, egli gì şi giò, gimmo, giste, girono.

fiit. girò etc.

Condiţ. girei etc.

pasatu io gissi etc.

Part. gito;

IRE iar miscare mergere; are:

Ind. voi ite.

Imperf. egli iva eglino ivano.

fiit. noi iremo etc.

Part. ito.

RIEDERE, inturnare inapoi are:

Ind. tu riedi, egli, riede:

Subj. io, tu, egli, rieda, eglino, riedano.

CALERE, pêsare (îmi pasâ) are:

Ind. pres. egli cale.

Imperat. egli caleva

Perf. egli calse

Condiţ. egli calerebbe şi carebbe.

Part. caluto.

AROGERE, potrivire, are:

Ind. p. arroge

Perf. arrose

Part. arrogendo.

OLIRE, mirosire: are:

Imperf. oliva, olivi, olivano.

SOLERE. obicĭnuire are:

Ind. p. soglio, suoli, suole; sogliamo, solete, sogliono.

Imperat. soleva şi solea etc.

Subj. soglia etc.

Pas. solessi etc.

Part. solendo, solito.

LICERE, a fi ertat; are numai indic. pres: lice şi lece,

CAPU IX.

Despre Prepositii.

Prepositia, dupe numirea ei este o vorbâ invariabilâ que se pune inaintea altoru vorbe sau în deosebi, ori în complinire: cum: în casâ, a casâ, de casâ; sau înpreunâ ori în compunere; cum: învêlire, alêutâ, deprindere.

Prepositiile, unele suntu simple cum: *a*, *in*, *de*, *spre*, şi altele compuse cum: *de in*=*din*, *des pre*=*despre*, *assupra*, *intru*.

Prepositiile suntu quelle urmâtôare:

in şi în	*in*
la şi a	*a*
de	*di*
des	*dis*
di	—
dis	—
es şi s	*es* şi *s*
con, co şi cu	*con* şi *co*
pe şi pre	*su*, *sopra*
re	*ri*
res	*ris*
pre	*pre*
pro	*pro*
ab	*ab*

ad	*ad*
ob	*ob*
sub şi subt.	*sotto*
de sub	*di sotto*
strâ	*stra*
ante, ainte	*ante*
dupò	*dopo*
dupe	*secondo*
din, dela, da	*da*
pela	*da*
prin	*per*
spre câtre	*verso*
apprôpe lungò	*vicino* *preso* *appresso*
contra încontra	*contra* *contro*,
intru	*intra nel*, *nella*, *nei*, *nelle*,
între	*tra*
pintre	*fra*
pentru	*per*
preste, assupa	*sopra*
super	*super*
despre	*rispetto*
pînò, pin'	*fino*, *fin* *sino*, *sin*
pinò a, pînò la	*fin a*
fârâ	*senza*

Aquestea suntu adevêrate prepositii. Din aquestea insâ, allaturându cu dênsele ôare-quare substantivi, ajjectivi şi avverbi, facemu frase de prepositii, pre cum:

în lâturi	a lato, acanto
împregiuru	*intorno*
inderêptu	*indietro*
îndreptu	*dirimpetto*
înainte inaintea	*innanzi*
dinainte —a	*dinanzi*
de parte	(*lontano*)
da lungu	*da lungi*
în mijlocu	*in mezzo*
în locu de	*in vece*
din pricinâ	a motivo, a cagione, a causa, per causa
quâtu pentru	rispetto a
prin mijlocu	per mezzo
din preunâ	insieme
din quà	di quà
din colo	di là
d'aquì	di quì
în nêuntru	dentro
şi altele	

Suntu iarâ unii substantivi ajjectivi, şi avverbi que se iau şi ca prepositii, avêndu dupò sine vre un cadu; cumu:

—	*vicino*
—	*lungo*
apròpe la, ca la	*circa*
affarâ, — de	*fuori eccetto*
(mijlocindu)	*mediante* *medianti*
pelungò	rasente
mai nainte	prima
(dupe)	secondo.
quâtu	quanto,

Prepositiile unele se întrebuinçeadâ numai în compunere, altele numai în complinire, şi altele şi în compunere şi în complinire.

Quelle în compunere suntu: ab, ad, di, des, şi, dis, pro, re, res, con, co, strâ, es ori s, ante şi super; cum: abusu, adunare, ommorîre, occidere şi uccidere, oppositie, desfacere, distançâ, differinçâ, difficilu, provedere, revedere, contenire, coprindere, stràbatere, espunere, spunere, antecamâra, superlabivu, superfaçâ ect.

Quelle şi în compunere şi în complinire, sunt: a, în, de, cu, sub, pre, contrâ; cum: a casâ arama; aquesta; în casâ, învêçare; de lume, depârtare; cu mine, culegere; sub pomu, suppunere; pre masa, prefacere; contra lui, contrafacere.

Iar quellelalte prepositii se întrebuinteadâ numai în complinire.

Prepositiile quându se întrebuinçeadâ în complinire arratâ relatiile que au vorbele între sine; cum spre esemplu sâ luamu vorbele *carte* şi *masâ* şi întrebuintindu între elle prepositii arrâtâmu relatia cum se are una câtre alta; câtre *pe* masâ, carte *in* masa, carte *sub* masâ, carte *dupò* masa etc.

Quând se întrebuinçeadâ în compunere, atunci de şi arratâ totu relatii, spre deosebire însâ vom întrebuinça vorba *insemnare* ori semnificatie: prepositiile dar în compunere schimbâ semnificatia vorbeloru; cum: facere, desfacere, prefacere, difficilu; prindere, aprindere, deprindere, coprindere; ire, perire, coperire,

descoperire; flare, afflare, inflare, sufflare, resufflare; etc. (vedi partea I, façа 56.)

Semnificaţiile. ori însemnările mai principale que arrată preposiţiile ori în compunere ori în complinire sunt:

1°. Timpu; cum în domnia lui Mihaiu quel mare.

2°. Locu: cum: în curte, în casa, la Biserica, pe masă.

3°. Din preună: cu mine

4°. Scôtere affară, despărţire: din ômeni

5°. Mijlocire: prin prooroci

6°. Causă: pentru aqueasta.

7°. Folosu, favor: pentru noi ômenii,

7°. Improtivire: s'a sculatu assupra'mi, în contră.

8°. Cugetu sau scopu: ne silimu spre mai bine; privim la un sfîrşitu.

Fie quare preposiţie guvernă sau are dupò sine un caḑu din quelle oblice [1] quare sunt: genetivulu, dativulu, accusativulu şi ablativulu.

Mai tôte preposiţiile adevèrate românesci guvernă caḑulu accusativu, numai: *nainte*, *indreptu*, *inderêptu*, *inpregiuru*, *in laturi*, *apprôpe*, *din quà*, *din colo*, guvernă genetivu: în dreptulu, îndерêptulu, înpregiurulu casei; în laturi de drumu; apprôpe de casă; din quà, din colo de riu. *inainte inprotivà* guvernă şi gentivu- şi dativu: înaintea înprotiva omului, înainte'mi înprotivă'mi; *fără*, guvernă şi genetivu şi accusativu: fără

[1] Nominativulu şi vocativulu se ḑicu drepte; genetivulu, şi quelle lalte se ḑicu oblice:

de argintu şi fàrâ argintu: *pînò* guvernâ dativu: pînà a casâ, pînò la tine, şi quâte o datà, preposiţia *in:* pînò în curte; *affarâ* guvernâ gentivu cu *de* şi ablativu cu *din.*

Preposiţiile italiane suntu mai variate la guvernare.

In, *per*, *con*, *fra*, *tra*, *infra*, *intra*, guvernâ accusativu; asemenea guvernâ şi *di*, *a*, şi *da*; facu însâ frase de genetivu, de dativu, şi ablativu.

Dentro. *entro*, *sopra*, *sotto*, *presso*, *verso*, *inverso*, *avanti*, *dietro*, mai adesea guvernà genetivu, dativu şi ablativu sau mai bine suntu urmate de preposiţiile *di*, *a* şi *da.*

Fuora, *fuori*, *prima*, *dopo*, *contro*, de preposiţia *di.*

Lungi, *lontano* de preposiţiile *di*, *da* şi quâte o datâ *a.*

Fino, *infino*, *sino*, *insino*, de preposiţiile *da* sau *a.*

Vicino, *davanti*, *dinanzi*, *circa*, *intorno*, *dintorno*, *attorno*, *oltre*, *lungo*, *rasente*, *quanto*, de preposiţia *a.*

Semnificatiile fie-quâria preposiţii italiane se mai potrivescu cu alle quelloru românesci, şi se potu deprinde scolarii cu dînsele în analisulu gramaticalu,

Preposiţia *da* are nisce italienismi cu totulu deosebiţi. Pe quari trebue ânchê de aquì ai cunôsce.

Da românescu s'a pâstratu numai la ôre-quare frase de jocuri; cum: se jôcâ da mingea, da petreculu; şi în alte quâte-va întemplâri que însemneaḑâ asemânare cum: da berbeleaculu, da rostogolu, (ca rostogolulu) putem dar a o întrebuinça şi în frasele: vorbesce de omu cinstitu, sè pôrtà da prinçu,

Semnificaţiile lui *da* în italienesce sunt quelle următôre:

1°. Correspunde cu *de* al nostru în frasu de ablativu şi vine dupe verbii pasivi, cum: Bucuresci sono fabricati da Bucuro, e Campo-lungo da Rodolfo il nero.

2°. Correspunde cu *dela* şi *din* şi însemneaḑâ originâ, începutu, deductie, pornire, depârtare dela un locu: Radu dela Affumaţi: Rodolfo da Affumazi; da ire si fa esire, perire, dela sau din ire se face...; vengo dalla chiesa; cu verbii însâ *uscire, partire* la asemenea însemnare se întrebuinçeaḑâ *di*, ca şi la romanesce, în locu de *da*; cum: partì di Roma, uscì di casa.

3°. Corespunde cu *la* şi însemneaḑâ venire la un locu: cum: *vengo da voi*, viiu la dumneata; *vado dal principe* mê ducu la prinçulu.

4°. Correspunde cu particola assemânâtôre *ca* sau cu preposiţia françoḑeasca *en*; cum: *vestito da contadino*, îmbrâcatu ca un sâteanu;

5°. Corespunde cu preposiţia *de* quându însemneaḑâ *pentru*, cum: *uomo da ciò*, omu bunu de queva; *barretta da notte*,

6°. Correspunde cu *apprôpe, ca la*; cum: *era da venti persone*; era ca la doê-ḑeci de ômeni.

7°. Correspunde cu *pe la*; cum: sono passato da vostra casa.

8°. Insemneaḑâ caracteru, cinste: cum: *parla da onesto, ti giuro da galantuomo*.

9°. Correspunde ânchê în poeţi cu preposiţia *cu*; cum: *dalle bionde chiome, dagli occhi neri*; cu cosiţele blonde, cu occhii negri.

10°. Insemneaḑâ ânchê şi timpu correspunḑêndu cu prepositiile *din* şi *de*: *da giovine*, de gune, din juneçe.

CAPU X.

Despre Avverbu.

Intrebiçarea pincipalâ a avverbului este qua sâ se subḑicâ la un verbu, spre ai arrêta timpulu, loculu sau qualitatea. Queea que este ajjectivulu pentru substantivu, aqueea este şi avverbulu pentru verbu; cum: omu bunu, vorbesce bine; omu môle, scrie încetu.

Avverbulu dar este o vorbâ invariabilâ que se subḑice la verbu.

Felurile avverbului suntu:

1°. DE TIMPU:

ieri	jeri
acumu, amu	adesso, mo.
aḑi	oggi, adì
mâne	domane
poi mâne	dopò domane
mâne dimineaçâ	domattina
quându	quando
attunci	allora
currêndu	presto.
indatâ	subito.
adesea	sovente
apoi	poi
târḑiu	tardi
şì	già

2°. DE LOCU

aquì, aici [1]	quì, quà, costì costà [1]
în quà	in quà
acolo	colà, là, lì

[1] Aqui, *quì*, *quà*, aratâ locu apprêpe de persôna quare vorbesce şi aici, *costì*, *costà*, apprôpe de persôna cu quare vorbesce.

ici şi colo	quà e là
unde	ove
de unde	onde, d'onde
aiurea alliu-rea	altrove
departe	lontano
susu	suso, sù
josu	giuso, giù
etc.	ecc.

3°. DE QUALITATE

bine	bene
rêu	male
cumu	come
aşà	sì
încetu.	piano
tare, fôrte	forte

4°. DE QUANTITATE

atâtu	tanto
quâtu	quanto
multu	molto
ânchê	anche, ancora
puçinu	pocco
prea	troppo
mai	mai, più
númai	solamente
mai puçinu	meno.
incai, quel-puţinu	almeno.

5°. DE ÎNTÂRIRE

da, dar, aşà	sì
siguru	sicuro sicu. ramente-

6°. DE NEGATIE.

nu	non, no,
nici	nè
numai	non più, non mai

7°. DE ÎNDOIALÂ

pôte, forse	forse

8°. DE COMPARATIE

cumu	cume
aşà	così
asemenea	al paridi, parimente, similmente
mai aşà	quasì
abia	a pena

INSEMNARI

I. Mai tôte vorbele aquestea se potu socoti între avverbii adevêraţi; suntu însâ frase compuse din substantivi, ajjectivi, verbi şi preposiţii, que arratâ, timpu, locu, qualitate ect. şi quare se potu numi: *frase de avverbî*, cum:

din ḑi în ḑi	di giorno in giorno
quâte o datâ	qualche volte, delle volte, tal volta
de multe ori	parecchie volte.
rare ori	rare volte
în grabâ	in fretta

ḑi şi nôpte	giorno e notte
în veci	in eterno
de currendu	poco fa
dupò amiaḑi	dopo mezzo dì
dupò prânḑu...	dopo pranzo...

—

în laturi	al lato
la adêpostu	al coperto
în parte	in particolare

—

în silâ	per forza
pe jos	a piedi
în batjocurâ	per scherzo
cu cuvîntu	con ragione
într'atâtu	intanto
în quâtu	alquanto
altu atâtu	altre tanto
fârê mêsurâ	senza mesura
peste mêsurâ	oltre mesura
quel puçin	al-meno

—

mai ântêiu	per il primo
al doilea...	per il secondo...
din nuou	di nuovo
pe jumêtate	a mezzo
mai nainte de tôte	avanti ogni cosa
în sfîrşitu	alla fine
cu susul în jos	sotto sopra

—

pentru que?	per che?
de quându?	da quando?
de quâte ori?	quante volte?

—

credu qu'aşa	credo di sì
în adevêru	davvro, di fatto
fârâ îndoialâ	senza dubbio
nimicu mai siguru	niente di più sicuro

nici de cum	niente affatto.
nici încai	nè meno
nici într'un chipu	in nessun modo.

II. Suntu mulţi ajjectivi que subḑişi la verbi se facu avverbi, cum: scrie frumosu, merge iute, vorbesce râpede; asfel suntu şi quei urmâtori:

incetu	lento
atâtu	tanto
quâtu	quanto
multu	molto
puçinu	paco
apprôpe	vicino
câlare	(a cavallo)
adevêratu	certo
siguru etc.	sicuro ec.

III. Mulţi avverbi de qualitate que se facu din ajjectivi se terminâ rom: în *esce*, cum: înţeleptu înţeleptesce, nebun nebunesce, românesce, turcesce etc. Asemenea avverbi în ital:

se terminâ în *mente*, quare se pune dupò ajjectivulu femininu: certa certamente, ricca riccamente, grande, grandemente etc. iar daca ajjectivulu se termina în *le* şi *re*, avverbulu lêapêda pe *e* finalu; cum: fedele, fedelmente, particolare particolarmente.

Asemenea avverbi am putea face şi noi: precum şi ḑicem, officialmente, cavaliermente, etc.

CAPU XI.

Despre conjugativu.

Conjugativulu este o vorbâ quare inchieie verbele, frasele, judicâţile şi periôdele între sine sau prin unirea loru una cu alta, sau prin desunirea ori têgâduirea unia şi întârirea altia. Asfelu suntu:

CONLEGÂTORI

şi, e sau i	e, ed

DESUNITORI

sau, au, ori	o od, ora

NEGATIVI

nu,	non,
nici	nè
nu numai	no solamente

OPPOSITIVI

de şi

însa, ci, dar, iar, ma	ma

CODITIONALI

de, daca,	se

CAUSALI

quê	che
quêci	(perchè
qua	che
sâ [1]	che

ESPLICATIVI

adicâ	(cioè, cioè a dire)

ILLATIVI SAU DE URMARE.

deci	dunque

[1] *Sâ*, mi se pare quê vine dela *lasì*, quare querêndu subjuntivu, nu mai priimesce *sì*; cum: lasâ facâ.

aşa dar,	adunque	fiindu quê	poichè
dar	—	pentru que	perchè
de unde	onde d'onde.	din pricinâ quê	per causa che
DE ÎNDOIALA		pentru quare	per il che
dacâ, de	se	de un urmeadâ	—
au	o.	pentru quare lucru	per la qual cosa
		în quâtu	di modo que
		quare va sâ dicâ	ciò val a dire

Suntu multe frase compuse de mai multe vorbe quari se potu numi frase de conjugativi, cum:

CAPU XII.

despre interjecţie.

Interjecţia este o strigare que arratâ o simţire ori o mişcare a suffletului, precum bucurie, întristare, mirare şi altele. Ea este quea d'ântêiu vorbâ a omului.

Interjecţiile suntu:

DE BUCURIE.		DE URÂ AU DISPREŢU	
bravo	bravo	aide	via
vivat!	vivat.	uf	puf, uh, fi.
DE DURERE		naiba	oibò
ah	ah	DE CURAGIU	
oh	oh	deh	deh
hai, vai	ahi	de de,	via!
hoi	ohi	DE MIRARE	
aoleo	ahime, ohime	a!	ah!

o!	oh!

DE CHIEMARE

hei!	eh!
hui!	olà!
ui!	
o!	oh!

DE TÂCERE

sî!	zi, zitto

DE ARRÊTARE

eaccò, eatâ	ecco

Sunt şi alte interjecţii compuse. cum:

o Dômne	o Dio!
vai de mine	ohime
hei bine	ebbene
ia seama	avvertite
veḑi bine	badate bene
vai de noi	guai a noi
la naiba	cospeto
şi altele.	

CAPU XIII.

despre ortografie.

Ortografia unei limbi este întemeiatâ pe materia sau pe râdecina fie-quâria vorbe, şi pe forma sau finalele priimite de quea mai mare parte sânêtôsâ a unei naţii.

Ortografiia este dreapta scriere a unei limbi dupò nisce principe potrivite cu natura ei şi cu dreptulu cuvîntu, în quâtu sâ putem fi înţeleşi în totu d'a una de aqueia que nu suntu de façâ cu noi: adicâ sâ corespundemu întru tòte scopului pentru quare s'a inventatu scrierea.

Noi aquì vorbimu câtre quei scriitori şi e de prisosu a denumêra literele, şi a le mai împârţi şi subtîmpârţi dupò felulu loru. Vomu ardica númai ôre-

quare pàrute greutâţi assupra unoru vocale şi consone pe quare natura limbei nôstre le quere şi de quare nu ne putem depârta fârê a ne împrotivi scopului ortografiei sau mai bine al scrierii, şi fârê a nedreptâţi ôre-cum ênsâşi limba.

Aqueste greutâţi mai tôte suntu ardicate cu de ammêruntulu în capitolele trecute, şi aquì nu facemu de quâtu o recapitulaţie sau închieiare a quelloru ḑise.

A.

Avemu doê feluri de *a*: unulu deschisu quare este şi lungu adesea, cum: facere, batere, şi altulu închisu quare adese este şi scurtu, pentru quare i se şi adaoga d'asupra circonflesulu que este un felu de apostrofu spre ai închide sonulu; cum: pârere, tâcere. *Facere* chimbâ pe *a* în â quandu perde deschiderea sau appêsarea în quelle que vinu dela dênsulu; cum: fâcutu, fâcemu, fâceamu, fâcuiu, fâcusemu, fâcâtoru, fâpturâ etc. Asemenea *tâcere* face pe *a* deschisu quandu dobândesce assupra lui o appêsare; precum la: tacu, taci, tace, tacitu. Adesea *a* lungu se închide şi seamêna cu *i* quându este înaintea litereloru nasale *m* şi *n*, cum la: âmblu, cântându, mâna românu.

E.

Avemu trei feluri de *e*: unulu deschisu cum la pedestru, perire, pere, mere etc; altulu închisu que se asseamênâ la pronunţie cu â; cum la pêru, mêru, numêru etc; şi altulu înmuiatu que se asseamânâ cu diftongulu ie; cum: la perdere, pelle, petre, etc.

Se scrie cu *a* şi *e* deschisu totu d'auna unde pronunţia vorbei o quere.

Se scrie cu â închisu:

1°. Finala tutuloru substantiviloru şi ajjectiviloru de prima declinaţie fârê articolu; cum: tatâ, casâ, lunâ, earbâ, bunâ, aqueastâ, etc.

2°. Finala verbiloru de prima conjugaţie în a treia persôna singulara şi în prima pluralâ a presentului indicativu; în a doa persônâ a imperativului, şi în participiulu presentu; cum: arâ ellu, arâmu noi, arâ tu, arându.

3°. Finala verbiloru de a doa şi a treia conjugaţie în a treia persônâ a imperativului şi subjuntivului, cum: dôrmâ, teamâ ellu, qua sâ dôrmâ, qua sâ teamâ.

4°. Pretutindenea unde vorba în origina sa quere un *a* deschisu. Iar qua sâ cunôscemu adevêrata scriere a unei vorbe, daca e nume allergâm la pluralu, sau daca *e* verbu, la a doa persônâ a presentnlui indicativu. cum spre esemplu, *tâcere*, fâcendu la a doa persônâ a presentului indicativu *taci*, este bine scrisu; iar mâru, fâcêndu la pruralu *meri*, trebue a se scrie mêru.

5°. Quându avemu doê vocale închise una dupò alta, adicâ quându avemu doe â sau doe ê, quea d'ântêiu se scrie cu *â* şi a doa cu *e*; cum: sânêtate, râdêcinâ [1],

---

[1] Dupò aqueastâ regulâ, fârê a fi silitu românulu a allerga la latina pâdesce origina vorbei, pentru que *a* remâne intactu, şi *e* se vede que este *i* ca la *degitu* şi altele (vedi partea ântêea.)

fârê, etc.

6°. Substantivii şi ajjectivii terminaţi în *nu* precesu de o vocalâ închisâ, quare dupò tipulu limbei trebue a se scrie cu *a* sau *ea*; cum: africanu, transilvanu, juncanu etc. prin urmare: românu, pâgânu, bêtrânu şi alte asemenea trebue a se scrie cu â iar nu î. Sînu, se pronuţâ pe a locurea sinu, şi este de altà ramificaţie, precum; linu, seninu, chinu etc.

INSEMNARE. *a* devine â, 1°. quându se face scurtu sau perde appêsarea, cum *fácere* fâcútu; 2°. naintea litereloru nasale *m* şi *n* cum s'a vêḑutu, şi 3°, la pluralulu femininiloru quându se termina în *i*; cum: parte pârţi.

Se scrie cu *ê* închisu:

1°. Tôte vorbele que în a loru originâ au un *e*; cum: pêru peri, numêru numeri, învêçare înveţi; appêsare appeşi, mê, te, se, ne, vê; meu, têu sêu, etc.

2°. Quându dupò ê vine un *a*, şi quându allergându la mijlôcele date nu putem affla origina nici în pluralulu substantivului nici în a doa persônâ a verbului; cum: înfrênare, arrêtare; se deosibesce însâ fâşare şi alte asemenea quare vinu dela vorbe cunoscute que au un a deschisu.

INSEMNARE ê şi â închisu seamênâ adesea cu *i* naintea litereloru nasale *m* şi *n*, şi a lui *i*, quându se face din *n* cum: âmblare, intêmplare, mergêndu, facêndu, ântêiu, remâie etc.

Se scrie cu diftongu *ie:*

1°. Quându vorba este derivatâ din alta que are în

sine un *i;* cum: dela *doi*, indoiescu; dela şiroiu, şiróie, dela preveghia, preveghié.

2°. Quându *e* a avutu înainte un *l*, un *n* sau un *v* que îmmuinduse au devenitu *i*; cum lepure iepure, vole, voie; venire, vinu, viiu, viie, remânere remânu, remâiu, remâie, ţinere, ţinu, ţiie; ovis, ôie.

Quàndu se aude *ie* şi nu este vre una din aqueste doê înpregiurâri, se scrie cu *e*, dupò cum ar'şí trebui învêţâtorii a deprinde pe scolari a nu'l mai pronunţa *ie:* cum: este, perde, eu, etc.

I.

Avemu iarâ trei feluri de *i*: deschisu, închisu (î) şi scurtu sau mutu (ĭ)

Se scrie cu *i* deschisu ori unde o quere pronunţia.

Se scrie cu î:

1°. Finalulu verbiloru de a doa conjugaţie que la indicativu presentu se terminâ la prima persônâ în *êscu* şi a treia în *asce*, în perfectu, trapasatu, participiu, infinitivu şi în quelle que vinu din asemenea verbi; cum: urîre, urîiu..., urîsemu..., urîndu, urîtu, urîtoru, urîţie, urîturâ etc.

2°. Finalulu *întu* al substantiviloru neutri, que la pluralu se terminâ în *inte*; cum: cuvîntu cuvinte, jurâmîntu jurâminte.

3°. Finalu *înâ* al substantiviloru feminini que la pluraru se terminâ în *ine*, cum vînâ vine, dînâ dine. Mâna, fontânâ, lâna şi altele facu: mâni, fontâne, lâne, şi de aqueea nici nu se scriu cu î.

4[a]. Substantivii şi ajjectivii terminaţi în *in* unii se scriu cu î şi alţii cu *â* cum: sînu, stâpînu, fînu, pâgânu, bêtrânu, etc. Ori unii, ori alţii, în nefiindu mulţi se potu învêţa pe din affarâ.

Este scurtu sau mutu *i* 1°: la fiinala pluralâ a substantivloru şi ajjectiviloru; cum: boi, vespi, buni, aquesti, noi, voi, ei, etc. 2°. la a doa persônâ a verbiloru; cum: ari, araţi, arai, araşi, araròţi, araseşi, araseròţi etc. şi 3° adesea pe la mijloculu vorbei qua sâ facâ ori un diftogu cum faima, câine, ori pe *c* a se pronunţia *ci* cum: pacĭnicu.

O

Trei feluri de *o* pôte asemenea avea limba românâ: unul deschisu *o*, altulu închisu ò que se citesce ca â, şi quel d'altpeilea lungu *ô* que se citesce ca diftongulu *oa*.

Se scrie *o*, pretutindeni unde pronunţia este întreagâ şi ròtundâ.

Se scrie ò

1°. In prima conjugaţie a treia persônâ singulara a perfectului, şi tustrelle persônele plurale ale perfectului şi trapasatului I. cum: cântò, cantaròmu cantaròţi, cântarò; cântaseròmu, cântaseròţi, cântaserò:

2°. Adesea înainte de *n* şi dupò *r* quându urechiea româneascâ este mai împâcatâ a audi *o* de quâtu oriquare alta vocalâ; precum fòntânâ, este mai preferabilu de quâtu fantânâ, fentânâ şi fintâna; asemenea *ròtundu* este mai preferabilu de quâtu ratundu, retundu, şi ritundu.

3°. „Si la quâte va prepositii, avverbi, şi conjugativi. cum: dupò, pînò, lûngò, eacò.

Se scrie cu ô, totu d'a una quându vorba venindu dela o altâ vorbâ que are *o*, se mai îmmulţesce cu o silabâ, şi'şi pâstreaḑâ lungimea sau appêsarea; cum: frumoşu, frumôsâ, doru dôre, omu ômeni etc. Nu se suppunu aquestei regule *foame* şi altele asemene que suntu primitive; precum şi substantivii de declinaţia V, quându iau articolu; cum: ḑio ḑioa, steao steaoa, etc.

U

Totu d'a una *u* este mutu la finala singularâ a substantiviloru şi ajjectiviloru; la genetivulu şi dativulu pluralu al articoliloru; la prima şi a treia persônâ a verviloru şi la avverbii que potu lua articolu şi a se face substantivi; cum: lupu, bunu, bou, viu, loru,— cântu, scriu, scrimu, cântamu; — quandu, cumu etc.

INSEMNARE. Quându în finala râḑêcinei se affla consonele *cr*, *tr*, *bl*, *fl*, *vl*, attunci *u* este întregu; cum: socru, lucru, âmblu, înflu, lustru, navlu.

Adesea u inainte de literele nasale *m* şi *n* se închide şi seamênâ cu î; cum socrumeu = socrîmeu, verumeu = vêrîmeu; prin urmare lungò, suntu... = lîngò, sîntu, şi vice-versa înflu = umflu.

C

Se scie cum se pronunţâ aquastâ literâ inaintea vocaleloru. Dupe pârerea mai multora se mai quere şi un ç quare sâ pronuţâ ca ţ, şi cu quare sâ se scrie quâte va vorbe qua în origina loru se scriu cu *c* şi usulu in limba românească lë a fâcutu a se pronunţa

par'quê ár fi scrise cu ţ; cum: prinçu, oçetu, braçu, façâ şi altele. Aqueastâ pârere, de şi etimologicâ, însâ îngreuiaḑâ pe scriitoru, ne fiindui destule ajjutôrele quei înlesnesce însâ'şi limba sa, şi alergându şi la dicţionarulu latinu. Adoptarea însâ a doê feluri de ţ, se va hotârî dupò usulu quelloru mai mulţi.

D

Inainte de *i* la pluralulu substantiviloru cum si la a doa persônâ a verbiloru, *d* ce pronunţa ca ḑ cum: bardu bardi = barḑi; blându blândi = blanḑi; laudu landi = lanḑi etc.

Cu ḑ se scriu tôte vorbele românesci, cu *z*. se scriu quelle strâine; cum: ḑicu, ḑille, ḑina... zodiacu, Zoroastru, Nova-zembla, Zopiru, zadaru, zavistie et.

Qu

Aqueste litere înainte de: *a*, *o*, *u*, *ê*, *î*, se pronunţâ: *ca*, *co*, *cu*, înainte de *e* şi *i* se pronunţa: *ce ci*.

Vorbele que se scriu cu aquastâ literâ sunt fôrte puţinê, dupò cum s'a vêḑutu în denumeraţia pârţiloru cuvîntului, şi ammêruntarea loru: spre înlesnire le adunâmu aquí, spre adducere aminte:

Quare, qualitate, quâtu, quându, qua, quîntaru, quê.

Questa, quella, quine, que, aquí querere, şi quelle derivate din aquestea.

S

Inainte de b, l, m, n, r, v, se pronunţa ca ḑ sau

z cum: desbràcare, deslegare, smintitu, snopu, Israilu, desvêlire etc.

La pluralulu substantiviloru şi ajjectiviloru şi la adoa persônâ a verbiloru înainte de *i* se pronunţa ca ş cum: pasi = paşi, frumosi = frumoşi, lasi = laşi, càntasi = cântaşi.

T

Totu la aqueste întêmplâri t se pronunţa ca ţ înainte de *i*, cum poeti = poeţi; lâudati = lâudaţi; pati = pâţi, arati = araţi etc.

SC

Aqueste doê litere înainte de *a*, *o*, *u*, *ê*, *ì*, se pronunţâ sca, *sco*, *scu*, *scê*, *scì* = *ska*, *sko*, *sku*, *skê* *skì*, cum scara, scopu, scuturare, nascêndu, scîrbâ: înainte de *e* şi j se pronunţa şt; cum: nasce, pasce, nasci, pasci. Trebue însâ a se bâga de seamâ que nu întrebuiţâmu pe *sc* de quâtu numai acolo unde vorba în începutulu sêu are aqueste doê litere; cum spre esemplu *nasce* este *nascu*, *romanesci* este *romanescu*: iar unde începutulu este cu st, acolo ne ferimu a schimba literele sau semnele prin quare se arratâ ideea; cum pe *aquestu* la pluralu nu'l putem scrie *aquesci*, ci *aqueşti*. Asemenea suntu şi *creştin* *Stefanu* şi altele.

PENTRU CONSONE INDOITE.

Tôte vorbele compuse din preposiţiile *ab*, şi *ad*, sau mai lesne tôte vorbele que, compuse începu cu *a*, îndoiescu consona que urmeaḑâ dupò aquestu *a*; cum abbattere, accepere, adducere, afflare, aggirare, allegere, ammoiare, annulare, apprindere, arrêtare, assemenea, attingere, aţţintare, avvenire, etc.

Assemenea îndoiescu consonele şi quelle compuse din preposiţiile *ob* şi *sub*; cum: ommorîre, opposiţie, uccidere, sufflare, sufferire, sudditu, suppusu, sutteranu, surrîdere.

Intr'unu cuvîntu literele *b* şi *d* ale preposiţiiloru ab, ob, sub, ad, se schimbâ în composiţie, în literele urmâtôre, afarê de quâte-va vorbe quare usulu lĕ a consfinţitu cu *b* şi *d* cum: administraţie, admittere, absolutu, abstractu, substantivu... que s'ar putea scrie amministraţie, ammitere, assolutu, susstantivu, asstractu.

Preposiţiile *in* şi *con* înainte de *m* şi *p*, schimbâ pe *n* în *m*; prin urmare întêmpinulu loru înainte de *m* şi *n* ne îndatoreaḑâ a scrie vorba cu doi *m* şi *n* cum communicare, commitere, connumire, îmmulţire, înnegrire, înnoptare.

Totu aqueste preposiţii înainte de *l*, schimbâ pe *n* în *l*, şi prin urmare se îndoiesce *l*; cum: collecţie, illustru, illuminare.

Se scriu cu doi *ll* toţi substantivii şi ajjectivii que, sau la singularu sau la pluralu se îmmôie cum: valle

vâi, calle câi, ellu ei, ea elle, quea quellé, allu ai, quellu quei [1].

La perfectulu verbiloru nerregulaţi de conjugaţia a treia se îndoiesce în a treia persônâ singularâ t şi s. Timpulu aquesta totu d'a una este accentatu în a treia persônâ: arò, dormí, fâcú, preveghié; şi qua sâ arrete grâmmaticii la unii verbi neregulaţi quê *e* finalu nu e lungu, îndoiescu consona que precede; cum: dette, stette, disse, qua sâ nu dicemu: deté, steté, disé.

Ausiliaru pluralu *ammu*, fiindu din *avemu*, se scrie cu doi *m* pentru lipsa silabei *ve*, şi spre deosebirea singularului *amu*.

Carru carre, se scrie cu doi *rr* şi dupò quererea pronunţiei, şi spre deosebirea vermelui *caru* şi ajjectivului relativu quare, que se scrià *kare* sau *care*.

Indoimu asemenea consônele 1°. spre deosebirea omonimeloru; cum copillu, coppilu; perrii capului, perii suntu roditori. — 2°. spre a lungi vocalele que trebuescu appâsate; cum. battere, trimittere, spre a nu se citi batére, trimitére,

In sfîrşitu se potu îndoi şi întrei consonele spre declamarea vorbeloru, quându vremu sa le dâmu un gradu de covîrşire; cum: verrrde, roşşşu, gallbenu, arrde etc.

---

[1] *Ellu*, *quellu*, *allu* quându se scriu cu *u* mutu îndoiescu pe *l*; se pôte însâ face şi ellisie remâindu: *el*, *quel al*.

DESPRE PROSODIE SAU ACCENTE.

Semnęle prosodiei romănesci, suntu accentulu ascuţitu (´), accentulu gravu (`), circonflesulu (^). Accentulu ascuţitu se pune la ultima vorbeloru pe vocala assupra quâria trebuie sâ appêsâmu; cum: vorbí, învié vorbiá, cântá etc.

Accentulu gravu se pune assupra lui *o* quându se pronuţa ca â, cum: cântò, cântaròmu, cântaseròmu, dupò, lùngò, eacò etc.

Circonflesulu se pune assupra vocaleloru qua sâ le astupe sau sâ le închiḑâ glasulu; este un felu de apostrofu que arrâtâ o împuţinare a vocalei; cum: facu fâcutu, meu, têu, intru, întru, socru, socrû-meu, suntu sûntu; se pune assemenea assupra lui *ô*, arrêtându quê lipsesce o jumêtate de vocalâ din diftongulu oa.

Intre aqueste semne adevêratu prosodice allâturâmu şi sedila (̦) şi apostrofulu. (').

Sedila se pune subt consônele ḑ, ş, ţ, spre a se pronuţa ca z grecu, ca *che* franc. ca z italian. In quâte trele aqueste sonuri se aude litera *s* şi pentru aqueea semnulu aquesta s'a numitu sedilâ.

Apostrofulu se pune înaintea consôneloru d'assupra quându lipsesce o vocalâ întreagâ; cum: de a face d'a face, pe aquesta p'aquesta, la appusu l'appusu, îl fâcu 'l fâcu. Apostrofulu ori annulâ de totu vocalâ que lipsesce, ori o face un diftongu cu quea urmâtôre, fâcênduo a se pronunţa pe jumâtate; citinduse: d'a face = dĕ a face, p'aquesta = pĕ aquesta; prin urmare şi: vac', limb', stâng' = vacĕ, limbĕ, stângĕ.

ACCENTUATIE.

Toate vorbele que se terminâ într'o vocalâ lungâ, sau quare au appêsare la ultima, priimescu accentulu ascuţitu, que totu d'auna se pune assupra substantiviloru de desclinaţia V, la atreia persônâ singulara a imperfectului, şi perfectului, şi pôte şi assupra infinitivului; cum şi assupra unoru avverbi, cum: ḑí, sá mântá, steá, cântá, ará, cântó, aró, dormí, fâcú, învié, a cântá, a dormí, a vedeá, aquí.

Se mai pune ânche assupra articoleloru *á*, *ái* spre deosebire de preposiţia *a*, şi de verbulu; *ai*, *a*, Avverbulu de timpu şí, priimesce iaru accentu spre deosebirea conjugativului unitoru şi; cum amu şí scrisu, amu venitu şi amu scrisu.

Despre puntuaţie, amu vorbitu în grâmatica publicatâ în anulu 1828.

INSEMNARE.

Regulele date pentru întrebuinţarea vocaleloru suntu mai multu pentru strâini. Pentru quê sâ punemu quê ar' lipsí aquellu circonflesu que închide glasulu vocaleloru, şi s'ar' pronunţa literele deschise, quare Românu n'ar preferi a scrie şi a pronunţa *cantare* que se pare mai familiaru de quâtu strâinele: kintare, contare, cuntare?

Assemenea spre esemplu adducemu şi vorbele urmâtôre.

paganu
paghènu, paghinu, pagonu, pagun

romanu
rumenu, ruminu, rumonu, rumun

risu
rasu, resu, rosu, rusu

riu
rau, reu, rou, ruu

ripa
rapa, repa, ropa, rupa

numeru
numaru, numiru, numoru, numuru

învelire
valire, vilire, volire, vulire

întemplare
tamplare, timplare, tomplare, tumplare

lana
lena, lina, lona, luna

mana
mena, mina, mona, muna

fontana
fantina, fentena, fintina, funtina

quand
kend, kind, cond, cand

rotundu
ratundu, retundn, ritundu, rutundu

suntu
santu, sentu, sintu, sontu

lungo
langa, lenghe, linga, longa

cantó
cantá, canté, cantí, cantú etc.

Scrierea cu literele cuviinciôse a vorbeloru românesci, şi pronunţarea loru quea adevêratâ atâtu este de familiarâ, firească şi cunoscutâ Românului, în quâtu lui literele cuviinciôse nu i se paru o învêţare nuoâ, ci curatu o adducere a minte. Par'quê ar' vedea quine-va Suffletulu sau Geniulu quellu vechiu al Romei strâmutatu din generaţie în generaţie, şi, ca un ângeru tutelaru, neparêsindu pe Românu nici în quelle maĭ dupò urmâ ḑille alle întunecimei lui, nici attunci quându ellu, orbu de totu, par'qu'ar voí de sine sâ pârêsească totu que a fostu strâmoşescu şi sâ se arrunce în abisulu uitârii, spre a se stinge cu totulu din registrulu natiiloru! E destulu, Române, deschide ochii, cautâ înpregiurulu têu, întreabâ'ţi inima, querceteaḑâ costumele tale, auḑi limba ta, întreabâ te que esci, şi Geniulu pe quare pînò acum n'ai vrutu sâ'l mai cunosci, şi 'lai împinsu, Geniulu aquesta que a fostu nedeslipitu de tine; aquesta quare întrupatu şi personificatu în limba ta, te învaţâ a ḑice: NASCERE şi MORIRE, a numi aqueste doê margini ale vieţei în limba pârinţiloru têi; quare stându pe aqueste doê însemnâtôre hotare te învaţâ a articula quea d'antêiu vorbâ şi quellu dupò urmâ suspinu; quare hrana ta quea d'antêiu te învaţâ a o numi LAPTE, şi masa quea câldurôsâ SINU, PEPTU, şi mâncarea SUGERE; quare legânându te îţi cântâ quea d'antêiu melodie a dragostii ceresci coborîte în sînulu mamei tale, ADDORMINDUTE CU PACE; quare îţi deschide ochii la LUMINA, la CERU, la NALURA, la DUMNEDEU; quare îţi spune numele PARINTILORU têi,

trebuinţeloru tale, a fiinţei tale, quare pune pe budele tale numele quelle mai drâge, quare pe tovaroşulu, vieţii tale ţi'lu numesce MUIERE, pe tine şi pe ea OMU' şi pe rodulu dragostii vôstre FIIU; aquestu Geniu, îţi va spune que SUFFLETULU, INIMA, SÂNGELE teu suutu ROMANE; îţi va arrêta quê esci NEPOTU şi al Bruţiloru, al Catoniloru, şi al Marciloru Aurelii, al lui PAVELU Apostolulu şi al Trajaniloru, şi te va învêţa a jertfi totu pentru interesulu şi binele publicu, a fi virtuosu, blându şi filosofu, a cunôsce pe Dumneḑeu, şi a împinge din hotarele patriei tale pe totu vrâjmaşulu que va cugeta a'ţi lua quelle strâmoşesci, şi a te face strâinu la câminulu têu; într'un cuvîntu a fi cetâţeanu şi creştinu, dându Cesarului que ese a Cesarului, şi lui Dumneḑeu que este a lui Dumneḑeu, adicâ universulu întregu, Patria şi inima'ta, pe quare de veacuri le ai lâsatu în prada vrêjmaşului omenirei. Aquestu geniu îţi va spune în sfîrşitu que cu elementele limbii tale s'au slujitu quei mai mari Apostoli şi Mucenici, cu aqueste litere scria Apostolulu PAVELU epistolele sale quându pe aripile christianismului se râpia pînô la al noulea ceru; limba lui attunci nu era incultâ şi pârâsitâ ca ata; ellu avea naţie, şi patrie şi se fâcea întru elle quându ḑicea: «sûnt cetâţeanu roman:» şi tu acumu strigi, pôte, quandu îţi arrata quine-va literele şi limba moşiloru têi quê nu suntu ale tale, şi te fâlesci în grôsâ nesciinţâ, que veacurile blestemului a grâmâditu pe mintea şi cugetarea ta.

Prin limbâ dâmu şi luâmu cunoscinţele, şi prin

limbâ lâmuritâ dâmu şi luâmu cunosciuţele lâmurite. Eu îţi dau aqueastâ gramaticâ, şi tu, în curâţenia inimeĭ întreabâţi suffletulu têu, şi ellu îţi va spune şi que sâ priimesci şi que sâ lepeḑi; şi quâtu amu veghiatu şi amu ostenitu, şi amu sufferitu penru Tine.

Sfîrşitu.

,Si lui DUMNEDEU mârire.

